

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

DEMÉNY PÉTER

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR

VIDA GÁBOR

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZÓCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

ZÁVADA PÉTER:

Hamlet kardja vagyok, fekete nap virrad (Vers) ■ 5

HIDAS JUDIT:

Boldogság tízezer kilométerre (Novella) ■ 6

BECK TAMÁS:

Befejezetlen; Dermatológia; Kibékülés; Megevettek (Versek) ■ 15

VAJDA ANNA NOÉMI:

Legó (Elbeszélés) ■ 17

TOROCZKAY ANDRÁS:

Egy fa kidőlése; 2014, nyár; Győző (Versek) ■ 27

BRASSAI ZSOMBOR:

Leszámolás fonákon (Elbeszélés) ■ 31

KUN ÁGNES LAURA:

IRS; Lobotómia; Babona (Versek) ■ 44

KISS NOÉMI:

A rőzsényakú lány (Novella) ■ 46

FAZAKAS ATTILA:

alien (Vers) ■ 49

SZÖLLŐSI MÁTYÁS:

Fóbia (Elbeszélés) ■ 51

HORVÁTH BENJI:

Nárcisznak pánikrohama van; Apokalipszis YOLO (Versek) ■ 59

Ovidius akarva sem tudott segget nyalni

(Horváth Benjivel beszélget Varga László Edgár) ■ 62

OZSVÁTH ZSUZSA:

Feketemese; Főzőcske; Sárga; A második személy (Versek) ■ 71

PROKRUSZTÉSZ MŰHELYE

KOSZTA GABRIELLA:

Elmentem én Kukutyinba zabot hegyezni ■ 74

SÉTATÉR

ÁDÁM PÉTER:

Alexis de Tocqueville a központosításról ■ 80

FÓRUM

ORBÁN GYÖNGYI:

Szeretetlenkönyv ■ 92

TÉKA

FRIED ISTVÁN:

„Olyan valóságos vagy, mint egy idegen” (Papp Attila Zsolt:
Az atlantiszi villamos) ■ 101

KLIKKREC

AMIK ANNAMÁRIA – GYÖRGY ANDREA:

Bölcsődal Belzebubról (Edna O'Brien: *Kis piros székek*) ■ 105

TALÁLT VERSEK

SZAPPHÓ:

Úgy tűnik nékem (Devecseri Gábor fordítása) ■ 109

ADY ENDRE:

Sappho szerelmes éneke ■ 110

NÉVJEGY

OZSVÁTH ZSUZSA ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

Závada Péter

HAMLET KARDJA VAGYOK, FEKETE NAP VIRRAD

Éleim felé elvékonyodom.
A kéz, mely megmarkolhatna,
halogat. A követeket már
tegnap kivégezték.

Sötét a reggel a kastélykertben,
alszik mértékszabó, udvari ékszerész,
de már feketén jön föl a nap
a gazdasági épületek mögött.

A reggel az udvar poros sebébe márt,
vagyok fűrge penge, vágyam hosszát
összemérném mostohaapáméval.

Tegnap este fényesre töröltek,
tükröződnek bennem a portikusz
kőoroszlánjai. De most azt verem vissza,
ahogy a főtanácsos teste és anyám hálóterme
gőzölögve egymásba nyílnak.

Sötét a reggel a kastélykertben,
a követeket már tegnap kivégezték.
Mintha egy ősi szó volnék az igazságra,
hazatalálok a vérbe.

BOLDOGSÁG TÍZEZER KILOMÉTERRE

Na, most képzeld el, mi történt. Az ember tényleg azt gondolná, a huszonegyedik században ez már másképp van, de aztán rá kell jönnöm, semmi sem változott az évszázadok alatt. Nem létezik barátság férfi és nő között. Pedig mondhatom, ez az egy dolog hiányzik az életemből. A férjem olyan, amilyen, de azért elvagyunk. Csak ezek a szakmai barátságok nem akarnak összejönni, ami nélkül képtelenség előrelépni. Nem lehet ezekbe a körökbe bekerülni, kivéve, ha az ember valahova beházasodik. Az meg ugyebár ugrott, Kálmánnal már tíz éve együtt vagyunk, ott a két gyerek, a ház, ezt mégse olyan könnyű felrúgni. És akkor megint ott vagyok, ahol a part szakad, a férfiak osztják a lapokat, én pedig nem tudok közéjük férkőzni.

Most is valami ilyesmi történt, pedig igazán annyira igyekeztem. Még ruhát is rendeltem, hogy kicsit jobban nézzek ki. Ne értsd félre, tényleg nincs okom panaszra e téren, Kálmán sokszor dicsér, hogy szinte semmit sem öregedtem az évek alatt. De egy új gönc mégis jót tesz a fellépésemnek.

A ruha pöttyös volt, és ujjatlan. A karomat vékonyította, a derekamat karcsúsította, és a jobb lábszáramon kidomborodó lila visszereket némileg takarta. Azt gondoltam, ez épp jó lesz ahhoz, hogy Jenőt még utoljára meglátogassam. Az utóbbi időben elég jóban voltunk, többször összefutottunk versenyeken is. Tanácsokat adott, mutatott új technikákat, és ha valami nem sikerült, biztatott, tartsak ki. Szóval emiatt nagyon felnéztem rá, és kíváncsi lettem, egyébként mit csinál. Esténként fényképeket kerestem róla a neten, elolvastam minden vele kapcsolatos hírt, követtem a Facebook bejegyzéseit.

De hidd el, ez pusztán szakmai kíváncsiság volt, különben sem éreztem rajta, hogy érdekelném. Jó, az elején felmerült bennem ilyesmi, de aztán mindenhova vitte a csaját, sose nézett úgy rám, és csak szakmai kérdésekről beszélgettünk. Persze, ez egy kicsit bosszantott, egy jó nő mégis nehezen viseli, ha egy férfinak nem tetszik. De aztán magamra szóltam. Hiszen öregebb vagyok nála pár évvel, meg ott a család, neki meg van barátnője, mégis mit akarok?

Tegnapelőtt aztán kiderült, hogy Jenő hosszabb időre külföldre utazik. Persze azt csinál, amit akar, nem tartozik elszámolással, nem vagyok se kutyája, se macskája, de legalább szólhatott volna. Nem akartam szemrehányást tenni, inkább írtam neki egy levelet. Kértem, hogy vigyázzon magára, mert nagyon fontos lett nekem a barátsága. A világért sem akartam, hogy félreértse, ezért még azt is hozzátettem, hogy ugyan jó pasinak gondolom, de nem akarok tőle semmit, tiszteletben tartom, hogy van valakije, és sok boldogságot kívánok nekik.

Nem sokkal később felhívott. Először hezitáltam, felvegyem-e. Féltem, hogy rám pirít, miért írogatok neki, netalán nyomulósnak gondol, de közben furdalt a kíváncsiság, mit akar mondani. Tök kedvesen szólt bele a telefonba. A hangja mély volt, és bársonyos. Beszéltünk a lovakról meg az utolsó bajnokságról, aztán rátértünk a levelemre is. Azt mondta, szereti a rizikós dolgokat, de nincs miért aggódnom, egy családjával azért ő sem kezdene ki.

– Akkor jó – helyeseltem a vonal túlsó végén, és örültem, hogy ezt ilyen jól meg tudtuk beszélni.

Bár azért jobban esett volna, ha ezt nem ilyen nyíltan közli. Vagy ne adj isten, az se lett volna tragédia, ha egy kicsit megerőlteti magát, és hazudik. Mégse kell egy nőnek a tényeket ilyen nyersen az orra alá dörgölni!

– Még összefuthatnánk, hogy elbúcsúzzunk – javasoltam ekkor, de csak azért, adjak neki még egy esélyt, hogy ne ilyen kurtán váljunk el egymástól.

Tudom én, a szíve mélyén ő is mást gondolt, csak néha nem tudja, hogy kell a dolgokat szépen megfogalmazni.

– Ugorj át hozzám, még úgysem jártál a Csirkefarmon – válaszolta.

Először nem tudtam, mit mondjak. Tisztában voltam azzal, hogy egy rendes nő mégsem állíthat be csak úgy egy férfihoz, de aztán eszembe jutott, mi van, ha semmi rosszra nem gondol. Hiszen épp most beszéltük meg ezt az ügyet, még a végén megsértődik.

És mintha megérezte volna a zavaromat, hozzátette:

– Nagyon kevés időm maradt az indulásig, remélem, nem gond, ha ezt kérem tőled.

Igent mondtam, na, nem tagadom, de nem hiszem, hogy más ne tette volna meg ugyanezt a helyemben. Ennyi rugalmasság belefér, ha a jó barátunk hirtelen külföldre utazik. Abban maradtunk, hogy másnap kora délután beugrom hozzá félórára.

Nem is lett volna több időm, mert közben mi is utazásra készültünk Kálmánnal. A pszichológus, akihez jártam az utóbbi időben, azt javasolta,

gyűjtsünk közös élményeket, úgyhogy befizettem magunkat egy buszos körutazásra.

Mondjuk, nem volt sok kedvem menni, mert ilyenkor az történik, hogy én nézem a romokat, Kálmán meg szuszog mellettem az árnyékban. Igaz, jókat eszünk, meg a szex is rendben van, tényleg egészen kellemes, csak egy kissé jól nevelt, érted, hiányzik belőle a tűz meg ilyesmi.

Arról nem beszélve, hogy Kálmán nem tud a lovakról semmit, szemben mondjuk Jenővel, akivel órákon át képesek vagyunk erről dumálni. Kálmán elvan a csempeboltjával, ott mindig van egy csomó intéznivaló. Jenő viszont mindenkit ismer, aki számít a lovas szakmában. Igaz, sok ellensége is van, de bízom benne, hogy azért bemutat majd néhány fontos alaknak. A férjem persze jön ezzel a szokásos szöveggel, hogy csak rajtam múlik, mit érek el, és hogy mindenki a saját szerencséjének a kovácsa, csak azt nem érti, hogy ez manapság nem elég.

Szóval abban bízom, talán Jenő segít majd, hogy végre elismerjenek az emberek. Ennyit igazán meg lehet tenni a másikért akár barátságból is, nem igaz?

Na, tehát ott tartottam, hogy Jenő a város szélén lakott. Autóval gyorsabban odaértem volna, de nem akartam, hogy Kálmán meglássa a környéken a kocsimat. Már így is kivolt, amikor nemrég megtalált a fiókban egy szerelmes verset, amit én írtam az egyik hétvégén. Hiába magyaráztam, hogy ez csupán a fantázia szárnyalása, nem akarta elhinni. Egész este faggatott, miért írogattam olyanokat, hogy évente kétszer szerelmes szoktam lenni.

– Ezek csak szavak – legyintettem, mert azt mégsem mondhattam el, hogy lassan már az ördöggel is kefélnék, csak hogy végre előre tudjak lépni.

Nem akarok mindig én lenni az utolsó, a kicsi, akinek még negyvenakárhány évesen is tanulnia kell a nagyoktól. De ezt ő nem érti, csak prédikál az önállóságról, meg arról, hogy ehhez először saját magamat kellene többre tartani.

– Hisz épp ez az, ami nem megy! És ha ez így lehetetlen, akkor most azonnal öngyilkos leszek – vágtam múltkor a fejéhez.

Erre nem mondott semmit.

De hogy szavamat ne feledjem, gyalog indultam el tehát otthonról. Miközben sétáltam a poros főúton, a kis kosárkámban lóbáltam magam mellett tíz darab omlós meggyes lepényt, amelyeket a délelőtti folyamán sütöttem otthon. Ez volt a specialitásom, és amióta megkaptam ezt a légkeveréses modern sütőt Kálmántól, azóta az egész család folyton könyörög, hogy süs-

sek minél többször. Azt reméltem, Jenőnek is ízlik majd, és magával viszi a távolba az emlékét.

Útban a tanyája felé próbáltam elképzelni, milyen lehet a Csirkefarm, amiről már olyan sokat hallottam. Magam előtt láttam a ház körül kapirgáló tyúkokat, kacsákat, egy felsepert, átgerblyézett karámot, bokszokat, ahol a lovak lecsutakolva állnak, mellette a rendezett szénabálákat. Gondoltam, a ház is olyan egyszerű lehet, semmi céció, semmi felhajtás, Jenő nem ilyen. Fából készült bútorok odabenn, a falon népi szöttesek, bárányszőrök a földön, a sarokban kandalló, a falon fakereszt, merthogy Jenő amúgy templomba járó ember. Ez különben engem egyáltalán nem zavar, hiába más a vallásunk, a hit az igazán fontos, nem a származás, ebben a tekintetben hasonlóan gondolkodunk.

Jenő egykor a felesége és a kisfia miatt építette ezt a helyet. De azt halottam, a nagy szerelemből szörnyű háború lett. Gondolom, ezért is választott magának egy ilyen kis salátalevelet, mint ez a Juli, aki mindig csöndben kuksol a sarokban, ha lovaglás után iszunk valamit. Jó, persze kerek a segge, és nálam tíz évvel fiatalabb, de azért egy okos, érett nővel mégsem tud versenyezni. Különben is manapság egy kis korkülönbség igazán nem számít, ennyire azért legyünk már felvilágosultak a huszonegyedik század elején! Az más kérdés, hogy Jenőtől én úgysem akarok semmit.

Útközben néhány fiatal lány ment el mellettem. Valami újságcikkről beszélgettek, amelyben azt olvasták, hogy a boldogság csupán helyes döntések kérdése. Ezen egy darabig gondolkodtam, és eszembe jutottak az estéink Kálmánnal. Míg én bújtam a lovas szaklapokat az egyik fotelben, és arról álmodoztam, hogy Rómában és Münchenben versenyezzem, Kálmán akciófilmeket nézett, és közben nagy nyögések kíséretében néha szellentett egyet. Na, de tudom, ez apróság, nem szabad, hogy az ember túl mohó legyen. Végül is nem bánt, nem ver, bár az igaz, beszélhetne velem szebben is. Mégis jobb, ha az ember megelégszik azzal, ami jutott neki.

De ahogy sétáltam tovább, egy idő után befészkelte magát a fejembe a gondolat, mi lenne, ha mégis lelépnék Jenővel. Igen, igen, most itt úgy határozánk, hogy együtt utazunk el. Azt a kis nőcskét úgyse viszi magával. Múltkor mondta a haverja, Tibike is, hogy csak kényszerből van vele, és az a jó benne, hogy tökre megérti, ha Jenő más nőekkel is. Jó, tudom, durva az egész, én nem is értem, hogy engedhet meg egy nő ilyesmit, én ezt biztosan senkitől sem tűrném.

Szóval tudtam, ő sem egyszerű ember, kicsit nyers a modora, nem veti meg az italt sem, és ott vannak ezek a nőügyek. De mit tegyek, libabőrös

leszek, ha beszélgetünk, vagy ha csak rám néz. Nem beszélve arról, hogy milyen tehetséges. Egyszerűen másnak érzem magam, ha a közelében lehetek, és biztos vagyok benne, hogy jó ember válna belőle egy rendes nő mellett. Kálmánt kikupáltam, talán Jenővel is elbírnék, Kirgizisztánban pedig boldogok lehetnénk. Elkísérem minden versenyre, és talán egy idő múlva ő is segítene nekem. A kirgiz nép igazi lovas nemzet, ott legalább megbecsülik a tehetségeket.

Aztán havi egyszer hazajönnék meglátogatni a gyerekeket, a nyári szüneteket pedig nálam tölthetnék. Szerintem ezt nem bánná Jenő sem, neki is van egy fia, gondolom, akar vele találkozni, én pedig az anyja helyett anyja lennék annak az árvának, akivel állítólag a Jenő volt felesége rohadtul nem törődik.

Jó, persze tudom, az enyéim kiborulnának, ha lelépnék, meg a férjem biztos, úgy alakítaná, hogy a válás után egy fillért se kapjak, de könyörgöm, szeretnék most már egy kicsit én is élni, és a karrieremmel törődni!

Mire idáig jutottam, majd kiugrottam a bőrömből, hogy nemsokára meglátom ezt az izmos, magas és fess férfit, a karján kidudorodó ereket, a csípőre tolt gatyát, a kikandikáló szőke szőrt a köldöke alatt.

A Csirkefarm bejárata egy hatalmas, faragott székelykapu volt. Nemrég készülhetett, még éreztem a gyanta illatát, ahogy közelebb léptem. Forróság öntött el, újra megjelent előttem Jenő képe, ahogy félmeztelenül felém rohan az istálló felől. Nyikorgott az ajtó, amikor remegő kézzel lenyomtam a kilincset.

De ahogy kinyílt a kapu, elállt a lélegzetem. Törött székeket, kibelezett fotelokat, felborított asztalokat, elázott papírdobozokat és olajos hordókat pillantottam meg. Kotkodácsolás hangja ütötte meg a fülem. A lomok között tyúkok szaladgáltak, a fotelokban macskák lustálkodtak. Nem láttam senkit, így elindultam a tanyán álló kis ház irányába. Falépcső vezetett a tornácra, ahol egy foltos huzattal bevont kanapé állt. Véletlenül belerúgtam a macska tányérjába, ami a tornác közepén maradt.

Bekopogtam az ajtón. Hamarosan megjelent Jenő egy szál trikóban és alsógatyában. Borostás volt az arca, a haja kócos, a szeme piros. Mintha akkor ébredt volna. Nyújtózott egyet.

– Kicsit hosszúra nyúlt az éjszaka – mondta, és megdörzsölte a szemét.
– Már ilyen késő van?

Az asztalon üres üvegeket és koszos poharakat láttam, ugyanaz az átható dohzag csapta meg az orromat, mint ami mindig a ruhájából áradt. A háta mögött benéztem a szobába. Bögrék, tányérok árválkodtak minden-

hol, rajtuk megszáradt ételmaradék. A falon kiszuperált biciklikerekek, ócska kalapok, régi térképek és lovakról készült poszterek. A sarokban vetetlen ágy. A levegőben legyek zümmögtek.

Rámarkoltam a kosárákra, amelyben a meggyes süteményt hoztam.

– Tedd csak le – mondta Jenő borízű hangon, azzal arrébb sodort néhány holmit a ragacsos asztalon.

Rávigyorogtam, de inkább a karomon tartottam, és tovább tébláboltam a tornác közepén.

– Örülök, hogy eljöttél. Ezek a tegnapi cimborák eléggé kifárasztottak – folytatta, majd mélyen a szemembe nézett.

– Én is örülök – válaszoltam óvatosan.

– Hogy tetszik itt nálam? – mutatott körbe, majd kihúzta nekem az egyik törött széket, ő pedig levetette magát egy kiszuperált moziülésre.

Fél fenékkal leültem, majd elsimítottam a combomon a frissen vásárolt pöttyös ruhámat, és nem tudtam, mit válaszoljak. Pirulni kezdett az arcom, remegett a lábam.

Elnevette magát.

– A férfiak már csak ilyenek, tudod, hogy van ez. Persze biztosan más lenne a helyzet, ha lenne valaki, aki igazán törődne velem.

Lesütöttem a szemem, a szívem a torkomban dobogott, közben eszembe jutott az otthonom, a fényesre suvickolt konyha, a makulátlan szőnyegek, a friss virágillat, amely megcsapja az orromat, ha belépek a házba. Nemrég vettem egy konnektorba dugható illatosítót akciósan az egyik bevásárlóközpontban. Harminc nap garantált frissesség, ez volt a dobozra írva. És még váltogatni is tudom az illatokat! Van orgona, narancs, ibolya, rózsa. Kálmánnak is nagyon tetszett, azt mondta, olyan, mintha új lakásba költöztünk volna.

Ismét körülnéztem, és megborzongtam, de aztán magamra szóltam, mindenkit úgy kell elfogadni, ahogy van. Különben is utálatos, amikor valaki így finnyáskodik. De hiába, az émelygés nem akart elmúlni.

– Kérsz? – jutott hirtelen az eszembe, és felpattantam, hogy megkínáljam Jenőt sütivel.

– Nem túl jó a gyomrom – rázta a fejét.

– Búcsúbuli? – kérdeztem.

Bólogatott, aztán mégis elvett a kezemből egy lepényt. Egymásra néztünk. Véres szemében krémszerű csipákat fedeztem fel.

– Miért akarsz elmenni? – kérdeztem ekkor tőle.

– Itt nincs jövő – komorodott el, miközben turkálni kezdett az orrában.

– Benned annyian hisznek.

– Én nem fogok senkihez sem dörgölözni – magyarázott drámai hangon, majd a kezét a gatyájába törölte.

Nyeltem egyet.

– Legutóbb valami olyasmit mondtál, hogy több pénzt kap a szövetség – tapogatóztam tovább, mire élesen rám pillantott.

– Igen, mindenféle idióta rendezvényen kéne fellépnem, ha tudni szeretnéd. Engem viszont senki sem fog díszpintyként mutogatni, érted? – közölte kitégult pupillákkal, és az asztalra csapott.

Az asztal megbillent, az egyik üveg legurult a földre, és darabokra törött. Összereztem a zajtól, a tornácon ülő macska elszaladt, Jenő viszont mit sem törődve ezzel, ismét az orrát kezdte tisztogatni.

Egy darabig hallgattunk. Ekkor eszembe jutott, hallottam valamit arról, hogy a múltkor összerúgta a port a lovasszövetség főtitkárával, Nógrádi Botonddal. Állítólag hatalmas botrány volt. Jenő ráborította a pasasra az asztalt, mert a titkár olyan képet tett ki róla a Facebookra, amin nem nézett ki elég izmosnak.

– Nem a múltkori balhé miatt van ez az egész? – kérdeztem ekkor óvatosan.

Jenő felpattant, hadonászni kezdett.

– Már te is kezded? Az az ember egy féreg! – ordította vörös fejjel. Az orrlyukai kitégultak, fújtatott, mint egy bika.

– Jól van, csak kérdeztem – visszakoztam, és jobbnak láttam, ha egy újabb pitét tömök belé.

Lerogyott a székre. Rágni kezdett, ismét morzsák ugráltak a szája szélén.

– Azért jó neked – sóhajtottam, miközben a kosárkám fogantyújába kapaszkodtam.

– Miért? – nézett rám bambán.

– Te legalább számítasz. Bárcsak tudnám, mi a titok – tördeltem a kezem.

– Túl sokat foglalkozol másokkal – legyintett, és beletúrt a hajába.

Aztán az asztalra könyökölt, de nem vette észre a karja alatt lévő mocsos tányért. Meglökte, és a lecsószerű ételmaradék az ölében kötött ki.

– Hogy döglőne meg az összes vendég, aki valaha itt járt – morgott, és söpörni kezdte magáról a maszatot.

Nyeltem egyet, de aztán elővarázsoltam egy zsebkendőt a kosárkámból, és odanyújtottam neki.

– Szerinted mit tegyek? – néztem rá ártatlanul.

Elkapta a karom.

– Gyere ide – mondta fátyolos hangon.
 – Mit akarsz? – kérdeztem, miközben a gatyáján árválkodó paradicsomdarabkákat néztem.
 – Olyan régóta vártam erre – folytatta, és közelebb akart húzni magához. Átható pálinka- és fokhagymaszag csapta meg az orromat. Gombócot éreztem a torkomban. Szédülni kezdtem, levegő után kapkodtam, a szívem a gyomromban dobogott.
 – Fogalmam sincs, miről beszélsz, én csak búcsúzni jöttem – nyeltem egyet, és próbáltam hátrálni, de nem vettem észre a macska tányérját, és majdnem hanyatt vágódtam.
 – Tulajdonképpen mi a te bajod? – kérdezte Jenő ingerülten, és elengedte a karom.
 Hadonászva magyarázni kezdtem, miközben igyekeztem visszanyerni az egyensúlyomat.
 – Az, amit mondok. Légüres térben vagyok. Nincsenek barátaim. Jenő összeráncolta a homlokát, mint aki próbál valamit megérteni.
 – Akkor hasonló cipőben járunk – bökte ki végül, és kajánul elvigyorodott.
 A gyűrött képéről félszemű Jack jutott az eszembe.
 – Hogy érted?
 – Tudod, már én is rohadtul unom ezt a Julit. Aranyos lány, meg minden, de állandóan rinyál valamiért. Kurvára idegesít.
 Elvörösödtem, de ő folytatta.
 – Mit szólnál, ha te meg én... Szóval, lepattanhatnánk egy kis időre.
 – Te megőrültél – néztem félre. – Inkább egyél még egy kicsit, neked sütittem – mondtam, és belenyomtam a szájába a következő pitét.
 Rágni kezdett, és közben le nem vette rólam a szemét.
 – Jó ez a ruha. Talán bálba méysz?
 Ismét elvörösödtem, fogalmam sem volt, mit mondhatnék.
 – Megnézném legalább a tanyát – jutott hirtelen eszembe.
 – Gyere inkább ide – nyújtotta felém a kezét.
 – Legalább a lovakat mutasd meg... – kértem anélkül, hogy hozzáértem volna.
 Lenyelte a falatot, és dülöngélve felállt. Bement a házba, hogy felöltözzék. Figyeltem, mikor tűnik el a félhomályban. Ekkor lábujjhegyen lépkedni kezdtem lefelé a lépcsőn. Leértem a földre, és rohanni kezdtem a kapu felé. Néha hátralestem, nem hallott-e valamit.

Alig kaptam levegőt, mire kiértem az utcára. Ekkor meghallottam a kertből a hangját.

– Hova tűntél, te kis kurva? – kiabálta.

Szaporáztam a lépteimet, hogy minél előbb eltűnhessek. Két utcával arébb végre megnyugodhattam. Nem jött utánam. Csak ekkor vettem észre, hogy a nagy sietségben szétrepedt a fenekemnél a frissen rendelt pötytyös ruhám. Sajnos a kosárcámat meg a tornácon felejtettem, pedig családi ereklye volt, még Kálmán vette nekem egy ünnepi kézműves vásáron.

De most leszartam, legyen vele boldog ez az ember, és már nem bánom azt sem, hogy elutazik. Sőt, azt gondoltam, a legjobb lenne, ha soha többet haza sem jönne, nevetséges, amit megenged magának másokkal szemben! Pár hónapja például szétvert az egyik képviselő fején egy pálinkás poharat, mert azt merete mondani rá, hogy úgy néz ki a lovon a betyáruházában, mint a levitézlett Rózsa Sándor.

Aztán persze az is kiderült, hatalmas kamu volt az egész, amit az utazása okairól előadott nekem. Valójában az történt, hogy úgy megverte a szövetség titkárát, hogy szerencsétlent kórházba kellett szállítani. Ezután páros lábbal rúgták ki a csapatból, és a balhék miatt senki sem akart vele itthon szerződést kötni.

És akkor itt voltam én, aki tényleg annyira rendes voltam vele, csak jót akartam neki, próbáltam a zűrös ügyeivel nem törődni, adtam neki esélyt, hogy ne maradjon magára, legyenek barátai. És ő ezek után veszi magának a bátorságot, hogy egy tisztos családját csak így lerohanjon?

BEFEJEZETLEN

Isten a hetedik napon alkotói válságba került. Mint hirtelen meglóduló metrókocsiban egy ülőhely nélkül maradt utas, kétségbeesetten fogódzókat keresett. Hogy abban a pillanatban vajon célelvüségétől kapott-e lendületet a történelem, az még azok számára is kérdés marad, akik a Teremtés befejezetlen könyvét fellapozzák.

DERMATOLÓGIA

Sohasem feledlek el, ahogyan a világos bőrnek is kitűnő a memóriája: a húsz évvel ezelőtti napfürdő nyomán csak most jelennek meg rajta szövetszaporulatok, kóros képletek. Tényleg színt hoztál az életembe, ám a pigmentáció jóindulatában csupán reménykedhetek. Anyajegyszűrésre pedig ma sem járok, sőt: egyenesen várom olykor, hogy értem jöjj és elvigyél, akár egy áttétes melanoma.

KIBÉKÜLÉS

Lecsószagban veszekedtünk. Aztán kiszellőztettük a lecsószagot, a veszekedést, s a nyitott ablakon át betóduló, pár Celsius-fokos nyugalomban hirtelen hozzád hajoltam. Tudtam pedig: a házasság sokadik évében a csók már merő anakronizmus, mintha mennybemenetele közben a Megváltó keresztezett volna néhány légifolyosót.

MEGEVETTEK

A temetők csöndje árad belőlem, hiszen megannyi lábasjóság sírjává vált a gyomrom. Álmomban nyájba verődve járnak vissza hozzám a megevettek; patájuk alatt a padlószőnyeg foszladozik, és felöklelik a biedermeier bútorokat. Átrendezik garzonlakásom, helyet készítve a büntudatnak.

LEGÓ

Azzal kezdődött, hogy az asztalra legót épített, lássam, mi van köztünk. Balról ő, a nagy, fekete hulló. Kígyófejét, krokodiltestét vastag, csillogó páncél védi. Nemcsak fedí – védi. Nem félek tőle, bár félelmetes. Megállapítom magamban, hogy hidegvérű – képtelen szeretni. Hacsak nem a szemével: szeme helyén két piros szív. Vele szemben egy gyerek ül – vécén. Műanyag vécén műanyag gyerek, műanyag szag. Mögötte én, szintén műanyagból. Utánam az asztalvég, majd a nagy semmi. A hulló hirtelen lebillen az asztalról, egy gyors mozdulattal kifogom, hajszálon múlik, hogy nem esik darabjaira. Miközben a helyére teszem, olyasmit mondok, hogy marhaság, ennek semmi köze az igazsághoz. Leint: ne akarjam jobban tudni! Nincs mellettem, nem látom, ki ő valójában, csak *tudom*, hogy legyint rám.

Az igazság az, hogy senkim sincs. Isten mentsen meg egy ambivalens hidegvérűtől, akinek szétesőben az élete, és ösztönösen utánam kapna, mintha megmenthetném, aztán a lehető leggyorsabban ellökne magától, mert mégsem. Épp elég volt az otthoni bevett szokásból, hogy mindenki kénye-kedve szerint átgázolt rajtam, mert valami miatt úgy tűnt, kibírom. Nem. Nem szívároghat be a jelenembe az otthon! Persze, tudom, nincs mentség: be fog. Én fogom újra- és újraszőni addig talán, míg fel nem ismerem, hogy ez csapda, melynek én magam esem áldozatául. Kezdetben mindenáron megpróbálom letudni. Pusztán azzal, hogy nem gondolok rá. Akkor még azt hiszem, olyan ez, mint mikor az ember vonatra ül, és otthon hagyja a bajait. A múltat persze nem lehet csak úgy ott hagyni.

Gyermekem nincs még, csak lesz. Több gyermekem lesz, biztosan érzem. Erős, a priori bizonyosság bennem az is, hogy férjem is lesz – egy férjem lesz. Remélem, nem egy fekete hulló, és nem is fehér lovon – nem akarom átaludni a fél életem, még egy csók kedvéért sem. Szeretek magamtól felébredni, ha már zaklatottan alszom. Nem igénylem a fátyolos menyasszonyi ruhát sem, de azt igen, hogy akihez tartozom, soha ne legyintsen arra, mit érzek.

Nyugtalanít ez a hajnali álom. Későn feküdtem, éberem aludtam, mint aki tudja, elutazik, és mindjárt kelnie kell, nem merülhet nagyon mélyre. Talán ezért is legóztam. Úgy félek a szerelemtől, mint a rákfenétől. Nem: a vágyba csomagolt szeretetlenségtől félek, ez nyilvánvaló. A legó hidegen

hagy, talán mert hiányzott a gyerekkoromból; amikor már lehetett volna, nem érdekelt – lekésett rólam, bár még kölyök vagyok – főleg a nagy érzelmekhez –, egy tizenkilenc éves kölyök. Magdaléna, viselkedj nő módjára, nő vagy! – morgom félhangosan, ahogy a bentlakás melegéből egy mély lélegzettel kididergek a ködös novemberi hajnalba, az alig néhány lépésnyire várakozó taxi felé. Kölyök! És csak Léna, ennyi épp elég. A Magdaléna túl finnyás nádszálnév, pontosabb az egyszerűbb Léna, állapítom meg magamban, mintha ketten volnánk, s valóban, gyakran érzem, hogy szöges el-lentéte vagyok önmagamnak. Nem tudathasadás ez, legalábbis nem abban az értelemben, amikor az ember egyik fele nem tudja, mit csinál a másik, hanem az önismerethiány leghétköznapibb értelmében, amikor nem tudom, hogy egymással szembeszálló sugallataim honnan érkeznek – mi a hozott, és mi a belém nevelt. Ki vagyok vagy volnék, ha a szüleim elég hamar nem kezdtek volna mást nevezni jónak, elfogadhatónak, mint amilyen ösztönösen voltam. Akkor is, amikor átadtam helyem az ablak mellett egy másik gyereknek, aki utazás közben ki szeretett volna látni, nekem meg mindegy volt, úgysem kifelé néztem – innen is, onnan is álmodoztam. Természetesen átengedtem a helyemet. Édesanyám arcát viszont nem tudtam nem látni. Feldúlt arcát, amiért nem álltam ki magamért – ő így értelmezte. Aztán értetlenkedő, dühös arcát sem, amikor tizennyolc évesen kiálltam volna magamért:

– Hiszen Rebi kiskorú, hogy engedhetitek, hogy hozzáköltözzön a barátja?! Ráadásul én is a szobában lakom. Velem mi lesz?!

– Majd elalszol velünk a nagyszobában, tavasszal meg, ha egyedülétre vágysz, kiköltözzöl a teraszra – színezi túl az alig másfélszer három méteres balkonnal együtt lehetőségeimet édesanyám. – Milyen testvér vagy, hogy újtába állnál a húgod boldogságának?!

És az én nyugalmmal ki törődik?! Ha nem is a boldogságommal, legalább a boldogulásommal. Érettségire, egyetemre készülök, ehhez szükségem van a visszavonulás rítusára; a szobámra, mely már eleve csak félszoba; a dupla íróasztal rám eső felére; rendre, amit naponta meg kell teremtenem – keserves sziszifuszisággal –, mert a húgom rá se ránt, röhög a káoszon, bárhol gyorsan tanul. Rajtam is röhög, amiért megbénít a rendtelenség a helyett, hogy tiszteletben tartaná, még ha azt is gondolja, hogy beteges rendmánia. Ha beteges, ha nem, pillanatnyilag nincs időm kikúrálni magamból, mert másra kell a figyelmem. Egyszer aztán szanaszét heverő cuccait kihajítom az ablakon. Meglepő módon ekkor ő se rest: bőszen dobálni kezdi az én dolgaimat is kifelé. Patyolatban élnénk, ha így takarítana! Legszi-

vesebben megcibálnám, de abból tényleg kinőttem, és hát hova vezetne. Pedig tudom, ha abba hagyom, az ő szemében feladtam, és ezután még ennyire sem lesz kíméletes. Nem is, még egy választékos elutasítás erejéig sem az, amikor nyáron arra kérem, vigyenek magukkal – nem a tengerrel! – csak a tengerig, ha már a szüleink autójával mennek. Ott aztán elválnának útjaink, lehetnek kettesben, akarna a fene gyertyát tartani, csak hazainduláskor találkozoznánk.

– Nem! – mondja rideg határozottsággal. – Menj vonattal! Minket zavarnál.

– Egyedül biztos nem vonatozom délre, mint te – csattanok fel.

Visszariaszt, hogy nemrég lefűjták álmában Havasalföldön, amire semmi okosabb magyarázatot nem talált – nyilván tette sem –, csak azt, hogy jó hecc a kilencvenes évek derekán, ha már a román diákújságírók közt ő a magyar kakukktojás.

– Mamámasszony katonája! – gúnyolódik, amiért mama szerinte ósdi óvásai élénken élnek bennem, bár mindketten tudjuk, hogy rettenetesen megijedt akkor.

– Engem legalább nem vesznek éjszaka üldözőbe az utcán, hőscincér! Csak mert nem kóválygok egyedül a sötétben!

Tudom, hogy ocsmányság felemlegetnem, mert nem az ő hibája, amiért rockestről hazafelé éjnek idején üldözőbe vette egy-egy eltévelyedett. Tudom, hogy az a magány és félelem, amit rohanás közben átélt, egy életre belé vésődhetett, még akkor is, ha sosem lett az ijedtségnél nagyobb baja. A makacssága viszont felháborít, mert továbbra is eljárt rockestre, mintha semmi sem történt volna. Az aggodalmamért is haragszom rá, amiért számolgatnom kellett a perceket, amíg hazaért. Eltántoríthatatlan, ahogy magával törődik – ezúttal a szerelemmel.

Nem is bánám, ha nem kerülne a tengerembe, félszobámba. Kerül. Mindig kiköveteli, ami jár neki, általában annál többet is. Ha valami kell az én ruháim közül, egy nyájas plíz, és elveheti. Később már kérdés nélkül – örökre – nyúl bármim után, amit otthon hagyok. Legtöbbször hallgatok, s ebből arra az egyszerű következtetésre jut, hogy semmiféle tárgyi ragaszkodás nincs bennem, bizonyára észre sem veszem, annyi mindenem van. Holott a legapróbb hiány is feltűnik, mint a házicipóm. Dühösen szóvá is teszem édesanyánknak, ő van *kéznel*. Egy ideje már csak ő lakja a kétszoba-konyhát, ő a hallgatóságos őrzője itthon mindennek, így őt terheli felelősség az eltűnt tárgyakért. Az indulat mellett kárörömöt érzek, amiért kényelmetlen helyzetbe hozhatom. Büntetem. Évek óta büntetem valami-

ért. És mintha alig várnám, hogy újabb bűnjeleket találjak. A büntetés örömét persze önvád követi. Jó lenne megtalálni az okát annak, miért büntetem. Tudom, miért. Ő is tudja. Az a baj, hogy erről nem tudunk vádaskodások és mellébeszélések nélkül tárgyalni. Hogy a húgomat jobban, úgy érzem. Őt igen, engem nem. Felé őszintén, felém csak mímelte. És ezt még magának sem vallotta be soha, mert akkor szembesülnie kellene azzal, hogy nem volt jó anyám. Mert önhibáján kívül, a túlzott szeretlekezései és nagykorúságomig kitolódott babusgatásai – igazi jelenlét helyett – azt erősítették fel bennem, hogy *igazán* engem nem lehet szeretni. Talán azért vagyok ilyen szórszálhasogató, mert elhittem. Bánt, hogy ennyire kicsinyes vagyok Rebivel. Pótolnom kellett volna azt az ócska házicipőt szó nélkül, az isten szerelmére, elvégre csak egy papucs! Nem a házicipő a baj! Hanem, hogy nem szólt. Még arra sem méltatott. Így fagyoskodhattam, míg nem pótoltam. És ha elfelejtette? Végül is egy semmiség, távolról sem olyan fontos, mint a testvéri kapcsolat, melyet épp tapos... A napi rítusaimhoz tartozó alakellékek eltűnése fölött azonban sehogy sem tudok szemet hunyni. Szegény édesanyám! Valahányszor hazalátogatok, feketeleves – kávé helyett, mert megint eltűnt a kávéfőzőm, indulhatok újat venni. Kávéfőzőfétise van Rebinek, vagy mi?! Mert nem kávézik, legalábbis nem rendszeresen, és nem túlzásokba esve, mint én. Fel nem foghatom, milyen titokzatos sorsot szán a kávéfőzőimnek, miután nála csak törökkávét kapok, esetleg. Szégyellem megkérdezni, s ettől még kínosabb. Pedig jobb volna tudni nyíltan rákérdezni és nemet mondani, amikor kell. A józan eszem súgja, hogy jobb volna. Egyelőre nem tudok. Úgyhogy nyelek. Nem tudom, meddig. És tehetlenségemben elemzem. Bármit tesz, nem bánja meg! Elégedett önmagával! Soha nem tépelődik. Mintha minden kételkedést én örököltem volna, neki már nem jutott, csak az ellenző, mely ezzel a megkérdőjelezhetetlenséggel jár. Talán a töretlen hit miatt ilyen, melyet édesanyánktól kapott, moccan meg bennem a megértés. Valószínű, hogy azóta törleszt Rebi felé így anyánk, hogy visszakecmergett az újszülöttosztály ablakából és a szülés utáni depressziójából. Talán akkortól látja Rebit – a végül töretlent – törekenynek, és félti saját, be nem váltott, önpusztító sorsától, amit aztán gyermekági törekenységében a húgom tényleg megismétel. Igaz, édesanyámnak eszébe sem jutott, hogy gyerekeivel ugorjon. Kimondta végre! Évek kellettek hozzá, de elmondta. Ez a vallomás kiszellőzteti kicsit kényszerességeinket. Ha csak egy pillanatra is, mindketten megértjük: nem *kell* szeretnie.

– Lazíts, katoná! – enyhülök meg.

Tudom, hogy megtalálom azt, aki kell nélkül is, csak ne akarjam majd elűzni, amikor kiderül, hogy ehhez én egyáltalán nem vagyok hozzászokva.

Édesanyám anyáskodáshoz szoktatott. Ezt végképp nem tudtam elfogadni. Önállóbb vagyok, és öntörvényűbb annál, hogy el tudnám viselni a fölém kerekedő ősanya-akaratot, a felém irányuló rendelkezést, kérést, tanácsokat. A puszilgatások miatt az anyai ölelést sem szeretem. A legjobb volna, ha nem lenne ez baj kettőnk közt. Átkarol, mert talán úgy érzi, akkor jó anya, ha megteszi; átkarolom, mert úgy érzem, akkor vagyok jó lány, ha megteszem. Közben meg nem jó. Lefejtem magamról, enyhén eltaszítom, és már jön is a lelkifurdalás, és az úgy tevés, mintha nem is lett volna az, ami...

– Sokat gondolkodok rád! – bizonygatás roskadozik szavain, mert általában hetekig nem hívjuk fel egymást. – Rendeltem faluról három kacsát, nem is tudom, befér-e a hűtőbe, talán túlados valamelyiken...

Hallgatásomra némaságba zuhan, majd zavartan elköszön. Idegesít, hogy olyan mondatok mögött toporgunk, amelyekhez semmi közünk sincs. Elviselhetetlenül nem mondunk semmit egymásnak.

Pedig mennyire kellene. Ő is. Amikor még csak a szoba van, azaz fél-szoba sincs, félcsend sincs. Amikor a lakásból kikérget az ordító hard rock. Attól kezdve minden nap elmenekülök a könyvtárba. Záróra után és hétvégén a parkba egy padra, ott folytatom. Csak a táncpróbákra hagyom abba.

– Ilyen szorgalmas vagy, még a parkban is olvasol?! – torpan meg mellettem felkészítő tanárom, a mindig suhanó Sű, rohanóban megint.

– Nem, nem a parkban is, hanem csak a parkban – húzom vissza szűkös valóságom mellé, a padra.

Szerencsém, hogy időnap előtt betoppant a nyár, nem bírnám a fagyoskodást. Semmit nem tudok világosabban, mint hogy el kell innen mennem. Csakhogy akkor a tánc... Táncolni bárhol lehet. De táncolni és táncosnak lenni nem ugyanaz. Táncos itt lehetnék, most. Ez életforma. Fárasztó, de mozgalmas.

Frunza Călin, a vezető táncos bejött a stúdióba. Romános csengésű neve ellenére gyönyörűen zöngeti a magyar szót. Csángó talán, vagy félig magyar, mert magyar érzületű, ahogy felénk mondják. Ezt onnan tudom, hogy gyerekkoromban sokszor vett tőlem *magyarkodó* könyveket. Egy darabig nézte most, ahogy táncolunk, majd megállította a zenét, felém nyújtotta a kezét, a többieknek pedig azt mondta: jól figyeljenek! Tudtam, hogy ő a legjobb táncos. Azt is, mekkora megtiszteltetés, hogy vele táncolhatok. Lám-palázamat elnyomta a kíváncsiság és a vágy, hogy mindent kihozzak ebből

a néhány percből. Elkezdődik egy beszélgetés két test között, ahol a férfi adja az első mozdulatot. Tánc akkor lesz mindebből, ha a nő olyan észrevétlenül felel rá, hogy közben nemcsak a kívülállók, de ők ketten is megfeledkeznek arról, ahogy indult: egyikük vezetni kezdett, a másikuk követte.

– Hányadjára táncolunk mi együtt? – nézett a társaságra egy hosszú, hibátlan *társalgás* után.

A tereméből felcsaptak a válaszok:

– Ó, hát ki tudja!

– Látszik, hogy már összeszoktatok!

– Nahát – mosolyodott el, mert tíz perce nézett rám életében először, mint nem az egykori könyvárus kislányra, és arra kért, gondoljam át, szükségük van utánpótlásra.

Úgyhogy: egyetem vagy tánc. Most kell eldöntenem. Sú mélyen a szemembe néz. Megdöbben. Talán el sem hiszi. Mindenesetre szó nélkül odébb suhan. Mindig elnémul, ha bajt neszel. Majd utánam küld egy-egy értelmetlenítő mondatot.

– Te vonatra szállsz, Sú meg marad – mondja, mint egy gyereknek, aki felé illik lehalkítani a szomorúságot.

Egy éve vagyok otthontalan, mert ha a szülői házból nem is tettek ki – ha helyet szorítottak is a lakásban –, az már nem az én helyem volt. Otthon nem volt többé helyem, így értelmeztem. Megfosztottak attól a tudattól, hogy van egy ágyrészem, egy íróasztalrészem; a lakásrészem fölött egy otthonrészem; egyáltalán jogom a részemhez. Elvették, holott ezúttal nem volt mindegy, hogy átengedem-e.

El kellett volna hagynom őket abban a pillanatban. De csak a park padjára vagy a híd alá mehettek volna. Esetleg férjhez egy jól szituált kérőhöz, akit nem szerettem, úgyhogy hallani sem akartam erről. Hajléktalanságom tökéletesen tükrözte volna otthontalanságomat, akkor is, ha esztétikailag rondán mutatott volna ez a halmozottság. Csakhogy világgá menésem egyetlen akadálya abban a szorult helyzetben másfajta ízlés dolga volt: leírhatatlanul féltem a csillagos éjjel járó kiszolgáltatottságtól. A csillagcsúrtól, hallom magamban apám hangját. A kíméletlen nélkülözéstől, ismeretlen bántásoktól. Ha idejében el tudtam volna költözni otthonról – önszántamból –, mint Edit, a finn barátnőm, akkor mindez nem történik meg. Igen, de így legalább nemcsak a *Szégyen* által tudom, mire képes az ember *szeretete*, bármi-be is kerül hosszú távon nekünk családon belül ez a tudás.

Kelet-Európa segít a lelepleződésben. A szabadság hosszas nélkülözése könnyen megroppanthatja a méltóságot. Olyan az idegen országésszel megajándékozott, diktatúrával, majd bűnbandák áldemokráciájával nyomorított Románia, mint egy padaung nő csillogó, hosszú nyaka. Már rég el-sorvadtak az izmai, vagy soha nem is fejlődhettek ki. Halálra ítélné saját szabadsága, ezért nem is engedi meg magának – inkább *csillogunk* tovább. A kisembernek ezek közt a nyakszorítók közt vagy tényleges szabadsága nincs, vagy elég pénze nincs hozzá, vagy a pénz sem elég már, mert a hite fogyott el, esetleg időközben a szabadságvágy. Persze, önbizalmi, sőt kollektív önbizalmi kérdés – lehetnek épp kivételek, akik azt harsogják, nincs igazam –, de akkor is úgy gondolom: a kelet-európai emberi méltóság sorvadt és sovány, több nemzedéken át az lesz, amíg leszármazottaink öröklött emlékezetéből is kimállik kiszolgáltatottságaink megalázó tapasztalata. A kisebbségi sorsot élőknek ez a felejtés még bonyolultabb. Úgyhogy, Edit Lallukával el-lentétben, nem áll módomban tizennyolc évesen az önállósodás. Csak a híd alatt van, vagy a pad a parkban, vagy a szüleimmel megosztott hálószoba, és ahogy kitavasodik, a fődött balkon. Utána a továbbtanulás: tanulás, hogy legyen ingyenes az iskola, a bentlakás és némi zsebpénz az ösztöndíjból. Hogy csökkenjen a szüleimre utaltságom. Annyira szorult helyzetben van bennem a szabadság, hogy észre sem veszem fullasztó érzelmi beidegződéseimet: hogy a szeretet bennem el nem engedés – függőség és függőségben tartás, kapaszkodás és rám erőltetés. Borsószik ettől a hátam, és lelkifurdalásom van azért, mert borsószik.

Edit levelét olvasom, végre a balkonbéli királyságomban: tizennyolc éves lett ő is, s ez hatalmas változást hozott az életében, konkrétan azt, újságolja örömeiben, hogy elköltözik a szüleitől és az öccsétől. Marad persze Helsinki-ben, már ki is nézett magának egy jó kis lakást a tengerparton, hamarosan bekuckózik, ősszel beiratkozik az egyetemre is. Nemcsak, hogy nem értem – őszintén sajnálom: micsoda szülő-gyerek kapcsolat, micsoda szeretet, hogy elmegy, elengedik. Nem érti, mit nem értek, ez a felnőtté válás elfogadása mindkét fél részéről, sőt, a kormány részéről is, mert az állam minden fiatalot támogat az önállósodásban, ez így van rendjén. Azt hiszem, itt van vége kettőnk közt. Egyszerre értjük meg, hogy nem értjük egymást. Hiába szuszog a fülemben a szüleim hálószobanesze, sokkal később érzem, hogy Edit szabadságvágya az egészséges, és az a világrend, mely ezt lehetővé teszi, a félszobámhoz való ragaszkodásommal szemben.

Holott mindig élt bennem a függetlenség utáni vágy. De abban is édesanyám volt a nagy kezdeményező, hogy már tizenkét évesen dolgoztam.

Alig valamiért, de nem ez számított. Hanem hogy belekóstoltam valami-
be, amiről úgy gondoltam, a felnőttek nagy kalandja. Újságot és könyvet
árultam, és közben szabadon böngészhettem Faludyt és a Káma-szútrát.
A felnőttélet gondtalansága lebbent felém. Nem tudhattam, hogy olyan ez
is, mint az életre szóló, tökéletes párkapcsolat mítosza, melyről egyesek a
nagyotmondás büszkeségével áradoznak; másoknak keserű könnyféle csil-
lan meg a szemében, amiért nekik ez valahogy mégsem adatott meg. Min-
denesetre olyan boldog újságárus még nem volt a földön, mint én a regge-
li sajtó friss nyomdaszagában. A húgommal.

Rebi... Feltételes minden. De nálunk nem az a feltétel, mint általában,
hogy: nem a te neveden van, attól még vedd úgy, fiam, mintha a tiéd vol-
na. Néhány hónap múlva észbe kap a családom, és észbe kap a kormány
is: lakáshitelprogramot hirdetnek, a szüleim meg befektetnek. A mi feltéte-
lünk fordított: a nevemen van, csak éppen beköltözöm nem lehetne, mert
kell a család megélhetéséhez: boltot nyitnak a lakásomban. Persze, tudom,
igazuk van, valamiből meg kell élnünk, csak akkor ez is úgy van, hogy köz-
ben nincs. De ha tényleg lenne, sem kellene, mert előzőleg megtörtént a
kiűzetés. Ám hab a tortán csak húsz év múlva lesz: Rebi hív. Nem sokszor
hív. Általában csak akkor, ha kell valami, vagy ha meghalt valaki – csak, ha
sürgős.

– Mondtad, hogy mama házának a felújítása nem érdekel. Én megcsi-
nálánám, sajnálnám, ha romba dőlne. Lemondanál a részedről felém?

– Miért ne! – vágom rá azonnal, mert így van: Rebi a szívét is belete-
szi a felújításba, karbantartásba. De folytatja. Miután már rábólintottam, a
szűk látókörű önérzet mondatja-e vele, vagy csak nehezére esik köszönetet
mondani, nem tudom, de mondatja:

– Mert, tudod, gondolkoztam, de a két lakás nem ugyanannyit ér. Így
lesz egyenlő, amit örököltünk, mondhatjuk, mert a neked vett lakás sok-
kal értékesebb, mert üzleti célra kiadható, mint az enyém, amelyikben fel-
nőttünk.

– A tied is kiadható, lakhatási célra. Van, aki csak élni szeretne, nyuga-
lomban – ekkor már nagyon nehéz lepleznem, hogy levegő után kapkodom.

Vajon mióta gondolkozik ezen, hány önfelédtnak ígérkező perce, órá-
ja ment rá a méricskélésre! Nem fogok neki arról prédikálni, hogy a tévhit
ellenére a testvéries elosztás nem osztozkodás. Mert majdnem semmit nem
lehet hajszálpontosan. Épp hogy kölcsönösen megengedhető a nem centi-
re pontosan, attól testvéries! Nem akarom már elmondani neki. Elidegened-
tünk. Annnyira, hogy a gyerekeimnek – lettek – pénzt küld karácsonyra.

– Milyen *utalványos* Rebi! – mondják. – Nem ismer minket. Annyira sem, hogy megfelelő ajándékot tudna választani nekünk.

– De legalább nem felejtett el – megszegyellem magam Rebi felé.

Tudhatnám, hogy épp azért küldött pénzt, hogy a gyerekek kedvük szerint vegyenek rá, amit akarnak. Csak hát tényleg nem ismeri a gyerekeimet...

Ideje összegezni és egyszólamúvá válni! Rá kellene jönnöm végleg, melyik az én hangom, és melyik más hangja bennem, bár mostanra, úgy tűnik, szétválaszthatatlanul összeforrtak bennem a szólamok. Az önismere-ti zárlat alaposan kitolódott, hisz még most sem tudom igazán, s gyanús, hogy sosem fogom tudni, olyan mértékben azonosultam a belém nevelttel, miután meg akartam felelni, annyira kellett volna édesanyám szeretete. Sosem leszek egyszólamú.

Tovább morgolódok, miközben a bentlakásból taxival leérek a Budapestre tartó mikrobuszig. Mindig morcos vagyok, ha keveset és rosszul alszom, s ha álmok álmok hátán riasztanak. Szeretem és nem szeretem a korán kelést. Most, hogy egyetemista lettem, épp nem – ellustultam. Ki kel már hajnali fél hatkor, mint a líceum négy évében! Pedig akkor jó volt. Éber voltam. A legnehezebb tanulnivalót biztosan hajnalra hagytam. Akkor fogott igazán az agyam. Jó volna, ha most is fogna. Hátha értelmezni tudnám a legót. Nem szeretem az elvarratlanságokat. Jócskán előrejelző álom lehet, van ilyen. Aztán gondolkozhat az ember évtizedekig, míg megfejtji.

Legutolsó, ébredés előtti álmomban egy egyszobás lakás voltam – húgomtól való örökség. Hiába központi és világos, mert apró és jellegtelen, szemben egy másik nővel, akit személyesen nem ismertem, csak azt tudtam róla, hogy szép, tágas és stílusosan berendezett. *Benne* jól érzik magukat az emberek, hozzám be se férne senki.

Édesanyám elégedetlensége-e felém, vagy mindenképp így lett volna, nem tudom, csak azt, hogy nem vagyok elég magamnak, s ezt annyira szégyeltem, hogy soha nem merném bevallani hangosan. Ennek ellenére végül sikeresen bejutottam az egyetemre. Túl sikeresen, mert így eleve kivívtam a feltörekvők ellenszenvét. Túlzásba estem ezzel is, mint mindennel. Állítólag a szakon történelmet írtam, ezért ez a jutalomút. Két harmadéves kollégámmal színházfesztiválra utazunk. Mindennél jobban szeretek csavarogni. Örömöm ébredezni kezd, és nem tudja beárnyékolni a meggyőződésemet sem, hogy nem voltam tökéletes, csak elkápráztattam a felvételiztető bizottságot. És Sù emléke sem. Sù soha nem volt csak a tanárom. Később sem talállok a kapcsolatunkra pontos megnevezést. Mert nem is hagyományos

barátság. Tudom, hogyan gondolkozik, de róla majdnem semmit sem tudok. Zárkózottsága átláthatatlan távolságban tartja. Onnan kérdez. Előelőbukkanó pontos kérdéseiből tudom, hogy számontart. Mint egy értő néző. Sű ugyanolyan figyelemmel követ nyomon, mintha színpadon zajlanék. Holott a monodráma talán az egyetlen színházi műfaj, amit ki nem állhat.

– Neked többet enged! Téged jobban szeret! – duzzog egy másik diákja, hogy nem tudom eldönteni, melyikünkre is féltékeny.

Marhaság! Az olvasás magányos tevékenység, ha sok olvasnivalót ad, időt is kell adnia rá. Viszont más hívhatja, én nem. Nekem megtiltotta, hogy telefonon keressem, nem mintha zaklattam volna. Tudom, Sű körültekintő és óvatos. Félreértés ne essék! Tessék a lényegre koncentrálni! A lényeg a felkészülés. A diák diák, nem lány, ne adj isten, nő! A diák figyeljen oda órán, csak semmi túlkapás! Ehhez képest ő hív fel, amikor értesül a bejutási eredményemről.

– Mástól kell megtudnom, hogy szintízes?! Igazán felhívhattál volna! – korhol.

– De hát, nem úgy volt, hogy...?

– Ez más!

Igaza van: ez tényleg más, csak én gondoltam, hogy nyugodtan várhat hétfőig, de hát neki ez visszaigazolás, az ő eredménye is, joga lett volna hozzá – azonnal és személyesen. Sű nem rózsaszín felhőkben él, hanem a földön – kőkemény talajhoz szokott, szoktat, szoktatna. A világ hamarosan belelihegi elvárásait a nyakamba, s ettől ki fog verni a hideg veríték. Lehetetlen, sőt utálatos is egyfolytában az élmezőnyben ügetni. Ha lehetetlen, akkor nincs is értelme ezért aggódni. Megy, ahogy megy. Majd elválík, hogy. Amúgy meg teljes szélsőségek közt élek – sodródok kiszámíthatatlanul. Hol a mélyben, hol a magasban. Elhivatottság! Akar a fene dramaturg lenni egy sereg szeszélyes színész közt! Épp elég a saját szeszélyem. Hivatas... Homály. Megijeszt, hogy nincs jövőképem. Csak annyit tudok, hogy négy év egyetem. Aztán meg, ki tudja. Nem áll össze bennem semmi. Semmire pedig nem lehet építeni. A csend viszont más. Csendben el lehet indulni.

Toroczkay András

EGY FA KIDŐLÉSE

Egy fa kidőlése nem is volt olyan hangos,
mint amilyen hangosnak kellett volna lennie.
Miért dőlt ki. Óriási példány. Mellette a többiek.
Mit éreznek, mennyi ideig szolgál beszédtemául
egy ilyen esemény számukra. Húsvétvasárnap.
Még mindig állnak. Mintha mi sem történt volna.
Vagy csak én nem tudom jól olvasni a reakcióikat.
Most eggyel kevesebb fa takarja el előlem
a túloldali lakások közönyös ablakait. És viszont.
Mindig csak magamra gondolok.

2014, NYÁR

1
Nincs a pszichiátriánál nagyobb költő:
minden mondatodnak jelentőséget, mélységet ad.
Merre van a kijárat? – kérdezed a nőtől,
a recepció pult túloldalán ülőtől. Aztán
hozzáteszed rögtön, már ha egyáltalán itt van.
Már úgy érted, kijárat, nyilván van, miért ne volna,
mindenhol kell lennie, nem igaz?
Éveket húztál le egy labirintusban. Habár
az inkább olyan volt, mint elaludni egy tornádóban.
...és ez már egy vers a pult túloldalán, gyanítod.

2
Őn diétázik? Nem, csak lefogytam a szégyentől.

3

Minden helyet a falfirkái írnak le a leginkább.
A dohányos lépcsőházban több az írás,
mint a nem dohányosban, néhányat lemeszeltek.
A fehér négyzetek alatt mi lehet, ha a látható kiírások is
vértől és sóvárgástól iszaposak. Megbaszom a doktornőt.
Kussoljatok, mert megölöm! Beleállítom a kaszát a pinájába,
ilyenek talán, vagy kevésbé finomkodók. Az emlékezet
csalóka. Vagy hogy valaki szeret valakit, de talán csak annyi:
segítség. Jámboran. Lemeszelt, túl gyors szavak, kicsúsztak
valahogy. Talán anyának volt mégiscsak igaza,
erre gondolok. Az ember egész gyorsan megszokja
a tünetsnaplója eseményeit. Minek kiírni bármit a falra akkor?

4

Nyitva kell hagyni a kérdéseket.
Eltávolítani a végtelent.
Koncentrálni a mostra.
Vagy épp elengedni.
Inkább csak érzésből élni.
Mint ahogy biciklit teker az ember.
Páncélt növesztetni, mint rákok.
De mit kezdjek a vérrel?
A folyosókon ömlik, mint szünetre
zúduló gyereksereg.
Még versben sem bírom.
A kések élével mit kezdjek,
és a beismeréssel. A szégyen
fojtogató jelenlétével mit.
Mint mikor angyalt érzel
a konyhában, és inkább ruhában
visszafekszel az ágyba, csak hogy
ne kelljen szembenézni vele.
A tekintete szűrős növény.
Túlságosan kék a tekintete.

GYŐZŐ

Hogy van Győző, kérdem Jánost.
Jó, hogy kérded, meghalt, az van,
válaszolja. Mi van? Hogyan?
Akarta ő már a halált.
Annyit ivott, hogy egy nátha
vitte el, az immunrendszer,
na, az nem volt neki már csak.
Győző, baszd meg. Nem volt rossz ő.
Neonáci volt, az igaz.
„Horogkeri” volt a hátán,
mutatta is mindenkinek.
Feketében járt az utcán,
és fehérben pizzát sütött.
Pizzériában dolgozott.
Sieg heil!-t üvöltött, s lendített.
Kopasz haját a végén nem is
borotválta. Leszarta már.
Aranykori és Oportó
meg a többi öreg kocsmá
vendégei siratták a
temetésén. Ahogy ő meg
János vállán siratta a
barátnőjét. Rák vitte el
a csaját, bizony fél év alatt.
Volt egy kedvenc zenekara
(meglepően lágy, darkos rock).
„Zsidó cigány! Kurva anyád!”
Mondta mindig Jánosnak is,
aki ezen csak mosolygott.
(Félig zsidó, félig cigány.)
„Győző hülye. Nagy szíve van.”
Hónapokig lakott utcán,
az apjával ha balhézott.
„Zsici, baszd meg”, mondta Győző,
mert sietett, előkapta
aztán gyorsan a telefonját

(selfie-t csinált, mániásan
mindenkivel). Nem túrt nemet.
Rólam is van egy selfie-je,
juteszembe, neonáci
Győzőnek, és ölel rajta.
Hát, ja. Habár valószínűleg
letörölték réges-régen
azt a képet. Az Aranykorsó
előtt állunk, Győző és én,
s mindegyikünk hullarészeg –

Brassai Zsombor

LESZÁMOLÁS FONÁKON

JOACHIM MARTIN* MAJD NEM IGAZ TÖRTÉNETE

Joachim Martin harmincnyolc évesen – amikor a Serre-Poncon-tó fölött magasló öreg Picomtal-kastély új tulajdonosa asztalosmunkára bérelte fel – meggyőződéssel gondolta, hogy ő már mindent tud. Ritkán adatik ilyen fennkölt pillanat az ember életében. 1880-at írtunk ekkor, és elmúlt már tizenkét éve, hogy Joachim Martin tanúja volt annak a szörnyűségnek. Akkor egy teljes fordulatot vett az élete: lezárt egy sötét fejezetet, és új életet kezdett. Jaques mester asztalosműhelyébe szegődött inasnak. Ugyanolyan lendülettel és szenvedéllyel vetette magát a munkába, mint amilyenel addig dőzsölt, ugyanis az ember szenvedélye és habitusa természetes körülmények között sosem változik, de újabb és újabb döntéseket hoz, melyek felkavarják az állóvizet, vagy új medret vájnak, netán sziklafalra vezetik, ahonnan zubogva robajlik alá az addig hosszú völgyek nagy ívű kanyarjaiban kéjesen nyújtózó folyó. Olykor csak vihar a biliben, máskor a múlt minden nyomát megsemmisítő orkán és a semmiből új világ teremtésére képes szellemi erő. Tizenkét évvel korábban mindez Joachimmal is pontosan így történt. Aztán, midőn Jaques mester meghalt, megvásárolta a műhelyt, inast alkalmazott, és nemsokára ő lett a környék legkeresettebb asztalosa. Minden rendbe jött. Immár tizenkét éve annak, hogy Joachim életében rend van. Igaz, valahányszor gyaluja bogot fog, beleakad a múlt ágának, netán egy vadhajtásának deszkába rekedt csonkjába, szeme megrebben, majd egyetlen pillanatig fennakad. De csak egyetlenegy pillanatig... Azután sokkal figyelmesebben, erőteljesebb mozdulatokkal, akár kést is cserélve a szerszámban, szépen belegyalulja a bogot a deszkába. Ha kipattanna, enyvvel visszailleszti. Mert a helyén kell legyen minden. A bog is a deszkában! Minden. Joachimnak ez lett az életfilozófiája: megtalálni mindennek a helyét. Ha pedig mégis kerül olyan, amit bárhogyan is passzít, csiszol, tesz-vesz ide-oda, de nincs helye, akkor meg kell semmisíteni, mert annak a valaminek nincs

* A történet forrása: <https://www.bbc.com/news/stories-44265475>

létjogosultsága. Kihúzta magát, amikor idáig jutott elmélkedésében, mert úgy gondolta, hogy ezek a csillámló gondolatok csakis egy nemes férfi bölcsességében foghatnak, akit ezért tisztelet illet. Joachim Martin harmincnyolc évesen tisztelte önmagát.

Asszonyával is konszolidálódott a viszonya. Nem mindig volt rendben. Nem bizony! Különösen abban az időben keseredett meg, amikor Benjamin az ő asszonyát is megkörnyékezte. Ahogy mindenkit. Mert mindig van egy olyan férfi, aki érti az asszonylelkek titokzatos nyelvét. Ezeket a hímeket a többi férfi kendőzött, de azért szájalmasan nyilvánvaló irigységgel szoknyapécérnek, kurafinak, nőcsábásznak, nőfalónak vagy éppen vén kujonnak nevezi. Persze, Benjamin és hasonzorú társai emiatt sosem esnek kétségbe, a marconák háta mögött jót nevetnek, és buja vadsággal vetik magukat az asszonyok ölére. Bohóságuk imponáló és megejtő. Lieblingek! De, nem veszélytelenek. Sőt! Merthogy ők csak a pillanatnak és az élvezetnek élnek. Soha, de soha nem gondolnak a következő hónapokra, évekre, a meghódított nők és felszarvazott férfiak jövőjére. És a sajátjukra sem, ezért önmagukra nézve is veszedelmes hazardírozók. Könnyed és szaftos gondolatokban keresnek feloldozást a lelkiismeret bilincseiből. Szerelemről és szabadságról hadoválnak. Meggyőző bűgő hangon állítják, hogy az életnek egyetlen értelme a szerelem. Ami kitágít és megtölt minden megélt pillanatot. És, mielőtt még megtalálnák a tényleges felmentést, mindent feltesznek erre az egy lapra. Ezt kizárólag az asszonyok hiszik el. Azzal a természetességgel hallgatják, mint amikor az ember olyan kérdésre kap választ, amit meg sem tudott fogalmazni. Csak az isteni kijelentés hasonlítható ehhez, melynek a lieblingek az orákulumai. Olyat tudnak az asszonyokról, amit azok magukról feltételezni sem mernek. Például, hogy valódi szépségük mély érzelmekre rezonáló lelkükből fakad, és ha vigyáznak a poézis hárfájára, ha keresik hozzá a műzsát, akkor bármi változást is szenvedne testük a gyötrelmes évek alatt, lelkük tartósítja a szépséget. Ezt csak egy liebling tudja, aki feltárja a nőt – mélyen és hosszan néz a szemébe, majd suttogva szabadítja fel magából az áhitattal átítatott szót, mely a legfinomabb párizsi parfümnél is harmatosabb permettel hinti a fátyolos bőr érintést szomjazó felületét: „gyönyörű vagy, szerelmem...” Ennek bizony nem lehet ellenállni, hiszen ott visszhangzik és illatozik benne a Nő minden titkos vágyára a lírai visszaigazolás, az igenlés. Kiemeli a nőt a konyhakertből, a mosóteknő és a bölcső mellől, letörli homlokáról és nyakáról a verejtéket, virágos tavaszi rétre varázsolja, a melle ismét üde, harmatos és feszes, ágyékába visszatér

az a bizsergés, melyet legelőször hajadonként érzett, amikor meglátta az első igazi férfit, és nőnek érezte magát.

Mondjuk el őszintén: rég az ideje, hogy egyáltalán nem volt már ilyen pillanat Joachim asszonyának lelkében sem. Miért is uralkodnának magukon? Miért is utasítanak el? Akkor is képesek hinni ebben a sarlatán költészetben, amikor hercegük az erekciót követően ernyedten omlik össze mellettük a vánkoson, árokparton, konyhapadlón vagy hiúban a szalmán. Sőt, amikor alig néhány perc múltán ugyanaz a liebling költő, mintha mi sem történt volna, felpattan és arról mesél prózai egyszerűséggel, hogy előző este kivel és miről vitatkozott össze a kocsmában. Még akkor is! Az sem baj, ha a kielégült liebling elalszik, és úgy fekszik, mint egy zsák krumpli, hallgatagon és szagosan. Még akkor is hisznek a szerelemben, mert ezek a férfiak ismerik azt a titokzatos varázsnyelvet, amelyet csak a lányok értenek. És, az asszonyok mindig lányok maradnak. Ilyenkor látja a férj opálosan üvegesnek asszonya tekintetét.

Benjamin valahol, valamikor megleste és kihallgatta a lányokat, talán suhanckorában a tó partján egy rekettyésben rejtőzve, amikor a tündérek gyanútlanul levetettek magukról minden ruhát, sikítoztak a hideg vízben, majd vacogva a parton, kigyúlt arccal a fiúkról kezdtek beszélni, és testük ettől úgy átforrósodott, hogy már nem is fáztak. Vagy ki tudja, lehet, hogy egyszerűen csak egy női lélek szelleme tévedt valamikor, valahol meggyötört, anyátlanná szájalmasodott lelkébe. És az is lehet, hogy ezek a Benjaminok nem is olyan rosszak, csak az ősanyát keresik, aki olyan lágy és forró, mint a nyári szellővel érkező napsugár az Alpok mögül. Rosszak vagy sem, nehéz biztosra eldönteni, de sok bajt okoznak. Titkos szerelmet gyűjtanak, szenvedéllyel részegítenek, lélegezni sem lehet nélkülük, aztán egyszer csak eltűnnek, mint vadnyom az őszi erdőben a falevelek alatt. Ezek a férfiak arról már semmit sem tudnak, amikor ezek az elhagyott asszonyok négykézláb görnyedve, előbb csak elkeseredetten és elszántan seprik maguk előtt a színes avart, majd megszállottan és félőrültként tajtékoznak, vonaglanak, éjszaka hisztérikusan felsírnak, nappal minden előzmény nélkül melankolikus zokogás tör ki belőlük, és megkeseredik az életük. Erről, semmit. Mint űzött vad, a vágy kielégíthetetlen szenvedélyétől tébolyultan rohannak egy másik asszony ölébe.

Amikor Joachim megkapta Roman polgármester úrtól a kitüntető felkérést, már tizenkét éve nem gondolt arra az időre, amikor felesége szemében idegen szenvedély tüzét látta lángolni, és arra sem, amikor az asszony szemei opálosak, szenttelenek és végtelenül szomorúak lettek. Rendre meg-

születtek a gyerekek, s valamiképpen helyreállt a rend a házban. Minden este nyugodt lángok lobbantak fel a tűzhelyen, meleg volt a vacsora, néhány rendre utasító szó után a zsványok is elcsendesedtek az asztalnál, és őszinte, nyugodt büszkeséggel mondta el az asztali áldást, amit protestáns vallású anyjától tanult. Joachim áldott embernek érezte magát, győzedelmeskedett a mindenható Isten igazsága. Merthogy ő nem várt semmivel sem többet az élettől, mint hogy igazságosság uralkodjék. Voltaképpen az igazságosságban hitt leginkább. Ennyiben, nem többen. És mivel az igazságosságot nem az ember veleszületett erényének tulajdonította, hitt az Istenben is. Elfogadta, hogy ezt a keresztény vallás megváltónak nevezi. De az emberben nem hitt. Például Lagier atyában sem.

Sőt, fölöttébb háborgott miatta. De nem volt buta ember, ezért nem áldozta fel az igazságosságba vetett hitét az emberi gyarlóság által kompromittált holmi papok viselt dolgai láttán. Egészséges disztinkcióval tudta kezelni az igazságosságot és a reverenda leple alatt fajtalankodó Lagier atyát, és így hite szilárd maradt. Azonban szívesen állt a báránybőrbe bújt farkas eltávolítását kezdeményezőkhöz élére, megfogalmazta az érsekség irányába a tiszteletteljes petíciót, hogy végre helyezték el Les Crottes-ból. Sőt, nem is viselt dolgait róttá fel a vén kujonnak, hanem elegánsan orvosi inkompetenciája miatt emelt panaszt. Merthogy akkoriban a kisebb településeken, mint amilyen Les Crottes is, a papok orvosként is ágálhattak. Némelyek valóban felkészülten, mások, mint ahogy Lagier atya is, csak sarlatánkodtak. De Joachim pontosan tudta, hogy aki egyvalamiben sarlatán, az más dolgokban sem képes szemfényvesztésnél többre. Például a papi szolgálatban sem.

És Lagier atya igazi sarlatán volt. Már amennyire sarlatánnak lehet nevezni egy olyan férfit, aki nem képes megbarátkozni a cölibátussal. De miért megy az ilyen papnak?! Joachim messzemenő jóindulattal arra gondolt, hogy hát bizony mindenkinek van egy története, mint ahogy neki is. Abban a tíz évben ő is más volt. Nagyon más. Aztán történt, ami történt, s attól kezdve megváltozott. Bizonyára Lagier atyával is történt valami, ezért lett betegesen szexista. Például a gyónás szentségét is arra használta, hogy apró részletekbe menően faggatta az asszonyokat, hogy hetente hányszor, milyen pozitúrában hálnak a férjeikkel. Megtehetette. A reverenda védelmében sok mindent meg lehet tenni. Azt is, hogy legfőbb bűnnek nevezze a szerelmi kéjt, majd a bűnbocsánat reményével kecsegtetve a bárgyú vétkezőt arra kényszerítse, hogy a benedvesedés érzéséről is részletesen konfesszáljon. Merthogy a bűntől úgy lehet megszabadulni, ha a legapróbb részletig tetten érjük. Ezt mondta Lagier atya, és hittek neki az asszonyok. Mert az

asszonyok hisznek a lieblingeknek is, de a papoknak is. Általában hisznek a sarlatánoknak. Ez amolyan költői fogékonyság vagy inkább lírai éhség, amit a nagyon száraz és érdes prózai valóság nem tud semmivel kielégíteni. Úgyhogy inkább hisznek a sarlatánoknak.

A férjek sokáig nem tudtak erről semmit, csak azt tapasztalták, hogy az asszonyok egyre ritkábban engedik erotikus ösztöneiket kielégülni. Pedig ez a dolgok rendje: az asszony főz, takarít, vigyáz a gyermekekre, és megáll a férfinak, amikor abban feltámad az erotikus vágy. Ezzel semmi gond nem is volt, tucatjával születtek a vidámabbnál vidámabb porontyok. Aztán, mintha valami láthatatlan fertőző kór hódított volna, elmúlt az asszonyok kedve. Előbb csak azzal magyarázkodtak, hogy nem kellene több gyerek, hiszen nehéz az élet; aztán valamelyikük azt is elejtette, hogy a közösülés állati ösztönből fakadó bűnös cselekedet. Na, ekkor betelt a pohár, és a férfiak kutakodni kezdtek: honnan támad ez a fertőző gondolat? Lagier atya nem rejtőzhetett tovább, úgyhogy rövidre fogták a konfliktust: nemcsak az áthelyezését kérték, hanem protestáns papot is, aki nem gyóntat. Ebben a konfliktusban értették meg a protestáns hit lényegét: a szabad akarátú ember határait nem lépheti át senki emberfia. A protestáns férfi és nő személyesen istenével rendezi le, ha netán felmerülne annak gyanúja, hogy a szerelmi kéj bűn. Ehhez nem kell egy olyan tohonya, kopaszodó, perverz pap közvetítése, mint amilyen Lagier atya.

Ekkor már Joseph Roman volt Les Crottes polgármestere, akit igen nagy tisztelet övezett. Ez dukált az egyik legrégebbi és legtekintélyesebb provence-i család sarjának, főleg amióta nyilvánosságra hozta, hogy még a neve is a rómaiak dicső korához kapcsolja – sikerült elhíttetnie, hogy egy Marcus Aurelius korabeli quaestor leszármazottja, aki Lucius Apoleiusszal is legendás barátságban állt. A vakok között király a félszemű, voltaképpen senkinek sem volt fogalma arról, hogy ki is ennek a legendás barátságban a protagonistája, de minek is firtatni, hiszen a Roman polgármester urat övező osztatlan szimpátiát nem a historikus múlt, hanem a heroikus jelen vívta ki. Mert ő bizony Les Crottes dimenzióiban a jelen hőse. Úgyhogy a legendás történet akár igaz is lehetett volna, de az igazság az, hogy Roman polgármester úr erről semmi biztosat nem tudott.

Persze, Roman polgármester úr nem volt ám buta, sem dölyfös, tudta, hogy ez csak afféle kényeztetés, amivel némileg lassítható az európai liberalizálódás tempója legalább a francia Alpok hegyalján, azon a tenyérnyi helyen, amennyit Les Crottes elfoglalt a provence-i tartományban. Szóval, Joseph Roman volt akkoriban a polgármester, amikor a les crottes-i férfi-

ak úgy döntöttek, hogy kezdeményezik Lagier atya elhelyeztetését. Ezzel szemben Romannak sem lett volna semmiféle fenntartása, azonban azt, hogy protestáns lelkészt kérnek helyette, aki a gyóntatószékben nem firtatja a nászágyban viselt dolgaikat (hogy más félrelépésekről most már ne is beszéljünk!), bizony ezt már sokkal nehezebben tudta megemészteni. Tulajdonképpen nem is sikerült, de bölcsen hallgatott vele. Elképzelhetetlennek tartotta az Institute de France tagjaként, hogy polgármesteri fennhatósága alatt valamiféle eretnek kálvinista vagy hugenotta, vagy isten tudja, milyen más lutheránus fajzat üssön tanyát az ősi francia birtokon, ami túlélte már egyet s mást, a pestisnek minden válfaját, reformációt és forradalmat, és még annyi csalást, alkun nyert békét és történelmi tavaszt. Felvilágosult franciaként nem lehetett bigott, de ízig-vérig francia volt, a környék egyik legősibb családjának leszármazottja, aki a hagyományokat nem műkedvelésből, hanem nemzeti meggyőződéssel őrzi, tiszteli, és ezt a környezetétől is elvárja, megköveteli. De itt szó sem lehetett semmiféle erődemonstrációról, hiszen pontosan tudja, hogy a noblesse oblige mit jelent. Ehhez mérten kell valahogy elsimítani ezt a kényes ügyet. Mit szólnának ismerősei, ha annak menne híre, hogy 1880-ban, amikor, már régen, hogy egy ilyen bizarr, nevetséges, infantilis anakronizmus üti fel a fejét éppen az ő birtokán? Nem, ő ezt nem vállalhatja. És ekkor ötlött fel benne, hogy talán elérkezett a négy évvel korábban árverésen vásárolt Picomtal-kastély felújításának az ideje.

Amúgy nem! Az árverésen kinyögött jelentős összegű befektetést még nem sikerült kihevernie, eddig csak az épület konzerválására szentelt anyagi vonzatú figyelmet. Olykor, szűkebb társaságban elegáns diszkrécióval megengedett magának egy annyit, hogy körülményesen megfogalmazta – köhécselve, kissé krákgogva –, hogy szerinte az amerikai üzleteivel elfoglalt elődje némileg elhanyagolta a félezer éves épületet. Valójában felháborodottan gondolt Berthére, merthogy a francia nemzeti öntudathoz, melynek fedezékét a nemesség helytállásában és tartásában látta, nem találta méltónak a kastéllyal szembeni mostoha és könnyelmű bánásmódot. Persze, más fenntartásai is voltak, de ezt más alkalmakkor frappánsan fogalmazta meg. Határozottan zavarta ez az egész amerikás mizéria, ami egyre több francia arisztokratát kísért. Mert Amerika nem gyarmat! Ellenkezőleg: latens rafinériával gyarmatosító világhatalom. A hódításnak egy új, rafinált módját alkalmazza, hiszen nap mint nap tetten érhető, amint elszívja Európából a sűrűkeállományt, új világot teremt, ahol az öreg kontinens évezredek alatt megszilárdult filozófiák, szellemi értékek egyszerűen devalválnak.

lódnak, az európaiság világszintű tekintélye léket kap, és benne hajótörést szenved a történelmére egyébként méltán büszke francia nemzet is. Az a nemzet, mely Roman polgármester úr hite szerint művészetet, tudományt és ökonómia-modellt adott a világnak. Mindezt veszni látta sokkal korábban, mint mások. Talán az előrelátás, a progresszív történelemfilozófiai készség miatt nem talált megértő társakra, lépten-nyomon csak azt tapasztalja, hogy Amerika bővölete válogatás nélkül szedi áldozatait. Beteg a nemzet! Gazdaságával már szinte senki sem törődik, az új világgal kecsegtető amerikai lázalom vonzásában vonaglanak megrészegülve a franciák. Nem nézheti ezt tátott szájjal!

Ezért vásárolta meg az ősi kastélyt is. Pictomal számára a nemzeti és az európai nemzetek fölötti egyetemes kultúra (melyhez a francia műveltség, lássuk be, igencsak hozzájárult – hangoztatta szűkebb társaságban) öntudatos megőrzésének a szimbólumává nemesedett. Nem csoda, hogy elődje hozzáállását nem értékelte, hiszen Louis Berthének semmi másra nem volt gondja, csakis az Amerikából hozott virginiai fenyők beültetésére és a rémes louisianai tornác építésére. Hogy abba a Berthébe is mi üthetett?! Nem győzött csodálkozni és bosszankodni. Miért is nem volt jó neki az, ami francia?! Itt van például ez a négy torony! Vajon gondolt-e arra, hogy milyen jelentősége van építészeti és történelmi annak, hogy az első torony 1270-ben, a második 1380-ban, a harmadik és a negyedik pedig 1510-ben épült?! Gondolt-e arra, hogy ennek az épületnek a szelleme szerelemben fonódik össze az alpesi környezettel? És gondolt-e arra, hogy Pictomal mit jelent a nemzetnek? És, mind így tovább, képes volt a kérdések végtelen sorjázására hergelnie magát. Egyáltalán mire is gondolhatott ez a Berthé, hogy a koszos Louisianából ide importálta ezt a fürmedvényt? Nem szúrta a szemét? Nem volt elég, hogy előtte már Barthelemy Ferrary is addig művészkedett, ameddig valahogy sikerült összehozni a borsszóró-torony-sisakokat? Na, mindegy! Roman polgármester úr tudta, hogy most jött el az ideje hozzáfogni a felújításhoz, hiszen így tud lekötelezni néhány befolyásos mesterembert – mindenekelőtt a pap elmozdítását kezdeményező Joachim Martint, akit amúgy egyáltalán nem ért, hogy mi baja is van Abbé Lagierrel, hiszen már 38 éves, négy gyerek apja, túl mindenben. Mit árthat neki ez a kopaszodó kéjenc pap?

Joachim sem volt egészen tisztában ezzel... Tényleg, mit árthat még neki a pap?! Négy gyerek után csak ritkán és félve hál asszonyával. Bár a nő is túl van már mindenben. Akkor meg mi van? Ezeket gondolta át, amikor Roman polgármester úr megtette visszautasíthatatlan ajánlatát. Abban tel-

jesen igaza volt a nagy műveltségű, tekintélyes birtokosnak, hogy legégetőbb gondja nem a pap perverziója, hanem a gyerekek felnevelése. A jövő! Legelőször a méltóságos úr szájából hallotta ezt a szót, baracklekvár ízére emlékeztető hangon ejtette ki, és többet nem lehetett ettől a vágytól megszabadulni, ahogy a meszes dombvidékekről érkező isteni nedű bukójától vagy az alpesi szélben hullámzó provence-i levendula illatától sem. Büntetlenül nem! A büntetés pedig a gyötrő szerelmi vágy.

Nos, a jövő is ilyen mámorral bódította Joachimot. Ebben a varázslatos szóban látja felnőni gyermekeit. Eddig csak féltő aggodalom nyugtalanította azért, hogy ne érje őket semmiféle pusztító, gyógyíthatatlan kór, vagy netán valamiféle átok, melyben egyébként maga sem hisz, de azért jó vele óvatosnak lenni. Csak ilyenekre gondolt, és ezek a félelmek hínárként csavarodtak szegény gyermekekre, majdhogynem pusztulásra determinálták őket a kilátástalan és félelmetes jelenben. Szóval most, hogy Roman polgármester úr, ez a művelt, komoly ember kínálja fel számára a jövőt, emberünk nem tud ellenállni. Ezeknek a kölyköknek már nem az ő műhelyében kellene leélniük az életet, hanem tanulni, tanulni, tanulni! Úgy érezte, most, hogy már mindent tud, megérett arra, hogy haladó polgári szellemben a gyerekek iskoláztatásán gondolkodjék. Marseille kétszáz kilométerre, Párizs még messzebb esik, de a jövő mégiscsak ezekben a nagyvárosokban képzelhető el. És mindenekfölött: csak így lehet értelme az ő életének is. Mi más értelme lenne az ő életének, mint utódaiban továbblépni?!

Így gondolta Joachim, az asztalosmester, aki 38 évesen már mindent tudott. Némi töprengés után elfogadta az ajánlatot, csendben félreállt a pap ellen aprehendálok éléről, sőt a kőműveseket és az ácsokat is meggyőzte. Nem volt nehéz, mert akkoriban már mindenkinek kellett a pénz is, de a jövő is. Roman polgármester úr, ügyvédi fortélyait latba vetve, nemcsak a jövő filozófiai ízét tudta kóstoltatni, hanem igen meggyőzően tudott Provence tartomány és a festői alpesi környezetben elterülő Les Crottes jövőjéről vizionálni. Merthogy a vízió nem fikció, ezt tudta pontosan Roman polgármester úr, és a Serre-Poncon-tó partján fekvő Les Crottes és a hegy lábánál magasodó dombon fennköltten, a szó szoros értelmében tornyosuló 800 éves Pictomal-kastély ebben a vízióban olyan turistaparadicsommá szépült, amit elképzelni ugyan nem lehet, de vizionálni annál inkább. Hát persze! 1880-ban turizmusról beszélni nemcsak futurista merénylet, de bátor szürrealizmus is. De valami okán az értelmesebb ember természetéhez tartozik a futurizmus. És bár Joachim a turizmust sem, a futurizmus filozófiáját, művészetét és esztétikáját sem ismerte, de érezte, hogy az aranyházú

polgármester igazságosan szól, és ez volt ugyebár az ő vallása is, úgyhogy nemsokára minden mesterember előkészült, felsorakozott, és elkezdődtek a felújítási munkálatok. Az abbé? Ő csendesen kimúlt az élők sorából. Elvitte az újonnan elnevezett kór, a kankó. Alig több mint tíz éve különítette el a szifilisztól a nagy hírű Philippe Ricord doktor, és ettől kezdve köztudott volt, hogy nemi közösülés útján terjed. Hogy is mutathatta volna meg magát Lagier atya orvosnak? Beletörődve a büntetésbe, kínok kínjával kimúlt. Úgyhogy Joachim hite később teljesen elégtételt nyert. Mit is érne a hit, ha nem nyerne elégtételt? Végso soron tisztázta magában: nem megalkuvás, hanem haladás. A haladó szellemű ember pedig legyen nagyvonalú, mint Roman polgármester úr, és hagyja azt, amit az anakronizmus úgyis kérlelhetetlenül enyészetbe vezet. Mi sem példázza ezt az igazságot jobban, mint az abbé szájalmas végzete.

Maradt hát a legnagyobb bökkenő: Benjamin. Hosszú ideje semmit nem hallott róla. Pedig hite akkor nyert volna teljes elégtételt és végso ágostoni nyugalmat, ha tudja, hogy az igazságosság Benjaminsnak is kiosztja a vesztes lapokat. De őt sehogy sem tudta felejtetni, még akkor sem, amikor beszállította műhelyébe a kastély padlójának való rönköket. És akkor sem, amikor elkezdte kivágni a padlónak való deszkákat. Csiszolás közben sem hagyta nyugodni a gondolat. Vagy a hite? Netán a félelme? Az abbé ügyével még megalkudott, mert mégiscsak a jövőt kapta cserébe, de Benjaminsnal, a múltjával sehogy sem tudott megalkudni. Hogy lehet ez?

Elvarratlan szálát vélt életében felfedezni, ami azzal riogatja, hogy élete szövete egyszer csak elbomlik. Kétségtelenül igaza van Les Crottes polgármesterének a jövőt illetően, olyannyira, hogy vitatkozni egyetlen ellenvetésnyi gondolat erejéig sem volna képes, de a gyötrelmes és gyakori éjszakai ébrenlétben be kellett ismerje magának, hogy fél a múltjától. El kell varrni a szálát, le kell rendezni a lelkiismeret tartozásait, és ha mégoly gyarló és esendő is, de elégtételt kell adni a bosszúszomjának. Sosem érezte még ennyire gyarlónak és végkimerülésig embernek magát. Ekkor határozta el, hogy megöli Benjamins. Gyáván és titokban, de megöli. Nem lehet már ezt a kettős életet élni – nappal a jövőnek feszülni, éjszaka a múlt örvényében küzdeni. Véget kell vetni, le kell Benjaminsnal számolni! Joachim élete döntések sorozatából állt eddig is. Most is döntést hozott. Attól az éjszakától kezdve minden nap, miután az inasok hazamentek, bezárkózott a műhelyébe, ceruzát vett elő, késével gondosan meghegyezte, mint aki halálos szúrásra készül, majd a gyalupadra tette az első deszkát, melynek előlapját az inasok már lecsiszoltak, megfordította, és a gyaluval a hátlapját is gyönyörű

szépen kidolgozta. Amikor elkészült, vette a gondosan meghegyezett ceruzáját, és az első deszkára felírta a nevét, a dátumot és azt az elhatározását is, hogy elmondja az utókornak a teljes igazságot. Így öli meg Benjamins. A távoli jövőben ugyan, de megöli a bűnös múltat.

Merthogy Joachim tisztában volt azzal, hogy sosem kerül krónikás, aki Les Crottes múltjával olyan behatóan foglalkozna, hogy abból napvilágra kerüljön Benjamin bűne. Márpedig, ha ez nem kerül nyilvánosság elé, Les Crottes átok alatt marad. Határozottan így gondolta! Les Crottes-nek meg kell szabadulnia régi titkos bűnétől. Benjaminsnak pedig bűnhődnie kell, mint Oidipusz királynak, aki öntudatlanul bár, de elkövette az apagyilkosságot és anyjával a vérfertőzést. A legártatlanabb ember sem szabadulhat meg, a bűnnek igazságtételt kell szenvednie. Pontosan így gondolta: szenvedjen. Voltaképpen nemcsak Laigre atya klerikális tekintélyéhez méltatlan gyarlóságával volt Joachimnak baja, de az egész keresztény vallásrendszert is kifogásolta. A kegyelemtan miatt gyanította, hogy a szentírás valójában egy hatalmas cselszövésnek a csapdája, merthogy a megbocsátás a bűnt igazolja, felmenti a hétszer hetvenhétszeres gyilkost is, legfőképpen Benjamins! Miféle isteni bölcsesség az, amelyik nemcsak leengedi a mércét, de le is veszi a léct? Úgy beszél a bűnről, hogy közben a kegyelem vízcsapja alatt fehérre mosdatja a szerezcent. És csak áztat azzal, hogy van igazságosság, valamiféle homályos jövőbe burkolva emlegeti a végítéletet, a játék pedig arra megy ki, hogy az eredendő bűnösnek bélyegzett emberiség kezéből kivegye az önmaga fölötti bíraskodás jogát.

Miért? – tette fel Joachim egyre hangosabban a kérdést, és már a száján volt a válasz, amikor Roman úr megjelent észszerű és nagyvonalú ajánlatával, mely egy egészen világos jövőt vizionált. Nyíltan valóban észszerűtlen lett volna folytatni a hadviselést, de titokban befejezi a mondatot azzal, hogy pontot tesz Benjamin történetének a végére. Összesen hetvenhárom bejegyzést írt fel a deszkák fonákjára. Les Crottes bűneit sorjázta, ameddig csak engedte a szoba mérete. Tulajdonképpen több száz négyzetméternyi padlódeszka hátlapját róttá tele abban a két esztendőben. Minden este írt, aztán reggel vitte a kastélyba, saját kezűleg szerelte fel a felső szobákba, és senki sem értette, hogy mindezt miért egyedül csinálja a mester. Végeérhetetlenül sorjázta volna a bűnöket, és végeérhetetlenül vezekelt volna, ha mondjuk egy végtelen méretű szobát kellett volna lepadolnia. Gondosan dolgozott, minden részletre vigyázott, amikor írt és amikor passzította is össze a lapokat. Például arra is gondolt, hogy épségben, hacsak tűzvész nem éri a Pictomalt, akkor csakis a felső szobákban maradhatnak meg. A föld-

szinten sokkal hamarabb megnedvesednek és elkorhadnak. Márpedig egykoron valakinek el kell majd olvasnia az igazságot, Les Crottes mély hallgatásban rejtegetett bűneit, legfőképpen a Benjaminét. Arra is gondolt, aki majd egykoron elolvassa ezt a naplót. Tudta, hogy ezt ő már nem éri meg, de nem is akarta, hiszen ő csak titkon járt vissza múltjába, egyébként nyíltan és teljes mellszélességgel a jövőre összpontosított.

Mindent megírt. Az abbé viselt dolgait is. Mindent. De mindent egyetlen okból: Benjamin miatt. A szívtipró, liliomtipró, felszarvazó, asszonyokat a beteljesületlen szerelem poklába taszító kalandor miatt. Pedig nem is ez volt az igazi oka. Sokkal nagyobb bűn terhelte Benjamins, ami leginkább Joachimnak fájt. Ó, nem! – nem az asszony... Dehogy! Még az sem, hogy elsőszülött fia a tizedik évét betöltve sokkal inkább hasonlított Benjaminra, mint magára Joachimra. Sokkal nagyobb bűn terhelte Benjamins, ami Joachimnak fájt vigasztalhatatlanul, és ezért kell Benjaminsal leszámolnia.

Éppen tizenkét éve történt, hogy Joachim egy pajta mellett elhaladva, nyöszörgést, vajúdo kinkeserves nyögéseket hallott. Csak Lisa, Benjamin apjának a napszámosa lehet. Joachim tisztában volt azzal, hogy mi történik. Lisa gyereket szül. Immár hatodszor nyomja ki magából a csecsemőt – titokban, egyedül, kínok kínja között. Az első kettőről mindenki tudott, el is könyvelték Lisát könnyűvérű kis szajhának, de a következő háromról senki más, mert azoknak a porontyoknak titokzatos módon nyoma veszett. Valójában, más számára nem is léteztek, mert Lisa hatalmas köténye alatt rejtegetve hordta ki őket. Csak Benjamin tudott róluk. Ő is csak akkor, amikor Lisa előrehaladott terhessége miatt elutasította a részeg, közömbösre gerjedt férfit. Egyszer még így is leteperete, és Lisa úgy szülte meg az eltűntek közül az elsőt, hogy Benjamin sörtől bűzös leheletével fölötte lihegett, de már nem tudott élévezni, mert felsírt a gyerek. Ez volt az első eset, amikor Benjamin se szó, se beszéd, gondolkodás nélkül megfojtotta a csöppséget. Lisa elájult, miután a gyilkos befejezte a temetést, a nyomorult nőt nyakon öntötte egy veder vízzel, és mielőtt rácsapta a pajta ajtaját, mogorván odaszólt neki, hogy ilyen többet ne forduljon elő, s ha mégis, akkor menjen és csináljon magával valamit. De mit csinálhatott volna, hiszen Lisa csak egy szerencsétlen lány volt, akin a Joachim vallásfilozófiája, az igazságosság semmiféle kegyet nem gyakorolt – úgy született erre a világra, ahogy most ő szüli meg gyermekeit. Talán még Roman polgármester úr malasztos jövőprédikációja sem csillantott volna benne hunyorgásnyi fényt sem. Megtanult dolgozni és megállni a gazda fiának, amikor annak kedve szotytyant belé üríteni a spermát.

Milyen fura, gondolta magában Joachim, most, hogy visszagondol erre a nyomorult lányra – Benjamin spermái, az övéitől eltérően, nem jövők nemzettek. Nem. Hogy van ez? Hogy lehet?! Joachim, amikor ezek a kérdések felmerültek benne, meg is állt a gyaluval a kezében, de miután hiába várta a választ, jobbnak látta leírni a póre történetet, amihez nem tett semmi más megjegyzést, dacára, hogy a harmincnyolcadik évét betöltve, Joachim szentül meg volt győződve, hogy mindent tud. Ennél az egy történetnél kivételt tett, száraz narratívával a tényekre szorítkozott, és nem sziporkáztatta tisztánlátó bölcsességét. Pedig, lássuk be, Joachim csak ezért az egy történetért írta tele a kastély emeletén a padlózat hátlapját. Felmerült benne az önbecsapás gyanúja, de aztán ráhajolt a deszkára, és gyakorlott mozdulatokkal simára gyalulta, hogy tovább írhasssa végtelenbe táguló történetét, amiből egyetlenegy mozzanatot nem ért. Joachim tudta, hogy azt a hármát Benjamin fojtotta meg és ásta el a pajtában, éppen a jászol alatt. Röhögve hengegte cimborájának – merthogy akkor még együtt tivornyáztak reggeltől estig és estétől reggelig, itták a likőröket, és duhajkodtak a kocsmákban –, hogy „na, pajtikám, az idén sem lesz karácsony, mert a jászol alatt elnyelte a pokol éhes torcka a szentséges kisdedet”. És röhögött. Hosszan, torcka szakadtából, majd felfordult szilaj nagy kedvében, és Joachimot is mulatásra ösztökölte. Ezt mondta, mind a három alkalommal, és Joachimnak nagyon sok likőrt kellett meginnia ahhoz, hogy túltegye magát ezen a cinkosságon.

Akkor földbe gyökerezve állt a pajta ajtajában, és nemsokára megjelent Benjamin is. Joachimra nézett, és szenvtelen könnyelműséggel mondani kezdte mérgezett rigmusát. Joachim ezúttal nem várta ki, egyetlen ökölcspással leütötte, és utána soha többet nem köszönt neki, elkerülte, és mi már tudjuk, hogy döntést hozott. Lisa az utolsót már nem bírta ki, belehalt a szülésbe. Benjamin, miután szitkozódva feltápáskodott, a csecsemőt rutinos mozdulatokkal elásta, apja pedig megadta, mit sem sejtve, a lánynak a végső tisztességet. Fura, hogy végül még azok is tisztességet kapnak, akiket életük során egyszer sem kényeztette ezzel a sors. Joachim sem tudott ennél többet erről mondani, dacára, hogy harmincnyolc évesen úgy gondolta, ő már mindent tud.

Arra nem volt felkészülve, hogy Benjamin nem hagyja bosszú nélkül: kivetette hálóját Joachim asszonyára is. Akkor történt, hogy előbb a nő szemében idegen tüzet látott fellobbanni, majd opálos lett a mélyen ülő szomorúságtól. Végül Benjámin eltűnt, mint őszel a vadnyom az erdőben. Most, amikor Joachim elhatározta, hogy megöli, a hetvenharmadik bekez-

désben elmondta a teljes igazságot. Az igazság néha banálisabb, mint gondolnánk. Elmondta, hogy feljelentette volna, és megmutathatta volna, hol vannak a csecsemők csontjai. Mindent leleplezhetett volna, hogy a törvény őrei bitófán tegyenek igazságot az ügyben. De valami megakadályozta ebben. Ez a szintiszta igazság, ami elégtételt vár: Benjamin mégiscsak régi cimbora, és talán a becsület a becstelenségben azt kívánja, hogy ha már nagy a komaság, akkor legalább hallgasson. Ennyi. Az igazság az, hogy hallgatott, amikor beszélnie kellett volna. Lapítva lett a gyilkos cinkosa. Most meg ír. Rendületlenül, lázas tébollyal, fokcsigorgatva és könnyezve. Mert mindent ki kell írni! Talán mégiscsak Lagier atyának volt igaza?!

Érezte, hogy mellébeszél, kerülgeti a forró kását. Közel két éve dolgozik ezen a különös naplón, deszka még volna, de hely már nincs, abba kell hagyni a krónikát. Egy bekezdésnyi hely maradt – egy tenyérnyi üres folt, a mozaik utolsó idomja, a boltív záróköve. Végül leírta: nem jelentettem fel, mert Benjamin anyja apám szeretője volt.

Kun Ágnes Laura

IRS

Az inzulin mint cunami árasztja el a szervezetem.
Sejtjeim fuldokolnak, az érfalak tovább roncsolódnak.
Meddő leszek. Már nem tudom követni a hold ciklusait.
Maximum százhatvan gramm naponta,
ennyi szénhidrátot és szeretetet kell beosztanom,
és az sem mindegy, mikor, mit és kivel.

Nimfának hívsz, de nem tudod,
hogyan azokat a rovarokat is így hívják,
amelyek szárnyai már teljesen kifejlődtek,
de szaporodni még nem tudnak.
Csak egy újabb vedlés után válnak felnőtt imágóvá.
Tökéletlen átalakulással fejlődtem,
és azért vagyok beteg, mert sokáig
szitakötőnek képzeltem magam.

LOBOTÓMIA

A gyógyíthatatlan betegséget csak elfogadni lehet.
Egyszer azon kapod magad, hogy kedvesed
vacsorához terít, és te úgy állsz ott,
mintha nézője lehetnél saját tragédiádnak.
Dugd el szíved, mert a gőz felszáll, de bennreked.
Úgy világít zöld szeme, mint egy hajnali erdő.
Látni az ablakból, egyszerre vérzik és nevet
homloka, ujjai, szája, szemöldöke.
Mosd ki szemedből a fényt. Csak elfogadni lehet.

BABONA

Ausztráliában nyolcszáz bárány örült meg, miután ettek egy „kedves borsónak” nevezett gyógynövényből.
A név megtévesztő, a benne található méreganyag az idegrendszert támadva kis mennyiségben is halálos lehet.
Az állatok fejüket kövekhez és oszlopokhoz verték, amíg koponyájuk szét nem tört.
Az állatorvosok szerint a bozóttüzek után elszaporodott növény komoly veszélyt jelent, mert függőséget okoz.
Miután lelegelik, látszólag semmi bajuk, csak később kezdenek egyre furábban viselkedni.
Olyanok lesznek, mint a részegek, éjjelente csak fekszenek, és a csillagokat bámulják.
Később fogyni kezdenek, mozgásuk szétesik, végül a kényszeres izomrángások miatt pusztulnak el.
A még életben lévő állatokat is nehezebb terelni.
Fejvesztve rohagnak és dobálják magukat.
Mintha több száz heroinfüggőt kellene kordában tartani.
Ilyenkor félek, mert engem a bárányról neveztek el.
Többé nem szedek gyógynövényeket.
Ausztrália lekerült a bakancslistáról.

Kiss Noémi

A RŐZSENYAKÚ LÁNY

Megpihentem a sárgödör szélén az agyagon. Hátamon gyufák. Szálas, gyújtós. Anyám megöl érte, ha nem érek haza időben.

Könnyű, szürke géz a vállam. Kötényem kék lepedő – üres öl.

Most összehajtom a karom és a hólyagos tenyerem – minden nap ide ülök, ebbe a gödörbe. Itt köpök bele. Gyógyít és hűt a nyál. Jól megszúrta a sövény megint. Ahogy szedtem az ágakat, a piros bogyókat rajta hagytam, majd fellobban a tűzben, szeretem az illatát. Faszag, bogyószag. Bizsereg, és kicsordult a bőrkeményedésből egy kis vér. Leszopogatom az ujjamról. Szeretem tépkedni a bőrt, csak aztán mindig vérezni kezd. Most sincs kedvem hazamenni, egyáltalán nincs kedvem megmozdulni sem.

Kicsit fáj a nyakam, húz a lepedő, de majd elmúlik. Olyan jó itt, nehéz a lábam, de azt se bánom, csak ülhesek egyedül.

Madarak! Szarkák! Karvaly és varjak. Repdesnek a nyírfák ágai között. Törnek, zúznak a fa tetején. Szeretem a kopácsolásukat. A károgást és a jajt. A varjak őszi, kunyeráló röpdösését. Ahogy éhesen felverik a nedves, latyakos sárga avart. És a levelek között folyik a sár. Kutatnak a maradék után. Mint a gyerekek, elszántan ragasztják a földbe és a rohadt gyümölcsre a csőrüket. Végkimerülésig.

Beérett a szőlő a dombon. Fonyódon egész éjjel zuhogott. Ahogy baktattam lefelé, láttam, hogy fonyadnak egyre jobban a levelek. Éjszaka ráfagyott a szőlőszemekre a harmat, hajnalban pergett, mintha eső hullana a földre. Permetezte a leveleket. Bekapdostam őket, a fagyott szőlő a legjobb reggeli, imádom a harmat ízét a nyelvemre húzni.

Félek a téltől, a fahordástól, a sáros, latyakos utaktól.

Télre mindig beköltözik a genya. A genya egy rossz érzés. Befészkeli magát a fűtött szobába. Szagot áraszt, bűdös gőzt. A genya ragacsos, és tavaszig nehéz tőle megszabadulni. Nem is bírom követni az útját, hol a hátamat szúrja, hol a méhemet. Hol izzadok tőle, hol repdesek. Szállok, szárnyalok, aztán zuhanás. Puff, lehullok a földre.

Ott van a combom között, most is. Arra ébredek. Pedig a combok között csak az ujjam van, a sebes tenyerem és a megkeményedett húsos bőr. Kikaparom a száradt, repedt tyúkszemeket. Fel és le. Olyan jó érzés tölt el.

Egy titkos érzés. Halkan sikítok, nehogy meghallják, hogy milyen boldog vagyok.

Ha anyám megtudja, nagy bajt ereszt ki a száján, és nem menekülhetek. Eszembe jut a lavór, hogy ott majd észreveszi. Gyorsan abbahagyom, vagy eltakarom a combomat egy törölközővel.

A genya viszket, libabőrös és ráz. Volt, hogy a hideg szőnyegre kúszott. Mint egy kígyó, vastag, nyálkás. Volt, hogy a lavór mellett bukkant elő, rádőltem a csap szélére. Alig bírtam tartani magam. Ilyenkor megszédülök, és félek ettől az érzéstől, mert uralkodik rajtam.

Mikor átjött András, akkor is volt ez az érzés. Vert a szívem. Elképzeltem, hogy felém nyújtja az ujját. Az államra dőlök, az egész fejem olyan nehéz. Odaköszön. Felemelem az arcomat, és repülök. És András megfogja a kezem, teljesen odabújik, az ölembe hull a haja. A szálak a mellemet simogatják. Az ujját pedig, mint egy kést, bedugja a combomba.

Anyám ilyenkor újabb feladatot ad. Kiküld, mert látja, hogy beállt a lábam a földbe.

András nem miattam jön át, csak hogy anyámmal rendbe tegyék a kályhát. Mert nemsokára fűteni kell, jön a tél.

A genya egy fekete gödör a kert végében. Legszívesebben bebújnék abba a gödörbe.

Aztán András elmegy. Még köszön, halkan morog valamit a küszöbön. Meg bólint.

Lepakolom a hátamról a gyufát. Felrakom a fáskamrába, mind egy szálig, rendben, hogy anyám ne ócsároljon, mikor meglátja: fű, de nedves! Hosszú, aprítsd fel! Különben nem lesz ebéd, és apád megint odaver majd.

Ha csak üvölt, az jó, akkor nincs baj.

Ha megveri anyám lábát és derekát, akkor nagy baj van. Mert anyám visszaadja nekem. Mikor apám újra távozik az olajgyárba délután.

Hogy nem lehet szerelmed, és gyereked sem lehet, ezt nem mondja a szemedbe soha senki. Sunyi titok ez. Nem lehet kirakni, ha egyszer már benned lakik, örökre ott marad. A kék kötényem mögött most is ott van, az ölemben. Hiába kergetem, ámítom magam, várakozom, bizakodom. Kapaszkodom a remény lábujjába. Akkor is ott ül ez a sunyi dög.

András házasságot köt, elveszi Júliát, hallottad? Kérdezi anyám.

Pedig nekem a fahordás is András. A nyírfák ágainak suhogása, a rőzsetörés. A begyújtás. A láng az arcomon.

A piros kendő. Minden csak András miatt van, de András beteg, teljesen elment az esze. Más nőt szeret.

Én nem akarok férjhez menni, ezért már megvert apám.

És anyám is adott pofont, mert bezárkóztam a pöcébe a hátsó udvarban, mikor áthívták a szomszéd faluból a boltos fiát. Azt hiszem, Jóskának hívják. Őt nézték ki nekem.

Tegnap volt a huszadik születésnapom.

Üres vagyok. Egy üveg az arcom. Kifújta a szél, de már nem érzem.

Álmomban azt kívántam, bárcsak egér foga ráгна, kukac, szöcske, bolha, egy gombostűnyi tetű is elég lett volna odabentre, csak szűrje meg a méh falát. Legyen már valami. Jöjjön a vágy, és a vágy ne csak melegen dörgölje a hasam, hanem...

Nem szűrje meg ott senki. A genya halott. Fonnyadt magként csorog bele a vattába.

A vattát hátra kell vinnem, anyám megmutatta a gödröt. Ne dobjam bele oda, ahova amúgy vizelni szoktunk.

Jobb így, kislányom, ha nem lesz se férjed, se gyereked. Majd kapsz más munkát.

Hajnalban fejés, aztán a tojások kiválogatása a tyúkszarból. Este varrás, hétvégén piac. És gyufahordás. Ezt szeretem a legjobban, a rőzsenyakú lányt, aki én vagyok, és mégsem én. Szabad, mint a nyírfaerdőn az a szürke, piros csőrű madár.

ALIEN

Bocsárdi Lászlónak

a vidékiesség lepedéke
mely bejárja erre a levegőt
a közhivatalokat a köztereket
és a helyi kiskirályokat
öltözteti oxidálja monumentálissá
és leborul leborul sunyít
araszolgat tátog mert fél
a vidékiesség lepedéke
ami köszönget és kezet nyújt
és dicsér és ragad és csábít
és betöm és elfed
és légyapapír amin fennakad
tehetetlenül vergődik rajta a Mindenség
a vidékiesség lepedéke
ami a szájra rátelepszik
a tüdőbe siklik a vesékbe
csurran a gyomorba ront
és lefojtja mindenfelé az igazságot
a vidékiesség lepedéke
ami hártya a szemén és
hártya a füleken és hártya az
agyon és hártya az értelmen
és hártya a lelken
a vidékiesség lepedéke a
ragacs amelyet húzunk-nyúzunk
egymásnak átnyújtunk
vonszolunk zsugorira aszott
világunk nyálkás körhintában
pörög-forog pörög-forog
a vidékiesség lepedéke
a ködösülő ködöktől izzadó zsírosbödön
amiben a nagy összeborulások esnek

s a még nagyobb árulások ahol az
érzékeny könnyezés kicsurran folydogál
kínkeservesen potyog s a hasfalba fut
kicsinyességekért egyszerre a semmiből
könnyedén a tőr
a vidékiesség lepedéke a sátor
ami alatt fojtott tam-tamra víg haláltánc járja
és mind alatta vakvilágunkat szép homálynak látjuk
általa érette miatta közbenjárására
lepedék által homályosan
olvasható az Írás is
a vidékiesség lepedéke
szobrokat emel és szobrokat dönt
szobrokat emel és szobrokat dönt
és szobrokat emel és szobrokat dönt
messze az élettől elmélyült kultúrmunka túr
underground és on the ground
és kifolyik mindenfelé feltör egyszerre a korpa
disznók kultúrmunkások tapicskolnak
a nagy celluxban boldog vidéki kultúrfarm épül
és beleköltözik beledöngöli
magát a tükrökbe
gyöngyöket rak a szemeink helyébe
és gyöngyöket a szánkba a nyelv alá
és a nyelv fölé underlanguage és on the language
és folyik és árad telítkezik fojtogat és köt

levakarhatatlanul
lekarparhatatlanul
levakarhatatlanul
lekarparhatatlanul
levakarhatatlanul
lekarparhatatlanul

megúszhatatlanul
bevégezhetetlenül
megúszhatatlanul
bevégezhetetlenül

Szöllősi Mátyás

FÓBIA

(RÉSZLET)

Üres volt a kávézó, mikor beléptem. Szűrt fénysávok és hőség, csak a lábamon éreztem, hogy enyhén mozog a levegő. Vehettem volna rövidebb szoknyát is. A nagy szemű lány a pultnál úgy mosolygott, mintha ismernénk egymást, vagy legalábbis gyakran járnék arra a helyre, pedig először voltam ott. Megingatott a kávé illata. Megint Cs.-re gondoltam, biztosan azért, mert állandóan itta, tisztán, feketén, a nap minden részében, és akárhogy próbáltam az elmúlt hónapok alatt kiűzni a fejből, nem lehetett, mert nemcsak a fejemben volt. Mások is bejöttek akkor, én meg zavarba estem, mert azt hittem hirtelen, hogy ő is köztük van, akit várok. Nem bízhattam semmiben, akkor semmi sem volt igazán valóságos, és azt is éreztem, hogy jó ügy. Kértem egy tejeskávét a lánytól, aztán csak álltam, jólesett állni és figyelni, ahogy virágmintát kanyarít nekem a tej habjából néhány egyszerű, magától értetődő mozdulattal. Annál, hogy milyen szép, csak az zavart jobban, hogy nem merem már ott a pultnál bedugni az ujjam a forró tejbe, hogy rögtön szétzilálhassam a mintát, pedig nagy kedvem lett volna megtenni, de azt is tudtam, hogy szégyellném, ha látnák a mögöttem állók. Hátranéztem, és akkor már tényleg ott volt a srác. Az ajtóban állt, táskával a vállán. Engem nézett. Azt hiszem, elmosolyodtam, talán csak reflexből, mindenesetre jó volt ránézni már az első pillanatban, és meglepett, hogy a zavarom, amint jön egyre közelebb, nem növekszik, inkább elsimul, mintha az arcom már egy meleg tenyérben pihenne. Jeleztem a lánynak, hogy fizetnék, de csak azért, hogy egypár másodpercig ne a fiúra nézzek még, s mielőtt szólni kellene, visszataláljak magamhoz. Átadtam a pénzt, és akkor éreztem már, hogy mellettem áll, muszáj volt ránézni, pedig úgy tűnt, nem telt el elég idő, és hirtelen nem tudtam, miért is vagyok ott. De olyan egyszerűen, könnyed tekintettel nézett rám, hogy nem volt szívem az otlátásra fogni a kétségbeesést, ami megkönyékezett, pedig tudtam, hogy igenis köze van hozzá. A szemének, és a kezének elsősorban. És hogy elsőre nem értettem, amit mond, annyira zajos volt egy ér a halántékom körül. Pislogtam párat, hátha az segít, és megint mosolyogtam, igen, de persze nem gondoltam át, miért teszem azt, és hogy következménye is lehet. Csak enged-

tem, hogy figyeljen, hátha észrevesz valamit, ami számomra is újdonság lehet. Eszembe jutott, amiket írt. Hogy csupán pár napja tart, és hogy annak is, ami történt, ugyanúgy semmi köze semmihez, akárcsak azoknak a dolgoknak, amiken azokban a napokban gondolkodtam. És akkor egy pillanatra azt hittem, rám tör a pánik. Hogy egyszerűen csak félni fogok attól, hogy félnem kell, és ellep az a rettenetes érzés, hogy ezt az egészet én nem akarom. De nem jött. Közben már ültünk. Késve fogtam föl, hogy a fiú rendelt, és azt is, hogy kezet fogott velem, utólag éreztem csupán az érintését, meleg gömbként ott maradt valahogy a tenyeremben. Egy szürke párnának dőltem, emlékszem. Faasztal volt közöttünk, pár másodpercig az erezetet néztem, miközben ő már beszélt, váltakozva a világosabb és sötétebb sávokat, meg egy repedést, ami fájdalmasan egyedül volt, és örülni kezdtem, hogy az nem én vagyok, s hogy ha úgy döntök, szólhatok valakihez, aki csak a nevemet tudja, meg talán azt, hogy három anyajegy van a szám körül, s hogy a kávé semmiképp se feketén szeretem. És utána nagyon hamar egyértelmű lett, hogy mindez nem elég. Mintha a hangja vagy talán a saját tekintetem hajszolt volna előre, sőt befelé, mert már nemcsak az volt a kérdés, hogy én mit engedek meg, hanem hogy ő mit ad nekem, szóval kíváncsi-vá tett, és olyat már nagyon rég nem éreztem. Egyfolytában valami mosolyfélé bujkált az arcán, mintha örülne, de nem értettem, minek, mert alig szólaltam meg, és azt sem tudtam, hogyan nézhettem rá. Szerettem volna már máshogy figyelni. De akkor eszembe jutott, hogy nem is azért találkozunk, és hogy néhány szó vagy valami más, könnyen becsaphat megint. Lassú mozdulatokat tett. Kissé előredőlt, talán mert puha volt a kanapé, amelyen ültünk. Ismét a kezét, majd a karját néztem, a belső felén erek futottak lefelé, és a látványra ellepett egy meleg érzés, először a lábamban, majd a hátamon éreztem, aztán már a mellkasomban, mintha valami törékeny belém bújt volna a világ elől. Izzadtam is. Persze meleg volt, látszott, hogy még mindig erősen süt a nap odakint. Sok mindent kérdezett, és igazából jó volt válaszolni, hiába tört rám az az érzés, hogy nehezemre esik beszélni már. Nem is nagyon ittam a kávéból addig, amíg a lány ki nem hozta a másikat, pedig mondta a fiú, hogy ne várjak, mert kihűl, de akkor valahogy eszembe sem jutott, hogy ki nem állhatom hidegen. Meglepett, hogy nem zavar a közvetlensége. Kétszer is a karomhoz ért, talán nem véletlenül. Nem értettem a saját mozdulataimat sem, mert a másodiknál mintha direkt ezért nyúltam volna a csészéért. Mintha megéreztem volna, hogy ő is mozdulni fog, s hogy tulajdonképpen arra vágyom, hogy megfogjam az alkarját, és kikapintsam rajta a ruganyos ereket. Szokatlan volt, hogy hirtelen ott van előt-

tem, amire vágyok, s hogy olyasmire vágyok, ami, nem tudom, honnan és hogyan is került oda elém. Két kézzel fogtam a csészét, egyrészt, hogy el ne ejtsem, másrészt meg akartam tartani az érzést, ameddig csak lehet, mert arra gondoltam, hogy ha elindulunk, mindez úgylis szertefoszlik majd.

Nagyon tűzött a nap, és jólesett az árnyék, mikor végre befordultunk az egyetem épülete után, hogy a kertben készítsük el a képet. Ő mondta így, többes számban. Érdekes volt, mert úgy gondoltam, én csak állni vagy ülni fogok ott mozdulatlanul, és nem lesz túl sok közöm ahhoz, ami történik. Gyakran érzek így, ha fényképeznek. Hogy tehetetlen, sőt ügyetlen vagyok. Közben mintha megfosztanának valamitől, egy fontos részemtől, ami fölött nem rendelkezem már. A kertet viszont szeretem, s mivel én választhattam ki a helyszínt, abban reménykedtem, hogy az otthonos környezet valahogy csak elkendőzi majd a sutaságomat. A kert belső részébe mentünk. Van ott egy romos épület. Akkorra már körbekerítették egy ronda kerítéssel, bosszantó volt, mennyire elcsúfítja a látványt. Egyébként minden zöld volt és harsány, még az épületek közti, árnyéktól sötétlő beton-sávok ellenére is. A sárgás szoknyám harmonizált a bokrok színével, és ki is néztem egy helyet, ahová szívesen leülnék, ahol kényelmesen érezném magamat, s ami talán a kép szempontjából is jó lehet. Szólni persze nem mertem, hiszen úgy gondoltam, nem értek ehhez. Rajtunk kívül senki nem volt ott. Rájöttem, hogy most már semmiképp se lehet nemet mondani, és nem is igazán értettem a néha fölbukkanó kételkedést, mert szerettem a képeit, gyakran nézegettem őket, megnyugtató az őszinteségük, és kíváncsi is lettem, engem vajon képes lesz-e annak láttatni. Akkor telt el az első perc, talán egy teljes egész, hogy nem nézett rám. Amikor csak én figyeltem őt, ahogy körbejár, és keresi a megfelelő helyet kettőnknek. Láttam, hogy koncentrálni, s hogy nem azért történik ez, merthogy az időt akarná húzni, bár az sem lett volna gond. Az alapossága arra biztatott, hogy úgy gondoljak a szokatlan helyzetre, mint amiben igenis valamilyen módon összetartozunk. És hogy semmi baj nem lesz abból, ha egyszer végre megkér, vagy finoman utasít, hogy tegyek valamit. Aztán egyszer csak rámutatott a helyre, amit korábban kinéztem magamnak, és szenttelenül mondta, hogy üljek oda. Egy kőpad áll ott, és úgy fut körbe, hogy magába zár egy egészen apró kertet a kerten belül. Föltűnt, hogy a fény úgy esik, hogy már szinte csak azt a részt teríti be, és minden körbenálló zöld sötétedik, mintha keretet adna a helyemnek. Leültem, keresztbe tett lábakkal, kissé srégen, hogy a szoknyámnak legyen esése, csak épp a kezemmel nem tudtam mit kezdeni. Először hátradőltem, úgy támaszkodtam a kőlapra, de nyomban arra

gondoltam, így túl nyitott vagyok. Visszahajoltam, majd a jobb lábamat tettem fölülre, hogy a kivágás ne mutassa a combomat. Úgy éreztem, görnyedten ülök. Jó lett volna szemből látni magamat. Hogy mit csinállok rosszul, mert akkor biztos voltam benne, valami hibádzik. Hol az egyik kezemmel támaszkodtam magam mellett, hol a másikkal, és azt hittem, sehogy se fogjuk tudni elkezdni, mert egyfolytában szerencsétlenkedem. Nem is tudom, hová néztem, nem láttam, hogy közeledik a srác, de hirtelen ott volt előttem, és akkor nem lehetett máshová nézni, csak rá. Letette a táskát. Hideg lett a nyakszirtem, pedig úgy, késő délután is lehetett vagy harminc fok. Azt hittem, hozzám ér ott a félhomályban, annyira közel volt, de csak fölemelte a kezét, és mutatta, merre mozduljak, hogyan üljek. Valamit mondott is, ám abból csak a hang meleg színe jutott el hozzám. Egyszerű mozdulatok voltak, mégis fontos volt mind, mert éreztem, amint fordul a törzsem, hogy a hátam már egyenes, és a lábaim sokkal könnyebbé válnak egymáson. Majd lassan mindkét kezem helyet talált magának, és akkor úgy voltam vele, hogy hosszú ideig nem szeretnék elmozdulni onnan. Azt mondta, tökéletes lesz. Csak mosolyogni tudtam. Aztán, ahogy távolodott a fiú, mintha vitte volna magával a biztonságot, és hiába, hogy nem mozdultam egy centit sem, úgy tűnt, valami mégiscsak visszaváltozott. Jobban örültem volna, ha ott marad még. Legalább egy-két percig, hogy megerősödhessenek. És csupán az a gondolat vigasztalt, hogy abban a néhány pillanatban, amíg a kép készül, talán nem kell mindenáron erősnek látszanom.

Arra eszméltem, hogy ismét ott áll mellettem. Kissé megijesztett, hogy nem emlékszem semmire abból, ahogy végül is elkészült a kép. Nem is egy, rengeteg készült. De ő csak egyet mutatott meg, amin mosolyogtam, mégsem voltam képes eldönteni, pontosan mi tükröződik az arcomon, annyira más volt, mint máskor, és még az is eszembe jutott, hogy tényleg szép úgy egyben mindaz, ami a kijelzőn látszik. Talán a színek vagy a kompozíció miatt. Nem tudtam, miért, csak hogy kivételesen nem úgy világítok a kép közepén, mint akit jobb volna azonnal kisatírozni onnan. Azt gondoltam, mutathatna még párat, de nem akartam erőltetni. Láttam, hogy elégedett, aztán rájöttem, hogy alapjában véve én is az vagyok, vagy legalábbis annak kéne lennem, és hogy ez az egész milyen egyszerű lehetne, és jó. Nem igazán akaródzott fölállni, pedig tudtam, hogy megtörtént, amiért jöttünk, mégis bujkált bennem némi hiányérzet, talán mert túl jól éreztem magam egy olyan helyzetben, ami csak feszélyezni szokott. Még az is fölmerült bennem, hogy meg kéne ismételni. Átmenni máshová, újratekdeni, de hamar rájöttem, hogy ennek nem sok értelme van, mert arról van

szó most is, hogy ahelyett, hogy örülnék, újra üresnek érzem magam, mintha minden öröm csak pillanatokra létezhetne. Fölálltam. Átjárt a nyomás, ami korábban a mellkasomban volt, és ahogy arrébb léptem, föltűnt, hogy a nap már teljesen a házak mögé bukott. Váratlanul azt éreztem, mennék. Hogy ki akarok jutni a kertből, vissza a fényre, és hirtelen elöntött az indulat, hogy fussak, minél messzebbre. De ha futok, gondoltam rögtön, az nem tart örökké, és hogy úgymint meg kell majd állni egyszer. Gyanakodtam is, hogy félnék egyedül maradni. A fiú még mindig a képeket nézegette a kijelzőn. Nem tudtam, hogyan szóljak neki. Tébláboltam kicsit, majd fölvettem egy apró követ, hogy a két tenyerem közé vegyem, sejtettem, hogy jólesik majd, ahogy dörzsöli a bőröm az az érdes anyag. A kőpad körüli rész szinte teljesen eltűnt. A színek mélyültek ott hátul, a zöldek egybeolvadtak a romos épület tövében végigfutó bokrokon. Azon tűnődtem, hogy elhajítom a követ. Kedvem lett volna hozzá, de azt is éreztem, hogy nem volna jó magára hagyni. Gyakran megtörténik, hogy személyiséggel ruházom föl a tárgyakat. Sokáig azt hittem, bolond vagyok, de később rájöttem, ez csak azért van, mert jobb, ha azt hihetem, nem vagyok egyedül. Tetrabisfóbiám van. Ez azt jelenti, félek attól, hogy fuldokolni fogok a sötétben. Persze nem mindegy, milyen is az a sötét, és hogy egyedül vagy valaki mással vagyok-e, mikor eljön. Ha olyan erős már, hogy arra kell gondolnom, nincs hová menekülni. Évekig ültem éjjel a lámpafényben, vagy gyakoroltam egészen hajnalig, hogy átvészeljem valahogy az éjszakát, és csak akkor aludtam el, ha már a fáradtságtól nem maradt egyetlen gondolat sem a fejemben. Rendszerint arra ébredtem, hogy fuldoklom. Mint valami csillapíthatatlan szomjúság, úgy vágytam rá, hogy lélegezzek, de minél inkább akartam, annál kevésbé sikerült, és csak zuhantam egyre mélyebbre a levegőtleniségben.

A szemem nem mertem volna lehunyni, inkább csak összeszorítottam a kezemet, amiben a kő volt. Próbáltam egyenesen lélegezni. Éreztem, hogy mozdulnom kell, de képtelen voltam rá. Közben erősebb lett a szorítás, a kő viszont nem volt elég sima, kezdte kikezdeni a bőrömet, és ha a fiú nem szólal meg, biztosan a húsomig hatol. Indulhatunk, mondta. Úgy hatott rám, mintha már régóta várnék, és csak ez az egyetlen szó hiányzott volna ahhoz, hogy visszatérjen valami nyilvánvaló. Valami, amiről nem tudom, hogyan feledkezhettem el.

Száraz volt a szám, mikor kiléptünk a verőfénybe, és zavart, hogy ott a kiskörúton annyi ember van hirtelen körülöttünk. Mintha akaratlanul is belém gázolnának, pedig csak idős nénik vártak a buszmegállóban, vagy egyetemisták haladtak el mellettünk röhögcsélve. Mondtam a fiúnak, hogy

ihatnánk valamit, ha neki is volna kedve. Olyan szomjas voltam, hogy csak utólag jutott eszembe, ezt talán nem nekem kellett volna mondani. De végül is nem bántam, hogy azok után, ami a kertben történt, amiken ott gondolkodtam, képes vagyok nyitott maradni. És sejtettem azt is, hogy felesleges volna letagadnom, ez mégiscsak az ő érdeme. Azé a visszafogottságé, amin sehogy se tudok kiigazodni, azé a pár egyszerű kérdése, amelyre mintha tényleg tőlem várna választ, és a tekintetéé, ami, igen, akkor is érdekes, ha nem rám irányul. Visszasétáltunk a térre. Egyfolytában beszéltem. Talán túl sokat is, és kissé összefüggéstelenül, a zenéről, a gyakorlásról, hogy mi vár rám szeptembertől, mégis az volt bennem, hogy el akarok mondani bizonyos dolgokat, miközben attól tartottam, unalmas vagyok, s hogy ezzel a sok félinformációval csak magamat nyugtatom. Mintha néhány részlet fölemlgetése biztonságot nyújtana, aztán csak rájöttem, pár perce véget ért, ami eredetileg keretet adott ennek a délutánnak, és zavarban vagyok attól, hogy nem tudom, mi történik majd. Hiába alkonyodott, elviselhetetlen volt az utcán a hőség. Meg is lepett aztán, hogy a benti félhomály semmi gyanút nem ébreszt bennem, és hogy sehol se találok az érzést, ami azt súgja, jobb volna egyedül. Nem zavart az a természetellenes hideg sem, ami a légkondiból áradt. Kedvem lett volna sört inni már akkor, de mivel sejtettem, hogy a fiú kávét iszik, csak egy limonádét kértem a magas pincérsráctól. A sarokban, a falnak támasztva hangszereket láttam. Két raszta srác arrébb egy erősítővel bajlódott, mellettük egy lány épp a száját rúszozta, egy kis kézi tükörben nézegetve magát. Arra gondoltam, én ezt biztos nem idekint csinálnám, de neki valahogy jól állt. Vékony szálú, hosszú, vörös haja volt, és szeplők a bőrén mindenütt. Napfolt. Emlékszem, ez a szó jutott eszembe, talán csak a fény mélyülő színe miatt, mintha az rajzolta volna rá az arcára azokat a káprázatok. Egyre többen jöttek be, biztos a hőség és a kinti, nehezedő színek elől, közben a banda összegyűlt, játszani kezdtek. A vörös csaj énekelt, és kissé bosszantott is, hogy milyen jól. Alig hallottuk egymást a fiúval, olyan hangos volt a zene. A mellettünk lévő asztalnál is beszéltek. Éreztem, hogy éhes vagyok, de mivel hét óra is elmúlt már, tudtam, hogy nem kéne ennem, és meg is ijesztett a gondolat, hogy csak azért beszélek annyit, mert a saját figyelmemet akarom elterelni valami másról. Aztán rájöttem, hogy ezen egyáltalán nem kell tűnődnöm, sőt, talán az volna a legjobb, ha most nem is gondolkodnék. Ha csak hagynám, hogy történjenek a dolgok, merthogy úgyszólván rájuk igazán nagy hatásom. A képekről kérdeztem. Hogy merre járt, milyen helyeken fotózott, pedig akár elég is lehetett volna annyi, amennyit a különféle oldalakon lát-

tam, de persze nem volt elég, és úgy éreztem, hogy ha már sehogy sem lehet megszabadulni a gondolatoktól, a feltételes módtól jó volna, legalább egy rövid időre. Akkor vettem csak észre, milyen világos a haja, s hogy a nap szívhatta ki úgy. Az arca barna volt, a válla izmos. Az ér a nyakán szinte bennem lüktetett. A kezem meg is mozdult, hirtelen hozzá akartam érni. Bocsánat, mondtam zavaromban, majd fölálltam és gyorsan a pulthoz léptem, mert szerencsére még nem készült el, amit rendeltünk. Szóltam a pincérnek, hogy inkább egy korsó sört kérnék a limonádé helyett, ő meg vigyorogva mondta, hogy hát persze. Nem értettem, mi olyan vicces ebben, de nem szóltam semmit, mert gyanítottam, hogy ott, abban a helyzetben úgysem mondaná el, még ha van is olyan gondolata, ami bánthat. Megfordultam, és intettem a fiúnak, hogy együttal elmegyek a mosdóba is.

Odabent egyedül voltam a hatalmas tükör előtt. A csapból csak langyos víz folyt. Nem frissített föl igazán, hiába mostam meg többször is az arcomat, s ahogy álltam ott a csempe világító fehérségében, és néztem magamat, rádöbbentem, hogy csak azért jöttem be, hogy időt nyerjek, mert bárhol is vagyok, legalább egy-két percre mégiscsak muszáj egyedül maradnom. Annyira hozzászoktam a várakozáshoz, hogy a szorongásom mint ha szenvedéllyé alakult volna át, ami mindenféle ismert szernél erősebb, és annál, hogy bennem van, már csak a távozása volna félelmetesebb. Hirtelen nem is tudtam, gondolhatok-e rá még úgy, mint ami valójában nem én vagyok. A fény kifehéřítette az arcomat. Tiszta volt, és sima, figyeltem egy ideig, ahogy a pislogás után a szemem alatti ráncok elsimulnak, ami nem lesz mindig így. A szemöldököm íve nem tetszett, de a szám legalább szép, gondoltam rögtön. Kibontottam a hajamat, hogy kevesebb látsszék a széles homlokomból. Zavart, hogy annyira világos, még ha tudtam is, hogy csak az éles fény miatt. Reggel nem mostam hajam, mert siettem. Úgy éreztem, ragacsos és nehéz. Idegesített. A táskám, benne a fésűvel, odakint maradt, tehát semmit nem tudtam kezdeni vele, úgyhogy inkább ismét összefogtam. Akkor bejött egy nő. Középkorú, világos kosztümben, szokított hajjal. Rikító volt. Nem tudtam a tükrön keresztül másra nézni. Megmosta a kezét. Elfintorodott, talán a langyos víz miatt. Aztán rám nézett, de nem a tükrön keresztül, így én is elfordultam. Nem tudtam, miért figyel olyan hosszan, sehogy sem akarta levenni rólam a szemét. Az arcára mutatott. Nem értettem. Majd végighúzta az arca előtt a kezét. A tükörbe néztem. Láttam, hogy folyik az orromból a vér. Az arcom elé kaptam a kezemet, meg is érintettem a bőrt, nedves volt és meleg, s már éreztem is a fémest ízt a számban, ahogy beszívárogt az ajkaim közt a vér. Megengedtem a vizet.

Közben fél szemmel még mindig a nőt néztem, mert ő is nézett, és legszívesebben ráordítottam volna, hogy ne tegye, annyira zavart az az értelmetlen tekintet, ami mintha abban is hibát keresne, ami szép. Egyfolytában figyelt. Elvettem a kezem az arcom elől. Már nem volt egyenes a csík, elkenődött vörösség terült szét az orrom és a szám között, és folyamatosan táplálta a mellkasomban ismétlődő lüktetés. Nem volt erőm megmozdulni, fölemelni a karomat, lemosni magamról bármit is. Ismét a nőre néztem. Tetszett, hogy egyre megrökönyödtebb arccal bámul rám, mintha az ő vérét hagynám elfolyni, nem a sajátomat. Mozdulatlanul álltam, egészen sokáig. A látványom talán ijesztő lehetett. Azt hiszem, akkor semmi, de tényleg semmi nem jutott eszembe, pedig ijedtség volt az arcán, és harag is. Széttárt karral ingatta a fejét. Motyogott. Szerencsére nem értettem belőle semmit. Idővel az ajtó csapódása hallatszott. Megint egyedül voltam. Legőszintebben a vért az arcomról, de úgymint csak jött, az ajkamhoz ért, hiába töröltem le újra és újra, képtelenség volt elállítani. Fogalmam se volt, pontosan mennyi ideje lehetek ott a tükör előtt, csak hogy jó régóta, majd azon töprengtem, a fiú vajon mit gondolhat, hol vagyok, mi történhetett velem, és megrémisztett a lehetőség, hogy amikor kimegyek, nem találom, hogy talán el is ment már, és az is, hogy nem vagyok képes fölidézni az arcát. Nem volt seholy, hiába kerestem, csak a saját összekent, sápadt arcom világított szemben. Egy csomó papírtörölt kihalásztam a tartóból, hogy elállítsam valahogy a vérzést, de sehogy sem sikerült. Újra meg újra kibuggyant egy vörös csík, hogy lejusson egészen a számig, és akkor megéreztem, milyen rettentően szomjas vagyok. Előrehajoltam. Szinte az egész fejemet bedugtam a csap alá. Hagytam, hogy beterítse az arcom a langyos, nehéz víz. Vasíze volt annak is, és csak lassan csillapította a szomjúságomat. Volt egy pillanat, mikor azt hittem, sosem szabadulok ki abból a fehér fényből, de aztán, ahogy eltekertem a csapot, nem jött több vér az orromból se, mintha egyúttal annak az útját is elzártam volna.

Horváth Benji

NÁRCISZNAK PÁNIKROHAMA VAN

valamit lát az ember valamit meglát
meglátna
valamit vár az ember nem jön
valami vakkan beszakad a tetőn

pszilocibin és rántotta
valamit rosszul csinált már megint
megunta
nem valaki hibája
persze valami nem hibája
nem az ő hiánya van hiába?

ez is milyen egy tizenhármas alkonyat
amit meglát az is valami azt se látja
bosszankodik mintha bűnös volna
lopakodik behúzza a hasat
mintha volna benne akarat

bipoláris csempék
szopós szemek
pénz pina pálinka
atm porn
college porn
mozgás vitaminok
valami jó a polcokon
a léleknek betevő pofon

mindenki magának csinálja
kifordítja befordítja
jó nap életre halálra
óvatosan végigosan
a prevenciós eljárásokon
mindenkit diszkréten bevon

lépj be te is júzer
valami volt egy péntek
valamivel be kellett érned
valamit villog a rúter

valamit használjon bár a láz
ahogy magad az isten is úgy ver
ősz van a kislámpa megaláz
tele van húsoddal a kúler

lépésről lépésre csak
mehetne valamire
ősz van
egy új kert
új lehetőség
valamit venni látni
valamit villog a rúter
győzzön aki győz még
ősz van
feléli magát a lúzer

belül a roham
kívül a kilátás
mondja az írás
kifordítom befordítom
és beömlik a külső tenger

APOKALIPSZIS YOLO

„Yeah we come, come, come
Yeah we come with some some
Get a glass of rum
With a gun and some pun pun
Oh fun, fun, fun”*

legalább hét életem van
legalább végre megszabadultunk
legalább nem hagytuk
az iskolát a templomot
legalább hazafiak voltunk
és kedvemre valók ezek a sudár
lovasok
ahogy kaszabolnak
ahogy repül a hús
és csillog a sisakjuk

OVIDIUS AKARVA SEM TUDOTT SEGGET NYALNI

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR BESZÉLGETÉSE
HORVÁTH BENJI KÖLTŐVEL, SLAMMERREL,
SZERKESZTŐVEL, A BEATWÁNDOR NEVŰ
PRODUKCIÓ TAGJÁVAL

Az önreklámozó művészek korát éljük, miközben az olvasási szokások és a könyvpiac soha nem látott iramban változnak át. Nem érzed azt, hogy manapság az irodalom is egyre inkább terméké válik, hogy a művészek is elkezdtek piacban gondolkodni?

Valóban úgy működik, ahogy Mark Fisher felhívta rá a figyelmet, amit ő kapitalista realizmusnak nevez. Ez nem ideológia, hanem egy atmoszféra, egy teremtett valóság. És a valóság mindig egyoldalú, mindig egy tált valóságról van szó vagy egy adott ember által elgondolt valóságról, valakinek az igazáról. A kapitalista realizmusnak az a nagy bűvölete, hogy képes arra, hogy az ellene irányuló megmozdulásokat is önmagába integrálja, és eladja, legyen szó antikapitalizmusról vagy bármiről. Egy ördögi kör, amiből nagyon nehéz kiszabadulni, ezért van az, hogy a korrupcióra csak legyintünk, hogy úgysem lehet másképp, ezért van az, hogy mindenki kezdi elhinni, hogy tényleg csak a pénz beszél, csak a pénzzel lehet megoldani a dolgokat, mert egy olyan valóságnak vagyunk a fogyasztói és táplálói, ami elhiteti velünk, hogy nincs más alternatíva, ez az egyetlen, ami működni tud. És ez logikusnak is tűnik, könnyű azt mondani, hogy a történelem ismétli önmagát, hogy nincs kiút, hiszen nagyvonalakban valóban sokszor látjuk ismétlődni azokat a dolgokat, amelyek főleg az emberi mohósághoz vagy zsarnoksághoz köthetők, és ezek mindig is ismétlődni fognak, nem lehet őket csak úgy eltörölni a föld színéről. Ugyanakkor nem jutottunk volna el A-ból B-be, ha nem volna változás. Változás mindig van, igaz, a jelenben nem mindig lehet eldönteni, hogy az aktuális változások milyen irányba visznek. Viszont törekedni lehet: nincs fejlődés anélkül, hogy ne

gondolkodnánk „a dobozon kívül”, ne találjunk ki valami újat, ne keresnénk alternatívát. Mark Fisher azt mondja, hogy a kapitalista realizmust úgy lehet esetleg legyőzni, ha felmutatjuk, hogy hol nem működik, megmutatjuk, hogy nem mindenható ez a rendszer, és megkeressük és megmutatjuk az alternatívákat. Ez most még nehezebb, mint amikor ő megírta a könyvét, de én úgy vagyok vele, hogy kicsi szinten csinálom a dolgom úgy, ahogy tudom, és nyilván én is tévedek, én is kiszolgálom ezt a realitást, mert nem tudom elkülöníteni az életemet tőle, viszont igyekszem megtenni a magamét ahhoz, hogy alá is ássam, ahol lehet.

Beszéltél egy interjúban arról, hogy a mi generációnk és egyáltalán a rendszerváltás környékén született generációk valamiféle csalódásban nőttek fel. Mi ennek a csalódásnak, bizonytalanságnak az oka szerinted?

Nagyon nehezen tudnám én is körülírni, mik az okok, hogyan jutottunk idáig. És nagyon nehéz a mi generációnk legitimitását megvédeni az előtünk lévőkkel szemben, mert ők sokkal nehezebb (vagy nehezebbnek tűnő) periódusból jöttek ki, és az ő álláspontjuk általában az, hogy mit siránkozunk, mért nem viselkedünk és csináljuk a dolgunkat, hiszen könnyebb nekünk, mint nekik volt. Általában alábecsüljük azt, hogy mennyire fontos egy ember pszichikai fejlődése, hogy mennyire meg lehet bénítani valakit elvárásokkal vagy egyszerűen régi görcsökkel. Ha valaki azt hallja egész fiatalkorában, hogy bezzeg neki milyen könnyű, ugyanakkor meg le van sajnálva, megmondják neki, hogy ne álmodozzon, ne akarjon nagy dolgokat, hanem csak szépen csinálja végig úgy, ahogy a rendszerben elvárják tőle, ha folyamatosan hangsúlyozzák, hogy neki mekkora szabadsága van, viszont nincs semmilyen más lehetősége, nem segít neki senki alternatívákkal, akkor abból egy elég nyomorult ember lesz. De, nyilván, ezek nagyon árnyalt, összetett dolgok, nem lehet visszavezetni egyszerű okokra azt, amik lettünk. Nagyon fontos az is, hogy mi a a kétezres évekig alig láttunk számítógépet, a mai fiatalok pedig gyakorlatilag úgy nőnek fel, hogy a kezükben van az okostelefon, azon kommunikálnak, azon játszanak, azon nézik a filmeket, nekünk meg ez egy kurva nagy robbanás volt. Megérkezett az internet, hirtelen kinyílt a világ, és úgy tűnt, hogy ezentúl már mindenre lesz lehetőség. Mai szemmel ez nevetséges, ahogyan akkor láttuk. Meg kellett tanulnunk ebben az új világban tájékozódni, viszont akik tizenöt éves koruk előtt tanulnak bele az egészbe, azoknak már sokkal könnyebb. Kamaszkorunkban hirtelen nagyon éleset változott a világ, és sokan csak még jobban összezsugorodtunk. Azt éreztük akkor, hogy mekkora nyitás van, mennyi minden van a világban, mennyi mindent lehetne csinálni, miközben a mi lehetősé-

geink még mindig nagyon le voltak szűkítve, még mindig nem lehetett becsületesen megoldani semmit, még mindig – a mai napig – a régi rendszer asztal alatti megoldásainak voltunk a rabjai. Aztán pedig beütött a válság, ami tényleg mindenkit kiábrándított, aki addig nem volt még kiábrándulva. Nem volt annyira durva, mint ahogy mindenki számított rá, de azért megviselt mindenkit. Szóval a kétezres évek számunkra arról szólt, hogy megnyílt a világ, de rögtön ki is kellett ábrándulnunk belőle. Mostanra más, most inkább a fenyegetettség-érzés erősödik fel, nem a kiábrándultság. Látjuk, hogy háború van a világban, gazdasági háború van mindenütt, és hálásak vagyunk a biztonságunkért, de rettegünk, hogy mikor fogjuk elveszíteni. Türelmetlenek vagyunk, és félünk. A kiutat a magam részéről csak abban látom, ha önmagunkat fejlesztjük a lehető legkitartóbban és következetesebben anélkül, hogy elfogadnánk azt, hogy ennél többet nem tudunk. Az utánunk jövő generációk, úgy látom, sokkal talpraesettebbek, jobban tájékozódnak. Az már egy másik kérdés, hogy mi marad, mert tényleg hatalmas létbizonytalanság van. Hiába van most jobb dolgunk, hiába vannak coffee shopok és fagyizók Kolozsváron mindenütt, és talán a fizetésünk is jobb, mint a tizenöt évvel ezelőtti harmincasoknak, de ez még mindig csak a mi teremtett kapitalista realizmusunk, ami csak egy szellemvár, de táplál minket, és mi megesszük, mint mindenki más, miközben a világ egyik legnagyobb gazdasági és katonai hatalmának élén egy olyan olvasatlan futóbolond van, mint a Donald.

Mi a hitelesség számodra? Mitől hiteles egy művészeti alkotás?

Amikor iskolákba megyünk felolvasni, mindig szóba kerül a verselemzés, amit mindenki nagyon utál – tudjuk a klasszikus anekdotát Arannyal, hogy „gondolta a fene”. Én is gyűlöltem a verselemzéseket, engem sokkal inkább az érdekelt diákkoromban is, hogy még milyenfajta értelmezési lehetőségei vannak az illető versnek, mi az, amin lehet vitatkozni, és nem kell bemagolni, mert minden, amit be kell magolni, az hülyeség vagy hülyeséghez vezet. Ha vannak is matematikai szabályok és képletek, amik örök érvényűek, ha csak bemagoljuk, azzal önmagunkat bénítjuk meg. Előbb meg kell érteni a képletet, és nem csak úgy megjegyezni, mert akkor csak hülyébbek leszünk. Nyilván ez nekem egyik nagy bajom volt az iskolarendszerrel. Adott ponton egészen jó lettem matekból, volt egy magántanárom, anyám meg folyton mondogatta, hogy nekem jó fejem van a matekhoz, csak lusta vagyok, én meg elfogadtam, hogy lusta vagyok, mint olyan sokan a nemzedékemből, akik szintén elfogadták, amit magukról hallottak. De valójában nekem az volt a bajom a matematikával és a fizikával is, hogy nem

volt ideje a tanárnak, hogy nekem külön elmagyarázza, az a képlet miért van úgy. Ha nagy ritkán ki tudtam szedni egy magyarázatot a tanáromból, azt megjegyeztem, és a mai napig tudom. Szóval mindig azt szoktam mondani a sulikban, hogy ha valaki valamit megírt, az addig neki nagyon fontos volt; nyilván azért írok meg valamit, mert az nekem élet-halál kérdés, legalábbis akkor így érzem. Viszont miután már megírtam, és valaki olvas, teljesen mindegy lesz, hogy számomra az mit is jelentett akkor – az már csak rám tartozik. Ha kiadom a művet a kezemből, lehet, hogy lesznek reményeim arra nézve, hogy ezt majd megérti valaki úgy, ahogy én értettem, és az nagyon fasza, ha tényleg így történik, nagyon tudok neki örülni, de attól kezdve, hogy kiadtam a kezemből, nem az számít, hogy nekem mit jelent, hanem az, hogy az olvasónak mit jelent. El szoktam mondani a diákoknak, hogy nagy hülyeség ez a verselemzés, annyiban jó csupán, hogy bizonyos támpontokat, utalásokat le tudunk tisztázni, de az is csak arra, hogy utána meg tudjuk beszélni. Nekem okosodnom kell, hogy megértssem a jelrendszert, amire felépül a vers, de onnan tovább az egész már csak nekem szól és annak, akivel beszélek róla. Befogadóként azt kell megtalálnom egy szövegben vagy bármilyen műalkotásban, ami rám tartozik. Attól válik hitelessé, hogy valami engem szólít meg, és azzal esetleg tudok azonosulni vagy meg tudom osztani. Lehet, hogy annak a valaminek már semmi köze ahhoz, amit a művész akart, de mivel nekem fontos az az olvasat, a műalkotás mégis hiteles, és működik. Onnan már teljesen mindegy, hogy ki írta, és mire gondolt közben. Van az ellentét Horatius és Ovidius között. Horatius nagyon jól tudott segget nyalni, és jó költő is volt. Megírta például a *Százados éneket*, amelyet Augustus császár kedvenc isteneinek ajánl. Ovidius ezzel szemben zseniális költő volt, de egyszerűen képtelen volt segget nyalni. Volt benne valamiféle belső szabadság, ami ezt nem engedte meg, pedig nagyon igyekezett. Miután száműzték, a *Levelek Pontusból* című kötete gyakorlatilag arról szól, hogy igyekezett visszakönyörögni magát Rómába és a császár kegyeibe. A fő műve viszont az *Átváltozások* volt. Abban van egy ének, ami elüt a többitől, ami nem egy konkrét átváltozás története, hanem egyfajta világnézete úgymond az átváltozásnak. Ebben az énekben egy Pythagorasz nevű bölcs prédikál, nagyon érdekes dolgokat mond. Elmondja, hogy minden megváltozik, minden elmúlik, és azáltal, hogy elmúlik, helyet ad az újnak, azt táplálja, és így minden örökké él, és örökké mozgásban van, de minden, ami földi, az el fog enyészni. Viszont van egypár sor ebben az énekben, ahol kitér Rómára, az pedig nagyon vicces, mert, miután felhossa a makedón birodalmat és egyéb példákat, hogy

szemléltesse, hogyan múlik el minden, akkor egyszer csak azt mondja, hogy Róma örökké csillogni és villogni fog, örökké élni fog, és soha nem lesz vége. Ez az, ami számomra nagyon sokat elmond magáról Ovidiusról is. Megpróbált ugyan segget nyalni, de közben ezt olyan cinikusan tette, hogy abba az énekbe csempészte be azt, hogy Róma örök, ahol egyébként prédikációt tart az elmúlásról. Aztán a történelemből tudjuk, hogy hogyan lett. Számomra a hitelesség itt kezdődik, amikor már akarva sem tudom eladni a művemem csak azért, hogy nekem kényelmesebb legyen, vagy többet nyerek belőle. Ovidius akarva sem tudott jobban segget nyalni. Amikor valaki művészként, gondolkodóként behódol és eladja magát, az biztosan a művei minőségének a rovására megy, és elveszti a hitelét. Ez persze nem azt jelenti, hogy nem lehet nagyon is népszerű valami, ami hiteltelen.

Tehát egy művész alapvetően mindig ellenzékben kell legyen?

Igen, de alapvetően mindig ellenzékben van önmagával szemben is. Persze nem azt mondom, hogy pusztán a tiltakozástól leszünk hitelesek. Attól leszünk hiteles művészek, ha felvállaljuk azt, hogy gyengék is vagyunk, önmagunkkal szemben is ellenzékben vagyunk, és attól, hogy művészek vagyunk, nem vagyunk többek másoknál, és nem vagyunk jobb emberek, viszont küzdünk érte, és nem adjuk fel ezt a küzdelmet. És nem engedjük azt sem, hogy a korábbi hibáink felzabáljanak, mert akkor a következő lépés megint hibás lesz.

A művész lét tehát egy folyamatos önfejlesztés.

Szerintem mindenkinek a léte az kéne legyen. Azt gondolom, nincs olyan, hogy felnövés – a fejlődés folyamatos. Nem lehet elbújni diplomák, minősítések vagy díjak mögé. Aki azt gondolja, hogy ő be van fejezve, vagy nagyobb súlya van azért, mert van egy CV-je vagy diplomája, az nagyon nagy tévedésben van. Az ember, amíg él, addig fejlődik, és ugyanúgy tanulhat a legkisebbtől, mint az általa legnagyobbnak tartott akárkitől is. Attól is sokat tanulhatok, akivel elsőre nem lennék hajlandó szóba állni, ha van elég türelem és alázat bennem, hogy mégis szóba álljak vele. Akkor is, ha meg vagyok róla győződve, hogy egy olyan emberről van szó, aki tévedésben van vagy akár kártékony.

Keresztény közegben nőttél fel, édesapád református lelkipásztor. Mennyire fontos neked a hit, és mennyire próbáltál lázadni az ellen, ahogyan neveltek?

Nagyon fontos, de tizenöt éves koromban nagyon radikálisan elkezdtem ellene lázadni, annyira, hogy mindent megtagadtam, amit addig tanultam. Úgy éreztem, hogy félrevezettek. Most már tudom, hogy a szüleimre haragudtam, és nem volt ez a harag feltétlenül igazságos, és tudom,

hogy a legjobb szándékkal viszonyultak hozzám. Mégis úgy éreztem, hogy elzártak a világtól azért, mert meg akartak tőle óvni. Nagyon haragudtam, azt hittem, hogy emiatt lettem egy lúzer az osztályban, emiatt maradtam ki egy csomó mindenből, hogy nem éltem igazán. Ez két-három évig tartott, aztán ráébredtem, hogy előbb nekem kell őket megértenem, nem várhatom el, hogy ők értsenek meg engem, mert ők már megharcolták a magukét, és attól kezdve megpróbáltam ennek megfelelően hozzáállni a dologhoz. Ez sokat segített, mára azért már nagyon jó viszonyban vagyunk ahhoz képest. Tudom, hogy a szüleimtől és a közösségtől, amiben nevelkedtem, kritikai gondolkodást kaptam, és reflexióra való készséget. Megtanultam megtartani azt, amiről úgy érzem, hogy jó, és fontos tud lenni, és aminek hasznát vehetem, és elengedni azt, ami megbénít, és pokollá teszi a mindennapjaimat. Nagyon fontos számomra a hit. Meg vagyok róla győződve, hogy a hitnek olyan ereje van, amivel megteremtjük a saját valóságunkat, és ezáltal a kollektív valóságot is. De ha azt mondom, hogy nem hiszek semmiben, az is egyfajta dogma, ami meghatározza a mindennapjaimat. Nem is az a kérdés, hogy hiszünk-e istenben, hanem inkább az, hogy mi közünk van ahhoz, amiben hiszünk, és miért hiszünk benne. Ez pedig már egy személyes kérdés. Nem tudom, hogy isten micsoda vagy kicsoda. Azt sem tudnám neked pontosan megmondani, hogy az az isten, istenek vagy az az univerzum, világszellem vagy akármi, amiben én hiszek, az pontosan micsoda vagy kicsoda. Viszont azt gondolom, naiv dolog lenne azt hinni, hogy csak a materiális valóság van, és semmi más. Számomra egyértelmű, hogy sokkal több van, és sokkal árnyaltabbak az összefüggések, és azt gondolom, hogy a megteremtett összefüggések is megteremtik a valóságukat. Állítólag megkérdezték a Dalai Lámától, hogy lehetséges-e a lélekvándorlás egy mesterséges intelligenciába, amire, miután elmagyarázták neki, hogy mi is az a mesterséges intelligencia, azt válaszolta, hogy természetesen. Én azt szoktam mondani, hogy mindenben hiszek, de megválogatom, hogy miről veszek tudomást. De így sem teljes a kép. Számomra nagyon fontos a spiritualitás, fontos a meditáció, tudom, hogy a fizikai mozgásnak is köze van a mentális egészséghez, és az én spirituális létemhez, ugyanúgy, ahogy az imának. És mindegy, hogy kihez vagy mihez imádkozom, azt éppen egy tárgy vagy egy személy reprezentálja a tudatomban – mert mindkettőnél több. Van egy nagyon szép dokumentumfilm, az a címe, hogy Oh My God, amiben a rendező körbejárja a világ eldugott és ismert helyeit egyaránt, és megkérdezi az ottani emberektől, hogy mi az az isten. Izraelben teljesen véletlenül rátalál egy palesztin imámra és egy zsidó rabbira, akik testvéri jó

barátok, kézen fogva járnak az utcán, és elmélkednek. A rabbi azt válaszolja a kérdésre, hogy isten a köztünk lévő üres tér, ami összeköt. Ugyanebben a filmben egy másik rabbi azt mondja, hogy ő nem hisz istenben, mert istennek semmi köze a létezéshez. Szoktam imádkozni, és hiszek benne, hogy ennek van értelme, és hiszek benne, hogy az, amivel kapcsolatba lépek, ha egyáltalán kapcsolatba lépek valamivel, vagy az, amit érzek, aminek kiszolgáltatatom magam az ima vagy a meditáció közben, az nálam sokkal több, és én is a része vagyok.

Slammerként, a Beatwándor nevű produkció tagjaként és költőként is gyakran szerepelsz közönség előtt. Mennyire kapcsolódik a művészi létedhez a rocksztár attitűd? Egyáltalán van-e benned sztárság-tudat?

Persze hogy van, és bőven van bennem hiúság is. Amikor 12–13 évesen láttam a VH1-on egy dokumentumfilmet a Red Hot Chili Peppers-ről, akkor elképzeltem, hogy én is olyan rocksztár leszek, mint Anthony Kiedis. De soha nem volt az az életcélom, hogy rocksztár legyek, bár nyilván én is teszek érte adott esetben, hogy az legyek, amikor tetszik a dolog, de sokszor meg taszít. Van olyan, amikor azt szeretném, hogy senkihez semmi közöm ne legyen, senki ne tudjon rólam, csak élhessem a kis, csendes életem, máskor meg nagyon is jólesik, hogy bejövök egy kocsmába, és felismernek, összesúgnak a hátam mögött, jólesik, ha néha arrogáns lehetek, vagy nyomhatom a hülye szöveget, de az csak szöveg, és csak szerep. Amikor néhány éve hazaköltöztem Budapestről Kolozsvárra, én lettem az új slam-bajnok, és elkezdtem aktívan részt venni a Slam Poetry Erdély rendezvényein mint szervező és mint fellépő. Elkezdett nagyon ipari szinten működni a dolog, produktumokat kellett létrehozni, és én is egy termelővé váltam. Rohanás volt az egész, folyton kellett egy új szöveget írni, csak azért, hogy legyen közönség, hogy jó legyen. Aztán lett, ami lett az egészségből, szétesett, otthagytam, és utána kábé egy évig nem tudtam egy jó szöveget írni. Nagyon elgondolkodtam akkor azon, hogy mit is akarok, mit csinállok, és milyen az én ritmusom, mert azt már előtte megfogadtam, hogy többet nem fogok sietni, viszont akkor muszáj volt, és azon kaptam magam, hogy kezdek megint egy állhatatlan fasszá válni, olyanná, amit már ismerem korábról valamennyire. Akkor rájöttem, hogy amikor azt látom, hogy az én elégedettségem, boldogságom külső tényezőktől függ, akkor baj van. Amikor elkezdett rosszul érinteni az, hogy csak tíz embernek vagy ötnek olvasok fel, akkor elkezdtem azon gondolkodni, hogy ez így nincs rendben, ez nem kéne engem rosszul érintsen, hiszen az a pár ember tényleg kíváncsi volt arra, amit felolvasok. Meg kellett tanulnom újra értékelni azt a kö-

zönséget, amelyik éppen kíváncsi rám. Most előfordul, hogy nagy közön-
ség előtt lépek fel, és megtörténik, hogy csak tíz ember előtt, de most már
elsősorban az a fontos számomra, hogy amit átadok, azt őszintén adjam át.
Jó dolog a rocksztárság, de nagyon fontos az, hogy az, aki én vagyok, az
nem csak ennyi, és semmi esetre sem függhet ilyesmitől.

*A tavaly elhunyt és mindkettőnk által közelről ismert Bréda Ferenc például
gyakran hasonlította az ösztönös költőket a sámánokhoz. Mi a véleményed erről?*

Számomra valahogy úgy tűnik, hogy régen voltak a sámánok, most pe-
dig vannak költők, orvosok, politikusok, papok, pszichológusok, vannak jó
barátok, akiknek el lehet mondani mindent stb. Azt hiszem, hogy ezeknek
az embereknek hasonló felelősségük van, mint annak idején a sámánok-
nak. Nekik kötelességük bizonyos esetben többet látni, és több mindenbe
belemászni, mint másoknak. Ha én vállalom azt, hogy az, amit csinálok,
nemcsak engem érint, akár művészként, akár orvosként, az egy rohadt nagy
felelősség. És azt gondolom, hogy ezek összefüggnek. A művészet, amit
befogadok, ami elgondolkodtat, kihat a döntéseimre, a mindennapjaimra
és a mentális egészségemre is. Ma olvastam egy érdekes esszét arról a bot-
rányról, ami a katolikus egyházban volt az utóbbi években, amikor renge-
teg pedofília-ügy felszínre került. A szerző, William Brodrick leírja, hogy
az ilyen ügyekben hogyan tud kiderülni az igazság, és hogyan tanulhatunk
ebből, melyek azok a fórumok, amelyek ezt lebonyolítják. Az egyik az ok-
nyomozó újságírás, a második a nyilvános kivizsgálás, a harmadik pedig a
tényleges jogszolgáltatás, a bünvádi per. De azt is felveti, hogy a negyedik
a fikció, azaz a regényirodalom. Az író elvégzi a kutatómunkát a témában,
és megalkot egy történetet, ami aktuális problémákat érint, vagy, ha nem
is annyira aktuálisakat, de mindenképpen olyanokat, amelyekből tanulni tu-
dunk és tanulnunk kell, és amire építkezni tudunk a későbbiekben. Azt gon-
dolom, hogy a művészet is ugyanolyan fontosszolgálat és felelősség, mint
a tudomány. Építkezniük kell egymásból, mindkettő olyan dolog, ami az
embert a gyógyuláshoz tudja segíteni. Nem hiszek a művészetben csak a
művészetért. Annak semmi köze az én valóságomhoz.

*Tehát a művésznek kell legyen egyfajta profétikus, iránymutató szerepe a
társadalomban?*

Szerintem van neki, ha akarja, ha nem. És amikor ezt a felelősséget el-
utasítja, akkor az a társadalomra, de főleg rá nézve rossz. Régen a sámá-
noknak utazniuk kellett, kipróbálni új dolgokat, kitenni magukat olyan
mélységeknek, amiknek nem tette ki magát akárki. Így kéne működnie a
művészetnek, a tudománynak és minden egyébnek is. Ahhoz, hogy előre

jussunk, természetesen vállalnunk kell egy csomó rizikót. Mindenképpen felelősségvállalás minden, amit csinálok, az a pálya, amit választottam. És bármilyen pályára lépek, legyek bár orvos, színész vagy vasutas, a saját pályámon is okosabb, innovatívabb és fejlődőképesebb leszek, ha komolyan veszem a többit is. Ha például mozdonyvezetőként olvasok filozófiát, az lehet, hogy segíteni fog feldolgozni azt, ha esetleg valaki az én mozdonyom elé veti magát. Egészségtelennek tartom azt a hozzáállást, hogy mindenki maradjon a szakmájában, és a világ többi része majd működik magától. A világ többi része is a részünk. A sámánnak az volt a dolga, hogy összekösse a hétköznapit a transzcendenssel. Adjon magyarázatot arról, hogy mi miért történik. Ez a dolga a regényírónak és a költőnek is, mint ahogy a filozófusnak, a pszichológusnak vagy az orvosnak. Ez a dolga a kőművesnek is, hiszen amit felépít, az is egy folyamat része, aminek van előzménye és következménye is.

Mik a legközelebbi terveid?

Van már egy verseskötetnyi kéziratom, amit le is adtam, de valószínűleg 2020 előtt nem fog megjelenni. Egyébként nyár óta nem igazán írtam verseket, mostanában sokkal jobban foglalkoztat a próza, de erről egyelőre nem akarok többet mondani. Majd kiderül, hogy mit tudok megcsinálni abból, amit szeretnék, és mit nem.

Ozsváth Zsuzsa

FEKETEMESE

Hát így lett drága jó anyám
Így lett gyáva medvebocs
S oroszláni szíve parány
Vénaorta gemkapocs

Pitvarokat összepasszint
Erkélyekről csikkeket
Pöccint le majd kísér abszint
Tiszta kortárs tikkeket

Minden jó ha jó a vége
Startvonal és duplagond
Gyötör csak meg rogyaszt térdre
Mire úgyis meghalunk

Mindegy anyám kedves anyám
Gyerek leszek időben
A mesét meg mondja apám
Úgyis járt a cipőmben

FŐZŐCSKE

Ahogy a hús a vízben
Úgy fehérednek meg az évek
Puha és omlós
Könnyen fut keresztül a villa
Semmi nyers vörösség
Semmi árulkodó jel
Mibe hasított a kés
Mikor leölték

Hogy veszélyes állat volt
De a szelídítés során
Elfejtett alkalmazkodni
A megváltozott körülményekhez
Igen a jó emésztés titka
A felejtés maga
A szétfőtt hús
A részvétlen
Fehérség

SÁRGA

A fatörzsek sárga
A lombja mind sárga
A madarak sárga
A madárláb sárga
A tócsavíz sárga
A lábnyomok sárga
Macskakő mind sárga

Sárga a küszöböm
Sárga a függönyöm
Sárga a lakásom
Sárga a tenyerem
Sárga a két szemem
Sárga a nyelvem és
Sárga ha kitépem

Akkor sárga lesz a csönd is
Mint színét vesztő férfihaj
Akkor majd együtt lépkedek
A madarakkal tócsából tócsába
Utánam pálcika-nyomok
A macskaköveken túl fel a ritkás lomb közé
Tétlenül epe színű ősz van

A MÁSODIK SZEMÉLY

Kimész az ajtón, ki a lépcsőházból,
idegesen fúj a szél, megborzongsz,
egy ablakhoz verődő zsalugáter
csattanására felkapod a fejed.
Véletlenül veszed észre
a képet a mocskos üvegen,
aztán olyan lassan tűnik el az arcod,
hogy látod, amint levegőért kapkodnak
érdes, szikkadt pórusaid.
Ennél tovább nem lehet hazudni.
Horgaszd le fejed:
az öledben vacog egy állat.

PROKRUSZTÉSZ MŰHELYE

Kosztá Gabriella

ELMENTEM ÉN KUKUTYINBA ZABOT HEGYEZNI

Igen ám, csakhogy két (ha nem több) Kukutyin is van! Az egyik a magyarországi Dél-Alföld legtávolabbi zugában, Ferencszállás és Deszk határában lévő puszta, ahol valamikor zabot termesztettek, sőt hegyeztek is, mert ha a Maros elárasztotta a zabföldeket, a gazdáknak csónakokról csak a kalászkok hegyét sikerült nagy nehezen betakarítaniuk; ez volt a híres kukutyini zabhegyezés, amelynek emlékét a hiábavaló tevékenységre, kilátástalan munkára utaló szólásunk őrzi, valamint Jékely Zoltán verse: „Kukutyinból jöttem, / hosszú út mögöttem, / Nyárittyenbe térek, / várnak völegénynek...” A másik Kukutyin (Cucuteni) Északkelet-Romániában, Iași megyében, Moldvában van, nem messze a Prut folyótól, szintén a pusztában. Az utóbbi tíz évben mindkettőt, de főként a Kukutyin és Cucuteni között elterülő vidékeket sokszor bejártam.

Az a benyomásom, hogy román szövegek fordítójaként többnyire térben és időben egyaránt – de virtuálisan feltétlenül – mindig ezek között a Kukutyinok között bolyongok, és nem vonhatom ki magam interferenciájuk hatásai alól. Az interferencia a fizikában, úgy tudom, kölcsönhatást jelent: az elektromágneses térben két hullám találkozik és kölcsönhatásba lép egymással, amiből egyaránt következhet maximális erősítés vagy akár teljes kioltás, attól függően, hogy éppen melyik két fázis találkozik. (Amióta Cărtărescu prózáját fordítom, hiányos fizikai és anatómiai ismereteimet kénytelen vagyok pótolni, ha meg akarom érteni a mélyen fizikai valóságban fogant, de metafizikai magasságokban szárnyaló költői nyelve jelentését.) Szerintem az irodalom, a zene, a képzőművészet, általában a kultúra – a politikával ellentétben – olyan elektromágneses tér, amelyben a hullámok erősítik, nem kioltják egymást. Ha koherens, állandó fáziskülönbséggel, de nem fáziseltolódással rendelkező mágneses hullámok találkoznak, a kölcsön-

hatás még ezen a sok érdekellentéttel sújtott vidéken sem destruktív. Ha két azonos hullámhosszal rendelkező hullám, bár különbözik egymástól, de azonos fázisban van, akkor létrejön a pozitív kölcsönhatás.

Az azonos hullámhosszhoz tartozó hullámok felfedezésére fordítóként számomra két, egymástól sem független román irodalmi rendezvénysorozat és kétszer egy-egy román fordítói ösztöndíj teremtett lehetőséget. Az első a FILIT (a Iași-i Nemzetközi Irodalmi és Műfordító Fesztivál), a második az Ipothești-i Nemzetközi Műfordító Műhely, a harmadik pedig a iași-i Irodalmi Múzeum ösztöndíja, amikor a múzeum gyönyörű parkjában lévő kis házban egy-egy hónapig fordítottam, és időnként a közeli Alexandru Ioan Cuza Egyetem menzáján felfrissültem a fiatalok zsvijától.

Azt hiszem, a koherens hullámok felfedezéséhez hozzájárult, hogy a moldvai irodalmi rendezvényeken nem romániai magyar kisebbségiként vettem részt. Külföldi műfordítóként egyenrangú voltam; a holland, svéd, norvég, katalán, amerikai, lengyel, francia kollégáknak kijáró elismerés övezett. Biztos vagyok benne, hogy ott erdélyi magyarként is megkapnám ugyanezt a megbecsülést, de mégse lennék olyan fesztelen, mint külföldiként, mert a hátrányos megkülönböztetés komplexusát nehezen tudnám legyűrni. Igaz, ez csak akkor merült fel bennem, amikor egyszer Moldvából jövet talákoztam egy rég látott székely rokonommal. Érdeklődött, hogy mivel foglalkozom mostanában, és amikor azt feleltem, hogy kortárs román irodalmat fordítok, nagy szemeket meresztve megkérdezte: „Hát azt ugyanbiza minek?” És láttam rajta, hogy a munkámat a kukutyini zabhegyezésnél semmivel sem tartja többre, akár hallott Kukutyinról, akár nem. Talán igaza van. Minek fordítani, amit az erdélyi magyarnak kötelezően ismernie kell, miközben a két kultúra kölcsönhatása Romániában hivatalosan fel sem merül. Valójában csak a magyarok élnek két kultúrában, aminek tagadhatatlan értékeivel nem sokat törődnek, ha a saját kultúrájukért plusz erőfeszítésekkel folyton meg kell küzdeniük, és a jóindulatú közöny már komoly eredménynek minősül.

Akkor nem volt alkalmunk rokonommal a tényállás alapos tisztázására, és belátom, hogy nézőpontjaink különböző helyzetünkből adódó antagonizmusát nehéz volna csupán az én fordítói tapasztalataim alapján feloldani. Nem hozakodhatok elő a külföldiség helyzeti előnyével, amikor őt a maga tapasztalatai és előítéletei gátolják abban, hogy a többségi kultúra elfogulatlan befogadója, netán lelkes fogyasztója legyen. Mindenesetre a politikától függetlenül vagy éppen a politika miatt Erdélyben két különböző

kultúra él egymás mellett, a ritka kivételektől eltekintve az egymás iránti teljes közönyben, lényegében egymásnak hátat fordítva.

Minden október első hetében, általában az ortodox Szent Paraschiva-ünnepkel egy időben kerül sor Iași-ban a FILIT-re, amit három moldvai kortárs román író – Dan Lungu, Florin Lăzărescu és Lucian Dan Teodorovici – fáradhatatlan közös munkája hozott létre, és sikerült olyan nagyszabásúvá és vonzóvá tenni, hogy a csaknem egy hétig tartó rendezvény a színvonal alapján akár Párizsban is lehetne. Majdnem egy hétig ünnepli a város az irodalmat minden lehetséges helyszínen: a villamosoktól a múzeumokig, az iskoláktól és egyetemektől a Nemzeti Színházig. Éjjel-nappal könyvbemutatók, felolvasások, koncertek, beszélgetések, FILIT feliratú pótlókban 150-200 lelkes önkéntes középiskolás nyüzsög városszerte a híres íróvendégeket kalauzolva vagy a rendezvények lebonyolításában segítendő. Egy hétig mintha a moldvai nagyváros maga is a mágikus irodalom szemléltetőeszközeként egy varázslatos kristálygömbben, a mindennapi valóság fölötti mioritikus térben lebegne, ég és föld között. És bár rengeteg helyszínen, párhuzamosan is, éjszaka is zajlanak az irodalmi programok, esténként zsúfolásig megtelik a hétszáz férőhelyes Nemzeti Színház az irodalom iránt érdeklődő közönséggel, akik órákon át feszült figyelemmel hallgatják egy külföldi meg egy román író beszélgetését, felkészült moderátorok közreműködésével. Pedig a színpadon nincs semmi célcó; értelmes, művelt emberek irodalomról, kultúráról beszélgetnek – őszintén és érdekesen. Ilyenkor létrejönnek az interferenciák, olyannyira, hogy sokszor egyenesen szikrázik a levegő. Például amikor Herta Müllert hosszantartó álló taps fogadja, aztán felolvassa a már Németországban románul írt mozaik-verseit; amikor az Amerikában élő, románul író, az 1941-es transznisztriai deportálást ötévesen átélő Norman Manea Suceaváról és az ott maradt sírjairól beszél; amikor Mircea Cărtărescu és a lengyel Olga Tokarczuk a kommunista diktatúrák utáni irodalomról és értékviszágról összeveti a véleményét; amikor Horia-Roman Patapievici Eminescu költészetéről tart előadást, ami az egész román irodalom megértéséhez irányfényként szolgálhat, és nem csak műfordítóknak; amikor Matei Vișniec átveszi a középiskolások különdíját. A nézőtérren rengeteg a fiatal, vannak kérdéseik, olvasták a műveket, és fesztelenül hozzászólnak a legkülönbözőbb témákhoz, többnyire a külföldi vendégek anyanyelvén... A Konzervatórium nagytermében tavaly Dragomán György és Filip Florian beszélgetésén kitört a vastaps, amikor Dragomán románul szólalt meg.

Engem Iași-ban leginkább a helyi és környékbeli középiskolások felkészültsége és aktivitása nyűgözött le. Valaki erre azt felelte, hogy könnyű nekik, mert a tanáraik fanatizálják őket, minden könyvet előre elolvastatnak velük, összevissza olvasnak mindent, sőt, meg is vitatják az olvasottakat, mert önkéntesnek is csak tízes osztályzattal lehet jelentkezni, mégis kétszer annyian jelentkeztek, mint ahányra szükség volt, százötven helyett háromszázan! Pedig csak két szendvics és egy üveg ásványvíz a napidíj, és persze a FILIT feliratos póló, amit büszkén viselnek. Könyörgöm, az irodalomtanárnak nem az a dolga, hogy olvasásra és vitára nevelje a tanítványait? – kérdeztem a iași-i román ismerősömtől, akivel a kávészünetben szóba elegyedtünk. Lemondóan legyintett. Nézzek csak körül, mondta, de legjobb, ha a FILIT után visszatérek Iași-ba, és majd látni fogom, hogy mit ér ez a nagy irodalmi felhajtás, mert ez az egész, higgyem el, csak „floare la ureche”... Lehet, hogy igaza van, de én a saját bőrömön éreztem a fáziskülönbségek pozitív kölcsönhatását, és szeretném hinni, hogy a kölcsönös megismerés tényleg okot ad a reményre... Minden egyéb már nem az irodalom hatáskörébe tartozik.

Botoșani Észak-Moldva csücskében van, még Iași-nál is messzebb, és a hajdani soknemzetiségű bukovinai kereskedővárostól pár kilométerre eső lankás vidéken bújjik meg Ipotești, Mihai Eminescu szülőfaluja. Valamikor az Eminovici család birtokához tartozó óriási gyümölcsösben, a költő szépen felújított és látogatható szülőháza szomszédságában van az Eminescu Nemzeti Kutatóközpont és Könyvtár, valamint az Eminescu Alapítvány. Ezek az intézmények és a iași-i Irodalmi Múzeum ad otthont a FILIT égisze alatt szervezett nemzetközi műfordítótábornak, ahol augusztus végén, szeptember elején tíz-tizenkét napra elvonulhatnak a román irodalmat fordítók, hogy nyugodt körülmények között, kerekasztal-beszélgetéseken avassák be egymást műhelytitkaikba, nézzék meg a környék híres kolostorait, és esténként a lugasban ízes román borok és házi cujka mellett hajnalig tartó vitákat folytassanak a kortárs irodalomról, a műfordítás és könyvkiadás buktatóiról. Ha nem a lugasban folynak a viták, akkor a tölgyfaerdőben rejtőző tóhoz, Eminescu kedvenc helyéhez induló közös zárandoklat közben, ahol a vadregényes táj és a pompás vízililiomok őrzik a költő emlékét. A Kutatóközpontot Eminescu halálának centenáriuma hozták létre, amfiteátruma tökéletesen felszerelt, kiválóan lehet ott dolgozni, fordítói-komparatistikai előadásokat tartani, irodalomról tájékozódni és vitatkozni, filmet vetíteni. Ipotești az a hely, ahol maradéktalanul létrejönnek a konstruktív interferenciák, hiszen a különböző nyelvekre fordítók azonos hullámhosz-

szon vannak, sokszor éppen ugyanazokat a műveket fordítják, de ha nem, akkor is közös bennük a román és egymás irodalmi, kulturái iránti érdeklődés. Van miről beszélni. Ipotești-re a szívélyes fogadtatás mellett azért is szívesen járok, mert érdekel, hogy a külföldi fordítók – a holland, a lengyel, a norvég, a svéd, a francia, az amerikai stb. – mit esznek a román irodalom, nekik miért fontos, hogy kerültek a közelébe, miért tanultak meg románul, egyáltalán mit jelent nekik a román kultúra? Az a kultúra, amelyet én kéretlenül kaptam, mert beleszülettem, bár viszonylag későn tanultam meg románul. Ami románul történik, az nekem természetes, körülvesz, mint a levegő; a jó is, a rossz is. Egyszerűen van. Többnyire egyszerre bosszantó és szórakoztató; a jó is, a rossz is. Megszoktam, hogy a legsanyarúbb élethelyzeteken is átüt valami önfelelt derű és természetes önirónia, ami a laza nemtörődömséghez hasonlít, hogy nemcsak az öröm, az ünnep, hanem a gyász is harsány, hogy a tragikus esemény egy pillanat alatt komikussá válhat, és hogy az eleganciába többnyire egy csipetnyi közönségesség vagy túlzás is vegyül. Vagyis ami román, más, a magyartól különbözik. A jó könyvekben szerintem ezek a mély önismeretről tanúskodó különbségek vannak benne. De vajon külföldön is ezért érdeklődnek a román irodalom iránt? Vagy azért, mert a túlszervezett nyugati társadalmakban a román kultúra egzotikus?

Jó volna frappáns választ találnom a rokonom kérdésére, hogy miért fordítok román irodalmat. A mienktől sok tekintetben eltérő irodalom engem vajon miért szippant be? Minél többet foglalkozom vele, annál érdekesebb, és egyre varázslatosabb tájai tárulnak fel. A kortárs román írók norvég, svéd, katalán, lengyel, holland és olasz fordítói kétségkívül új szempontokra is felhívják a figyelmemet. Jan Willem Bos holland fordítóval bejárva például a moldvai kolostorokat, az ortodoxiának és a román mentalitásnak új perspektívái nyíltak meg előttem is. Joanna Kornas-Warwas, a lengyel kolléganő, miközben Iași vagy Botoșani felé autózunk kettesben, beszámol a lengyel irodalmi fesztiválokról, a kortárs román költészetéről és a román irodalom lengyelországi fogadtatásáról. Bővül a látóköröm, az előítéleteimet felülvizsgálva jobban érteni vélem a szöveget, amit fordítok.

De talán még fontosabb az ipotești-i román közegben és a bukolikus tájban a zsigeri, csak az érzékekkel felfogható élmény. Az óriási gyümölcsösben, a fordítók lakásául szolgáló bungalók közelében van egy apró, kecses, elhagyottnak tűnő ortodox templom, mellette egy rendezett pici temető, a szabadtéri amfiteátrum közvetlen szomszédságában. Egy vasárnap reggel hihetetlenül gyönyörű egyházi kórusénekre ébredtem, rövid megszakításokkal órákig énekeltek, főleg nők, de egy-egy férfihang is belevegyült.

Álomszerűen szép, mennyei ének volt, a hangokból ítélve úgy tűnt, hogy a bukaresti opera kórusa éppen Ipotești-en vendégszerepel, de az istentisztelet végén meglepődve láttam, hogy fejkendős helybéli asszonyok, lájbis férfiak, mezítlábas gyerekek csődülnek ki a templomból, gyertyákat gyűjtanak a kis temető kolumbáriumában, aztán diskurálva hazamennek. Ők énekeltek. A vasárnapi falusi istentisztelet hangulata még sokáig lebegett a néma gyümölcsös mosolygós almái között. Ennek a spirituális és szakrális élménynek az ellenpárja volt néhány nap múlva a búcsúest. Vendéglátóink utolsó este hatalmas tábortűzet raktak, ízletes pulisztkás vacsorát főztek, a lugasban a fehér, terített asztal roskadozott a cujka, a bor, a sütemények és gyümölcsök alatt. A zenészek húzták, fújták, és egy fiatal lány kristálytiszta, csengő hangon teljes hangerővel autentikus moldvai népdalokat énekelt, miközben egyre gyorsabban, egyre hevesebben pattogott a tűz, magasba szöktek a lángok, ellenállhatatlan volt a körtánc, senki sem vonhatta ki magát belőle; a helybéliekkel együtt önfeledten járta a norvég, a holland, a lengyel, az amerikai, az olasz, a bolgár, a román meg én, röpítettek engem is a szikrákat szóró tűz körül, a csillagos ég alatt, a féktelen életöröm olyan ragályosan terjedt, mint a tarlótűz. Utána számos kérdés felmerült bennem. Például, hogy vajon miként lehetne konstruktív interferenciává konvertálni ezeket a zsigeri tapasztalatokat? Mekkora bizalom-dózisra van szükség a kölcsönös és teljes elfogadáshoz? És vajon nem kukutyini zabhegyezés-e minden erre vonatkozó próbálkozás?

A román irodalmat sajátos, lokális ízei teszik egyedivé, de a nagyvilág modernebb tájain egyetemes és maradandó irodalmi, esztétikai, morális értékei miatt fogyasztják, mint bármely irodalmi alkotást. A kultúra közös örökség, nem vesz figyelembe határokat, mindenütt a humánus és az egyetemes értékek nyelvén szól. Még a moldvai Kukutyinban is. Erről ugyancsak van egy személyes élményem.

Két-három éve a FILIT után lengyel, bolgár, román kollégákkal Bukarestbe mentünk Moldván át, a Cotnari borvidék mentén. Addig azt hittem, hogy Kukutyin ugyanúgy, mint Nyárittyen, csak a nyelvben és a mesében, esetleg a világ végén létezik! De egyszer csak ott volt előttünk Cucuteni, és a puszta – vagy inkább már sztyeppe – közepén egy magányos, kör alakú múzeum, ahol egyedülálló geometriai művészettel rendelkező, kelet-európai, a Balkántól a Kárpát-medencén át egészen Nyugat-Ukrajnáig nyúló neolitikus kultúra körülbelül hat-hétezer éves csodálatos kerámia- és rézleleteit őrzik.

Körös-körül már learatták a zabot...

Ádám Péter

ALEXIS DE TOCQUEVILLE A KÖZPONTOSÍTÁSRÓL

A francia XIX. század politikai irodalmának Alexis de Tocqueville Amerikai demokráciája a legolvasottabb, legtöbbet elemzett és mind a mai napig legidőszerűbb alkotása. A közhiedelemmel ellentétben nem egy, hanem két különböző (jóllehet általában egyetlen műként közreadott) könyvről van szó. Az első Amerikai demokrácia 1835-ben, a második 1840-ben jelent meg. A mű alapötletét Tocqueville nem az Újvilágból hozta, az már akkor felködlött benne, amikor még el sem indult Amerikába. De az ötletből az Újvilágban lett bizonyosság. Tocqueville azzal a meggyőződéssel jön haza – miután barátja, Gustave de Beaumont társaságában 1831 áprilisától 1832 márciusáig csaknem tíz hónapot tölt az Egyesült Államokban –, hogy a demokratikus társadalom, amellyel az óceán túlpartján megismerkedett, előbb-utóbb Európában is „felüti fejét”, még hozzá elkerülhetetlenül, minden előnyével és hátrányával, minden kockázatával és fogyatékoságával.

Míg az első könyv az amerikai Alkotmányra meg a politikai intézményekre összpontosít, azt kutatva, mik az előnyei meg a hátrányai, és egyáltalán mik a fejlődési irányai a demokráciának, a második még nagyobbat markol. Itt a szerző a „demokratikus embert”, illetve a demokratikus társadalmat állítja középpontba. Jelen van a második Amerikai demokráciában is az amerikai példa, itt azonban a szerző már Franciaországról is beszél, annál is inkább, mivel ebben a második könyvben a demokrácia „filozófiáját”, mi több, a „demokratikus ember” antropológiáját igyekszik felvázolni, azt vizsgálva, milyen hatással van a demokrácia a „szellemi életre”, az „érzelmekre”, az életformára és egyáltalán a politikára. A demokrácia ugyanis az ő szemében nemcsak politikai rendszer, hanem minden mást meghatározó központi adottság, azaz, ahogyan ma mondanánk, Durkheim-féle fait social (társadalmi jelenség), és mint ilyen, fontos szintje, állomása, állapota a civilizációnak.

A műnek, semmi kétség, az úgynevezett égalité des conditions a legfontosabb fogalma. „Minél alaposabban megismertem az amerikai társadalmat – mondja a szerző a mű bevezetőjében –, annál inkább a társadalmi osztályok egyenlőségében találtam rá arra az összes többi generáló tényre, amelyből külön-külön minden egyes tényt le lehet vezetni, és amelyet, holmi középpont módjára, folytonosan magam előtt láttam, annál is inkább, mivel minden megfigyeléssel ehhez a középponthoz jutottam vissza.” Az égalité des conditions hagyományosan olyan társadalmi állapotot jelöl, amelyben egyrészt eltűnnek a születésen alapuló rangkülönbségek, és amelyben – elvben legalábbis – átléphetők a társadalmi osztályok közt húzóóó és korábban áthatolhatatlan határok.

Tocqueville szemében már csak azért is központi jelentőségű ez a fogalom, mert ő ennek alapján két kategóriába sorolja az emberi közösségeket: az arisztokratikus társadalom, illetve az ezt felváltó demokratikus társadalom kategóriájába. Az utóbbiban az egyén egyenlőnek érzi magát minden embertársával, annál is inkább, mivel külön-külön mindegyik egyén szabad, lévén az alá- és fölérendeltségi viszony csak másodlagos a minden függő viszonytól mentes eredeti állapothoz képest. Az így felfogott egyenlőség, látni való, nagyon is összeegyeztethető minden – vagyoni, jövedelmi vagy egyéb különbségből származó – tényleges egyenlőtlenséggel.

Az arisztokrata Tocqueville, akinek szüleit a terror idején csak a jószerecsse mentette meg a nyaktilótól, felül tudott emelkedni kasztjának előítéletein. Más-különben aligha lett volna képes a felismerésre: Franciaországban nemcsak egyszerűen lehetséges, de valójában kívánatos is a demokrácia. Tocqueville tehát, ha úgy vesszük, „demokráciapárti”, ennek ellenére távol áll tőle a demokratikus társadalom idealizálása. Nagyon is világosan látja: a demokratikus társadalom valójában kétesélyes politikai játszma. Ahogyan ő maga mondja a második Amerikai demokrácia utolsó fejezetének legvégén: „A mai nemzetek ha akarnák se tudnák feltartóztatni a születésen alapuló előjogok eltűnését; az viszont nagyon is rajtuk áll, hogy az egyenlőség hová vezeti őket, szolgasorba-e vagy szabadságba, felvilágosult társadalomba-e vagy barbárságba, jólétbe-e vagy nyomorúságba.”

*

Az alábbiakban a második Amerikai demokráciának a centralizációval kapcsolatos három fejezetét szeretném jelentéktelen rövidítéssel új fordításban bemutatni. Bármilyen furcsán hangzik is, Tocqueville nem odahaza (az abszolút monarchia, a forradalmi és a napóleoni időszak által túlközpontosított) Fran-

ciaországban, hanem az Újvilágban ismerkedett meg a centralizációval. Itt eszmélt rá, hogy a centralizáció milyen jellegzetes jelensége, ha ugyan nem hibája a demokratikus társadalmaknak. Itt eszmélt rá, hogy „mindegyik demokráciában élő nép már ösztönösen is a hatalomkoncentráció felé sodródik...” Ez a felismerés is Tocqueville éleslátását dicséri, hiszen az amerikai társadalom, amely a központosítás szempontjából – történelmi, földrajzi és egyéb okok miatt – kivételnek számít, éppen hogy nem igazolja a fenti szabályt...

*

Amikor Gustave de Beaumont, Tocqueville barátja és amerikai útitársa öt évvel az amerikai demokrácia szerzőjének halála után, 1864-ben az életműkiadás első három darabjaként a könyvet a szerző özvegyével sajtó alá rendezte, terjedelmes bevezetőt illesztett a mű elé. Befejezésül e bevezető máig érvényes utolsó sorait idézem: „Tocqueville művei – írja Gustave de Beaumont – valóságos szellemi arzenált alkotnak, és ehhez az arzenálhoz jó ideig még igen sokan fognak visszajárni: a szabadság hívei fegyverért, a politikusok bölcs mondásokért, a gyengék energiáért, a gondolkodó emberek ötletekért.” Ennél nyomósabb érvel, már ami az amerikai demokrácia kívánatos újrafordítását illeti, én magam sem tudnék előhozakodni.

(AZ EGYENLŐSÉG TERMÉSZETES KÖVETKEZMÉNYE, HOGY ELÜLTETI AZ EMBEREKBE A SZABAD INTÉZMÉNYEK IGÉNYÉT) Azzal, hogy maradéktalanul felszámolja az alá- és fölérendeltségi viszonyokat, az egyenlőség sajátos magatartást és igényt fejleszt ki az emberekben, nevezetesen azt, hogy minden egyes ember kizárólag tulajdon akaratát tartja szem előtt minden cselekedetében. Az a teljes függetlenség, amelyet az emberek egyenrangú társaikkal szemben meg a magánéletben élveznek, előbb ingerültséget kelt bennük minden hatósággal szemben, majd meggyökereztet bennük a politikai szabadság eszméjét és szeretetét. A demokratikus kor emberei olyan – már a dolgok természetéből eredően is lejtős – úton járnak, amely szabad intézményekhez viszi őket. Nézzünk meg közelebbről egy ilyen embert, és próbáljuk feltárni, már amennyire lehetséges, mik is a legerősebb ösztönkésztetései. És ki fog derülni, hogy a különböző államformák közül azt látja át legjobban, és becsüli legtöbbször, amelyiknek ő maga választja a vezetőjét, és amelyiknek ellenőrzése alatt tarthatja az intézkedéseit.

A társadalmi osztályok egyenlősége számos politikai következménnyel jár, ezek közül a függetlenség szeretete a legszembeötlőbb, a félnkebbek is ettől rettegnek legjobban, és méltán, hiszen az anarchia a demokratikus országokban sokkal félelmetesebb formát ölt, mint máshol. Minthogy a honpolgárok semmilyen kapcsolatban sincsenek egymással, mihelyt összemlik az őket helyükön megtartó nemzeti hatalom, azonnal kitör a zűrzavar, és mivel minden egyes honpolgár elmozdul arról a helyről, amely addig az övé volt, hirtelen romba dől az egész társadalom.

Ennek ellenére mély meggyőződésem, hogy a demokratikus társadalomnak korántsem az anarchiától kell leginkább félniük, korántsem az anarchia a nagyobb veszély.

Az egyenlőségnek ugyanis két fejlődési irány a következménye: az egyik út egyenesen olyan helyzetbe viszi az embereket, amelyben senki nem függ senkitől (ez a helyzet hirtelen anarchiába is torkollhat), a másik – ez a hosszabb és rejtettebb, és ez a valószínűbb is – a teljes alávetettség felé sodorja őket.

Az elsőt könnyű észrevenni, és könnyű legyőzni is. A második azonban úgy ragadja őket magával, hogy észre sem veszik. Ezért olyan fontos tudatosítani ezt a fejlődési irányt.

Ami engem illet, engem nem zavar az egyenlőségben, hogy nemegyszer káosz a következménye, épp ellenkezőleg, ezért tartom olyan nagy becsben. Azért csodálom, mert minden egyes ember elméjében és szívében meghonosítja a politikai szabadság hajlamát és homályos gondolatát, és ezzel mintegy orvosságot is kínál arra a bajra, aminek ő maga a kiváltó oka. Ezért csaptam fel a hívének.

(A DEMOKRATIKUS NÉPEK KORMÁNYZÁSSAL KAPCSOLATOS ELKÉPZELÉSEI MÁR A DOLGOK TERMÉSZETÉNÉL FOGVA IS KEDVEZNEK A HATALOMKONCENTRÁCIÓNAK) Az uralkodó meg az alattvalók között elhelyezkedő másodlagos hatalmi centrumok gondolata mintegy magától értetődően jutott az arisztokratikus népek eszébe, minthogy több olyan család is akadt e népek körében, amelynek leszármazottjai mind születésüknél, mind szellemi képességeiknél és vagyonuknál fogva kiemelkedtek a tömegből, és különösen alkalmasnak bizonyultak uralkodásra. Az egyenlőség évszázadaiban viszont ugyane gondolat – ellenkező okok miatt – teljesen idegen az emberek gondolkodásától. Ezt a gondolatot csak mesterségesen lehet becsempészni az emberek elméjébe, és csak ügyel-bajjal lehet ott meg is tar-

tani, szemben az egyetlen centrális hatalom gondolatával, amely önmagában is elég, hogy az összes honpolgár engedelmesen kövesse utasításait.

Mellesleg akárcsak a filozófiában meg a vallásban, a demokratikus népek a politika terén is kedvelik a leegyszerűsített általános eszméket. A bonyolult gondolatrendszerektől irtóznak, és semmi kivetnivalót nem találnak egy olyan nagy nemzet elképzelésében, amelyet egyetlen hatalmi centrumból irányítanak, és amelynek ugyanarra a rugóra jár minden honpolgára.

Az egyetlen hatalmi centrum gondolata mellett van egy másik gondolat is, amely önként eszükbe jut az embereknek az egyenlőség évszázadaiban, nevezetesen az egységes jogszabályozásé. Minthogy a honpolgár a legjelentéktelenebb kiváltságot sem tudja elfogadni, ha úgy látja, semmiben sem különbözik a szomszédjától, nem is nagyon éri fel ésszel, hogy ha egyszer egy jogszabály alkalmazható rá, miért is ne volna ugyanúgy alkalmazható az összes többi honpolgárra. A honpolgár a politikai intézmények közti legcsekélyebb különbséget sem tudja elfogadni, az ő szemében az egységes jogszabályozás a legfontosabb előfeltétele a jó kormányzásnak.

Ezzel szemben az arisztokratikus évszázadokban élő ember mentalitásától még a gondolata is idegen az olyan jogszabályoknak, amelyek a társadalom minden egyes tagjára egyformán érvényesek.

A gondolkodásnak ezek az egymással ellentétes hajlamai végül mindkét oldalon olyan vak ösztönné és elfojthatatlan szokássá állnak össze, amelyek még az őket cáfoló tények ellenére is meghatározzák az emberek cselekedeteit. Bármekkora sokféleség jellemezte is a középkort, még így is akadtak néha teljesen egyforma emberek: a törvényhozó azonban, ettől függetlenül, mindegyiknek más köteleességeket és más jogokat írt elő. Napjainkban viszont, épp ellenkezőleg, a végrehajtó hatalom minden igyekezetével olyan embercsoportokra próbál azonos életformákat és törvényeket ráerőszakolni, amelyek – legalábbis egyelőre – még csak nem is hasonlítanak egymásra.

Minél inkább eltűnnek a születési rangkülönbségek egy nép körében, az egyén annál kisebbnek látszik, és annál nagyobbak látszik a társadalom, azaz, ugyanez más megfogalmazásban: azzal, hogy a honpolgár egyre jobban hasonlít a többi honpolgárra, egyben rögtön bele is vész a tömegbe, és ettől fogva csak a hatalmas és csodálatot érdemlő népet látni, mást nem.

Mindennek következtében a demokratikus korok embere nagyon nagy becsben tartja a társadalom előjogait, az egyén jogainak viszont nem tulajdonít különösebb jelentőséget. Nem talál abban semmi kivetnivalót, hogy míg az egyik érdeke minden másnál fontosabb, a másiké nem sokat nyom a latban. És minden további nélkül elfogadja, hogy senki sem vetélkedhet

a társadalmat alkotó egyének közül a társadalmat képviselő hatalom bölcsességével és felvilágosultságával, és hogy ennek a hatalomnak egyszerre joga és kötelessége, hogy kézen fogva vezesse a honpolgárokat.

Ha hajlandók vagyunk tüzetesebben szemügyre venni kortársainkat, és leásni egészen az általuk vallott vélemények gyökeréig, nem egy hasonló gondolattal találkozhatunk az itt felvázoltak közül, és az ember nem győz csodálkozni, hogy annyi egyezést talál olyan embereknek a gondolkodásában, akik szakadatlanul háborúznak egymással.

Az amerikai felfogás szerint a társadalom feletti hatalom minden egyes államban közvetlenül a néptől való; de mihelyt megbíznak egy választott testületet e hatalom képviselésével, úgy fogják fel a dolgot, hogy a hatalmat, amely bármit megtehet, nem korlátozhatja semmi.

Ami a városoknak, családoknak vagy egyéneknek adományozott számos kiváltságot illeti, mindennek még az emléke is teljesen elhalványult az elméjükben. Ők tulajdonképpen el se tudnak képzelni olyan helyzetet, hogy ne ugyanazt a törvényt alkalmazzák egy állam különböző országrészeiben, vagy azokra az emberekre, akik ennek az államnak lakói.

Márpedig ezek a gondolatok egyre inkább terjednek Európában, és még azok a nemzetek sem képesek határaikon feltartóztatni őket, amelyek pedig a leghatározottabban elutasítják a népszuverenitás dogmáját. Ezek a nemzetek nem onnan eredtetik a hatalmat, ahonnan az amerikaiak. Magát a hatalmat azonban ők is ugyanolyannak látják. A közbülső hatalmi centrumok fogalma mindegyiknél egyre halványabb, egyre homályosabb. Annak, hogy bizonyos egyéneket elidegeníthetetlen jogok illetnek meg, hamarosan még az emléke is el fog tűnni, helyét a társadalom mindenható és egyetlen joga fogja elfoglalni. Minél inkább eltűnnek a születési rangkülönbségek, és az emberek minél egyformábbak, ezek a gondolatok is annál könnyebben vernek gyökeret és erősödnek meg. Mert ha igaz is, hogy az egyenlőség hozza világra őket, az is igaz, hogy a maguk módján ők is elősegítik az egyenlőség térhódítását.

Franciaországban, ahol az általam tárgyalt mélyreható változás a többi európai népnél sokkal előbbre tart a fejlődésben, ezek a vélemények lassan minden mást kiszorítanak az emberek gondolkodásából. Ha ebből a szempontból hallgatjuk a jelentősebb politikai érdekcsoportok nyilatkozatait, kiderül, hogy egy sincs közöttük, amelyik ne tette volna magáévá őket. Legtöbbje, meglehetősen úgy ítéli meg a helyzetet, hogy a kormányzat nem azt csinálja, amit csinálnia kéne. Abban viszont mindegyik egyetért, hogy a kormányzatnak állandóan csinálnia kell valamit, és hogy mindenbe bele kell üt-

nie az orrát. Ezzel még azok az érdekcsoportok is egyetértenek, amelyek pedig kegyetlen háborút vívnak egymás ellen. A társadalom feletti hatalom egysége, mindenütt-jelenvalósága, mindenhatósága, jogszabályainak egyformasága – nagyjából ezek a napjainkban születő politikai rendszerek legfeltűnőbb karakterjegyei, amelyek nem ritkán még a legbizarrabb utópiákban is megtalálhatók. Mintha az emberek még álmaikban is ugyanazokat a ködképeket hajkurásznák.

A magánember fejében spontán módon ötlenek fel ezek a gondolatok, uralkodói körökben viszont, ha lehet, még gyakrabban találkozni velük.

Miközben az omladozó régi társadalmi rend teljesen átalakul, az uralkodók új elképzeléseket húznak rá jogaikra és kötelességeikre; most először értik meg, hogy az általuk képviselt központi hatalomnak egyedül kell működtetnie a közigazgatást, és intéznie – ráadásul azonos terv szerint – a politikai ügyeket, irányítani az embereket. Ez a gondolkodás a mi korunk előtt idegen volt az európai királyoktól, a mi korunkban viszont mind jobban gyökeret ver az uralkodók gondolkodásában.

És míg az összes többi vélemény állandó vita tárgya, ezt az egyet nem kérdőjelezi meg soha senki.

Az emberek ma koránt sincsenek annyira megosztva, mint gondolnánk; azon, persze, szünet nélkül megy a vita, hogy a szuverenitás milyen kezekbe kerüljön, de hogy a szuverenitás letéteményesének milyen jogai és kötelességei vannak, azon nem vitatkozik senki. Mindenki olyan kreatív hatalomként képzelel el a kormányzatot, amely egységes, nem különösebben bonyolult és a gondviseléstől való.

A politika terén az összes többi gondolat állandó mozgásban van; ez az egy azonban állandó, önmagával azonos, megváltoztathatatlan. Az alkotmányjogászok ugyanúgy elfogadják, mint az államférfiak, és a tömeg is mohón lecsap rá. A vezetők ugyanolyan lelkesen igazodnak hozzá, mint a vezetettek: ez a gondolat az összes többi előtt jár, olyan, mintha velünk született volna.

Ez az eszme korántsem valami gondolati szeszély szüleménye, hanem természetes feltétele az emberek mai helyzetének.

(MILYEN SAJÁTOS ÉS ESETLEGES OKOK VISZNEK RÁ EGY DEMOKRATIKUS NÉPET A HATALOM CENTRALIZÁLÁSÁRA, VAGY TARTJÁK TÁVOL A HATALOM ÖSSZPONTOSÍTÁSÁTÓL) Ha igaz, hogy mindegyik demokráciában élő nép már ösztönösen is a hatalomkoncentráció felé sodródik, az is igaz, hogy korántsem egyformán. Hogy melyik mennyire, az attól függ, mi-

lyenek azok a sajátos körülmények, amelyeket kialakíthatnak vagy korlátozhatnak az adott társadalomállapot természetes következményei. Nagyon sok ilyen körülmény létezik, de én csak néhányról fogok beszélni.

Azoknak a népeknek a körében, amelyek elég hosszú ideig éltek szabadságban, még mielőtt az egyenlőség beköszöntött hozzájuk, a szabadság beléjük ivódott ösztöne bizonyos mértékig visszafogja az egyenlőség gerjesztette hajlamokat; és bár a központi hatalom önáluk is növeli előjogait, sohasem annyira, hogy az egyént teljesen megfossza függetlenségétől.

De amikor az egyenlőség olyan nép körében fejlődik ki, amelyeknek vagy sohasem volt része, vagy már jó ideje nincs része szabadságban, mint ahogy ezt az európai földrészen is látni, és amikor a nemzet meggyökerezedett szokásai hirtelen magától értetődő természetességgel kapcsolódnak össze a társadalmi állapot által életre keltett új tanokkal és szokásokkal, akkor minden hatalom úgyszólván önmagától csúszik el a centrum felé, és összpontosul megdöbbentő gyorsasággal. Míg az állam hirtelen olyan erős lesz, amilyen erős csak lehet, az egyént a folyamat egyetlen pillanat alatt a lehető legnagyobb gyöngeségre kárhoztatja.

Azok az angolok, akik – idestova három évszázada – azzal a feltett szándékkal keltek át az óceánon, hogy az Újvilág lakatlan földjén demokratikus társadalmat hozzanak létre, már megszokták az anyaországban, hogy részt vehetnek a közügyek intézésében. Már ismerték az esküdtszék intézményét; a véleménynyilvánítás meg a sajtó szabadságát, ismerték a személyhez fűződő szabadságjogokat, a független bíróságokat, és nemcsak tiszta képük volt arról, hogy mi a törvényesség, de már meg is szokták, hogy éljenek a jog biztosította lehetőségekkel. Ezek a szabad intézmények és férfias szokások azután, minthogy Amerikába is magukkal vitték őket, segítségükre voltak az egyre terjeszkedő állammal szembeni védekezésben.

Mindebből az következik, hogy a szabadság már jó ideje gyökeret vert az amerikaiak körében, szemben az egyenlőséggel, amely viszonylag új keletű jelenség az Újvilágban. Európában viszont fordított a helyzet: itt az egyenlőség – amely a korlátlan hatalomgyakorlásnak köszönhetően és úgyszólván a királyok szeme előtt kapott lábra – már áthatotta a szokásokat, amikor a szabadság eszméje gyökeret vert a fejekben.

Ahogy már mondtam, a demokratikus népeknél a kormányzás még a gondolatát sem tűri a közbülső hatalmi centrumoknak, ezért már a dolgok természeténél fogva is egy egyetlen és központosított hatalom formáját ölti magára. Mindez különösen érvényes azokra a demokratikus nemzetekre, amelyekben az egyenlőség elvét erőszakos forradalom vitte diadalra. Mi-

vel a vihar egyetlen pillanat alatt magával sodorta a helyi politikát irányító osztályokat, és mivel a zavaros fejű és szervezetlen tömegnek semmilyen gyakorlata sem volt a helyi ügyek intézésében, az államon kívül más nem is vállalhatta volna, hogy a kormányzás ezer gondját-baját vállalára vegye. Így a központosítás bizonyos mértékben szükségszerű volt.

Se dicsérni, se szidni nem kell Napóleont, amiért csaknem minden közigazgatási hatalmat egy kézben összpontosított; ez a hatalom ugyanis a nemesség meg a nagyburzsoázia hirtelen eltűnése után úgyszólván magától pottyant ölébe. Visszautasítani ezt a hatalmat legalább olyan nehéz lett volna, mint erőnek erejével megszerezni. Az amerikaiak viszont sohasem érezték ennek szükségességét; náluk egyrészt nem volt forradalom, másrészt az amerikaiak kezdettől fogva maguk vették kézbe az életük irányítását, ezért sohasem kellett megbízniuk az államot, hogy átmenetileg gyámkodják felettük.

Ilyenformán egy demokratikus nép esetében nemcsak az határozza meg a központosítás mértékét, hogy az egyenlőség mennyire fejlődött ki soraikban, hanem az is, hogy ez az egyenlőség hogyan van megalapozva.

Amikor egy nagy demokratikus forradalom kitör, és a különböző társadalmi osztályok közt megkezdődik a háború, a nép már csak azért is igyekszik a közigazgatást kizárólag a kormányzók kezébe adni, hogy kizárják az arisztokráciát a helyi politikából. De amikor ugyanez a forradalom már a vége felé jár, általában maga a legyőzött arisztokrácia bízta az államra a politikai élet vezetését, mert retteg a vele egyenrangú és őt nemegyszer szolgáskorban tartó nép zsarnokoskodásától.

Mindenesetre tény, hogy korántsem mindig ugyanaz a társadalmi osztály igyekszik növelni a hatalom előjogait; de amíg csak tart a demokratikus forradalom, mindig akad a nemzetben olyan – vagy lélekszámánál vagy vagyonánál fogva nagyhatalmú – társadalmi osztály, amelyet már rendkívüli indulatai és sajátos érdekei is rákényszerítenek a közigazgatás központosítására, mégpedig teljesen függetlenül a szomszédos kormány iránti gyűlölettől, amely általános és állandó érzés a demokratikus népek körében. Angliában például – ahogyan ma is megfigyelhető – az alsó néposztályok dolgoznak erőt és fáradságot nem kímélve a helyi függetlenség szétverésén, illetve azon, hogy a közigazgatást a szélekről bevigyék a központba, míg a felső osztályok semmilyen erőfeszítéstől sem riadnak vissza, csak hogy a helyi közigazgatás megmaradjon a régi keretek között. És aligha tévedek nagyot, ha megjósolom: egyszer az az idő is el fog jönni, amikor visszajára fordul a helyzet.

Az eddig mondottakból világosan kiderül, mi a magyarázata annak, hogy azoknak a demokratikus népeknek a körében, amelyek hosszú és fájdalmas társadalmi munka eredményeképp jutottak el az egyenlőségig, a társadalmi hatalom mindig erősebb, az egyén pedig mindig gyengébb, mint abban a demokratikus társadalomban, amelyben kezdettől fogva egyenlők a honpolgárok. Minderre az amerikaiak példája a legcsattanósabb bizonyíték.

Az Egyesült Államok lakóit soha semmilyen előjog nem választotta el egymástól; nekik sohasé kellett megtapasztalniuk az úr és szolga kölcsönös viszonyát, és mivel se félni nem féltek egymástól, se gyűlölni nem gyűlölték egymást, okuk se nagyon volt rá, hogy a központi hatalmat hívják segítségül egyes-bajos dolgaik intézésében. Sajátos sors az amerikaiaké: az angol arisztokráciától átvették a személyhez fűződő szabadságjogok eszméjét meg a helyi szabadságjogok szeretetét, és mivel nem kellett harcolniuk az arisztokrácia ellen, mindkettőt meg is tartották.

Ha igaz, hogy az emberek egyetlen történelmi korban sem tudnak el- lenni annak tudása nélkül, hogy meg tudják védeni függetlenségüket, minde- ez különösen érvényes a demokrácia évszázadaira. Amikor egyik ember olyan, mint a másik, nem különösebben nehéz az egyetlen és mindenható kormányzat megalapozása; ehhez csak jó ösztön kell, más semmi. Ahhoz viszont, hogy az emberek a fenti körülmények között megszervezzék és fenn is tartsák a másodlagos hatalmi centrumokat, és hogy a honpolgárok füg- getlenségének és gyengeségének viszonyai közt olyan szabad egyesüléseket hozzanak létre, amely a társadalmi rend felborítása nélkül is alkalmas a dik- tatúra visszaszorítására, nos, ehhez nagyon sok intelligencia, nagy tudás és nem kis talpraesettség szükséges.

Mindebből az következik, hogy a demokratikus népek soraiban annál nagyobb a hatalomkoncentráció meg az egyén szolgálata, minél jobban gyökeret vert köztük az egyenlőség, és minél nagyobb a fejekben a sötétség.

Igaz, a kevésbé civilizált évszázadokban a kormányzat híjával van annak az intelligenciának, amely nélkül elképzelhetetlen a despotizmus tökéletesí- tése; a honpolgárok pedig annak az intelligenciának vannak híjával, amely nélkül lehetetlenség kibújni a despotizmus hálójából. De ennek a két do- lognak korántsem egyenlők a következményei.

Bármilyen tudatlan is egy demokratikus nép, a népet kormányzó hata- lom sosincs híjával a tudásnak, már csak azért sem, mert ami kevés kiművelt fő csak akad az országban, azt könnyen szolgálatába fogadja; vagy ha nem akad senki, akkor külföldön keres kiművelt emberfőket. Annak a nemzet- nek a soraiban pedig, amely egyszerre tudatlan és demokratikus, egykettő-

re napvilágra jut, mégpedig elfojthatatlanul, milyen elképesztően nagy a különbség a központi hatalom szellemi képességei meg külön-külön minden egyes alattvaló szellemi képességei között. Ez pedig még inkább hozzájárul ahhoz, hogy minden hatalom a népfelség letéteményesének kezén összpontosuljon. Így terjed ki folyamatosan mind nagyobb és nagyobb területre az állam közigazgatási hatalma, már csak azért is, mert az államon kívül nincs semmilyen más erő, amely közigazgatásra alkalmas volna.

Az arisztokratikus nemzetek viszont, még abban az esetben is, amikor nem tekinthetők különösebben felvilágosultnak, egészen más képet mutatnak, mégpedig azért, mert itt a tudás egyenletesen van elosztva az uralkodó meg a legtekintélyesebb honpolgárok között.

Amikor a jelenlegi egyiptomi pasa uralomra került, a csupa egyenlő emberből álló lakosságot a legmélyebb tudatlanságban találta, amiért is az európai tudást és észjárást elsajátítva látott hozzá az ország kormányzásához. Mivel az uralkodó felvilágosultsága az alattvalók tudatlanságával és demokratikus gyöngeségével párosult, a lehető legerőteljesebb központosítás sem ütközött semmilyen akadályba, így az uralkodó könnyen tulajdon manufaktúrájává alakíthatta az országot, olyan manufaktúrává, amelynek az alattvalók lettek a munkásai.

Meggyőződésem, hogy a politikai hatalom szélsőséges központosítása végül teljesen megbénítja a társadalmat, és ezzel hosszú távon magát a hatalmat is meggyengíti. Tagadhatatlan viszont, hogy az erős központosított hatalom nagyon is alkalmas arra, hogy adott időben és adott helyen nagy dolgokat vigyen végbe. Mindez különösen igaz a háborúra, ott ugyanis attól függ a győzelem, sikerül-e gyorsan minden erőforrást ugyanarra az egy pontra összpontosítani, nem pedig attól, hogy mekkora erőforrások állnak rendelkezésünkre. Mindebből az következik, hogy a különböző népek főleg háborús időkben érzik kívánatosnak vagy még inkább szükségesnek a központi hatalom előjogainak kiterjesztését. Nincs olyan hadviseléshez is értő államférfi, aki ne kedvelné a központosítást, hiszen ennek jóvoltából még nagyobb erők állnak rendelkezésére, és nincs olyan központosítás-párti államférfi, aki ne kedvelné a háborút, hiszen ez arra kényszeríti a nemzeteket, hogy minden hatalmat az állam kezében összpontosítsanak. Az a demokratikus tendencia, amelynek következtében az emberek egyre több előjoggal ruházzák fel az államot, és – ezzel párhuzamosan – mind jobban és jobban szűkítik az egyén jogait, sokkal gyorsabb és állandóbb a demokratikus népek körében, mint a többenél, annyival inkább, mivel ezek a népek

már a helyzetüknél fogva is jobban ki vannak téve a gyakori háborúskodásnak, mi több, nemegyszer még pusztá létüket is veszély fenyegeti.

Arról már volt szó, hogy a demokratikus népek a zűrzavartól való félelmükben és a jóléthez való ragaszkodásukban hogyan ruházzák fel a központi kormányzatot mind nagyobb és nagyobb jogosítványokkal, annál is inkább, mivel az ő szemükben ez az egyetlen megfelelő erővel rendelkező hatalom, amely mind szellemi adottságainál, mind állandóságánál fogva védelmet nyújthat nekik az anarchiával szemben. Mindehhez aligha szükséges hozzáfűzni, hogy azok a sajátos körülmények, amelyeknek hatására egy demokratikus társadalom kaotikussá és ingataggá válik, csak erősítik ezt az általános ösztönt, és mind határozottabban arra ösztönzik az egyéneket, hogy nyugalomukért cserébe teljesen feláldozzák jogaikat.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy egy nép annyira sohase hajlamos arra, hogy növelje a központi hatalom jogosítványait, mint az olyan hosszú és véres forradalom után, amely – miután a korábbi tulajdonosokat megfosztotta javaiktól, és minden hitet és meggyőződést aláásott – gyűlölködést szított az ellentétes érdekek és ellenséges frakciók által megosztott nemzetben. Ilyenkor, nagy hirtelen, minden másnál fontosabb lesz a köznyugalom, a honpolgárok pedig a megbékélésre való elvakult vágyakozásukban legszívesebben mindent feláldoznának a rend oltárán.

Orbán Gyöngyi

SZERETET- NYELVKÖNYV

A jó gyermekirodalom minden jó irodalommal közös vonása, hogy – a nyelv művészeteként – elmozdítja világismeretünk megszokott perspektíváit, s a hétköznapi köztudomással szemben új, meglepő megvilágításba helyezi a már ismerteket. A jó gyermekirodalom ellenáll a pedagógiai célokra való kisajátításnak, hiszen „tanulsága” nem egyértelművé redukálható „eszei mondanivaló”, hanem úgy szól valamiről, hogy e szólas nyelvi művelésének élvezetébe olvasóját is bevonva, a kimondhatatlan dolgok tapasztaláshoz vezet el.

Ebben az értelemben tartom jó – azaz gyermekek és felnőttek számára egyaránt olvasható/olvasandó – irodalomnak Fóris-Ferenczi Rita *Mondhatok-e valamit?* című kötetét.*

A kötet egészét alkotó, két fejezetbe csoportosított, összesen 17 írás beszélője egy – az utalásokból kikövetkeztethetően – 6–7 éves kislány, aki egy négygyerekes család tagjaként, a kistestvér „legkisebb nagytestvéreként” mesél el, hoz szóba mindennaposnak tűnő eseményeket, amilyenek a közvetlen környezettel való találkozásakor, az óvodában, a játszótéren, otthon vagy falun a dédmamánál nyaraláskor adódnak; ezeknek az eseményeknek a mélyén azonban az emberi állapot apró drámái rejlenek, a mindennaposban az emberi egzisztencia titokzatossága vibrál.

A könyv élére helyezett írás – melynek címét a kötet egésze is viseli – azt a csevegő beszédhelyzetet teremti meg, amelyet a gyermek-beszélő nem problémamentesen, de meg-megújuló bizalommal a felnőttekkel kezdeményez, s ez a megszólító gesztus a kötet egészére kiterjesztve az olvasóhoz is szól, hogy a megszólításnak és a megszólítottágnak ebben a közös helyzetében nyelvre, beszédre, beszélgetésre utaltságunk tapasztalatáról szerez-

zünk tudomást. Innen nézve a kötet egysége a beszédhelyzet-variánsok gyönyörködtető játékában valósul meg.

Az írások közvetlen címzettje a még beszélni nem tudó, csecsemő kistestvér, hozzá szólnak ugyanis – az első fejezetcím tanúsága szerint – a *Nagytestvér bölcs intelmei*, így a „Mondhatok-e valamit?” kérdés őhöz intézve a dialógus legfőbb (de a felnőttek világában oly ritkán alkalmazott) szabályának, a tapintatnak a tudásáról tanúskodik. A fejezetcím játékos utalást tartalmaz a középkori intelmek (királytükörök) műfajára (a mi irodalmunkban emlékezetes, vagyis újraolvasásra méltó, megszívlelendő példája ennek a műfajnak a *Szent István Intelmei Imre herceghez*), s ez az utalás a humort sem nélkülözve hangsúlyozza azt, amit ebben a műfajban komolyan kell venni: éppen a címzett méltóságát tiszteletben tartó tapintatot, azt, hogy itt nem kioktatásról van szó, nem szabályok és tilalmak állításáról, hanem a bölcseleti tapasztalásnak a továbbadásáról, mérlegelésre, megfontolásra felajánlásáról. A gyermeki egzisztenciának ez a játékos-humoros tükröztetése a királytükör-műfajban annak az elismerésére is ösztönöz továbbá, hogy a gyermeki tapasztalatok világa nem ellentéte, hanem megfelelője a komolyan veendő bölcseleti beszédnek.

Az intelmek megfogalmazását nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is az teszi, hogy a „nagytestvérnek” a nyelvben létezés nem problémamentes voltáról vannak már tapasztalatai, amelyek tanulságait – gondoskodón a kistestvéreire vonatkoztatva – azért fogalmazza meg, hogy felkészítse őt a nyelvre utaltság állapotának rá váró kríziseire.

A nyelvi kommunikativitásnak a könyv által szóba hozott első, elemi erejű tapasztalata a kommunikáció aszimmetriájára vonatkozik (a felnőttek folyton feltételekhez kötik, elodázzák a gyerek által kezdeményezett csevegést), valamint arra, hogy a nyelv nem föltétlenül garantálja a kölcsönös megértést, sőt, éppen hogy elszakítani látszik minket az emberi egymáshoz tartozás legközvetlenebb magától értetődőségétől, az anyaöl édenétől. („Neked könnyű. Te csak bömbölsz és ordítasz torkod szakadtából. Nem kell megkérdezned, hogy *mondhatok-e valamit*, mert csak egyet *nyikkantasz-nyekentesz-nyivákolsz-hüppögölsz-heppegelsz-güggyentesz-gaggyantasz*, máris mindenki körülötted ugrál. Főként anyu, mert ő meg van győződve róla, hogy ezek az érthetetlen hangok, mint a *nyikk-nyekk-hüpp-hepp-oááá-ooóóó* érthetők. Tudjad, hogy anyunak különös hallása van. És nagyon szereti, ha téged babusgathat. Akkor is hallgatózik folyamatosan az ajtó előtt, amikor alszol.”) A nem-szimmetrikusként tapasztalt nyelvi kommunikáció töréspontjában őszintén hírt ad magáról a (testvér)feltékenységben megtestesülő tiltakozás

(„Nagyon utállak ezért.”); amelynek mélyén azonban egyúttal működésbe lép az elutasítást felülíró elfogadás, a kistestvér létezése feletti öröm („De amikor csak így gögicsélsz és gagyogsz, és engem hallgatsz, nekem is nagyon jó, hogy vagy. Mert neked mesélhetek. Sőt minden titkomat elmondhatom, mert bizonyosan nem fogod elkotyogni másoknak, hisz beszélni sem tudsz. És még azt se kell megkérdeznem, hogy *mondhatok-e valamit.*”)

A kötet írásaiban, a kisfiú által elbeszélte helyzetek, események sorozatában, amelyek mélyén az emberi állapotnak a gyermeki lét szintjén bekövetkező megpróbáltatásait ismerhetjük fel, rendre megtörténik ennek a szív mélyén megvalósuló átfordulásnak a vigasztaló és felszabadító élménye, ami éppen az „intelmek” és „titkok” megosztásának készségében nyilvánul meg. A második rész fejezetcíme – *A titkokat csak neked mondom el* – finoman visszkapcsolja az itt elbeszélteket a kötetnyitó írás fentebb idézett zárlatához, s ezzel egymásra utalja az első fejezet „intelmeket”, illetve a második rész „titkokat” rejtő történeteit úgy, hogy az „intelmekben” voltaképpen „titkok” megosztásáról van szó, a „titkok” elmondásában „intelmek” rejtőznek. Ez azért figyelemre méltó, mert ebben az összefonódásban válhat érzékelhetővé a fentebb említett „átfordulásnak” a szavakkal megragadhatatlan mozanata, amit egy szabályokba foglalhatatlan tudás: a másik embert elfogadó megértés képessége hoz mindig működésbe.

A kötet írásai arra mutatnak rá, hogy a megértésnek – bár köze van a nyelvhez – nem magától értetődő eszköze a nyelv. Az emberi állapot nem nyelvi kifejeződései – például a sírásban, nevetésben, testi megnyilvánulásokban – nemcsak az élet nyelv előtti szakaszára, a beszélni nem tudás korszakára jellemzők és igényelnek megértést, hanem – a mindenkori állapot nyelvi kifejezhetetlen egzisztenciális többletéről tanúskodva – végigkísérik az embert életében. Különösen szép példák olvashatók erről, a félelem nyelvi uralhatatlanságáról és csillapításra utaltságáról a második fejezetben – *Sötétben, Mi van az ágy alatt?, Mi van az ablakban?* –, valamint az első rész *Macskajaj* és *Megtörténik* című darabjaiban.

Utóbbi első bekezdésében olvashatjuk: „Nagyon büdi vagy! És megint bömbölsz. Anyu azt mondja, hogy lehet hallani a sírásodból, hogy éhes vagy, álmos vagy, csikar a hasad, tele a pelus. Szerintem te nem is sírsz. Könnyed se folyik, csak folyamatosan és hangosan és állandóan bömbölsz: oáááá!, ohháááá! Milyen sírás ez? Nézd meg a nagyit: ő hang nélkül is tud sírni, csak úgy folynak, csordogálnak a könnyei lefelé az orcáján, aztán szipog egy kicsit, de azt is csak halkán a zsebkendőjébe, hogy ne zavarjon másokat. De te csak bömbölsz. A szag alapján viszont biztosra veszem, most épp az a

bajod, hogy tele a pelus.” A következő mondatok – „Ne búsulj! Tisztába teszlek!” – már az „átfordulásról”, a kistestvér sírásában kifejeződő szükséglet elfogadó megértéséről tanúskodnak. Ezt megelőzően a kistestvér és a nagyí sírása közötti különbség pontos megfigyelése – hogy előbbi esetben a nyelven inneni, utóbbiban a nyelven túli megnyilvánulásáról van szó – nemcsak azt engedi megérteni, hogy mindig helyzetfüggő megértésre van szüksége annak, ami nem-nyelvi közegben értésre adja magát, hanem annak a belátását is, hogy a nyelv világában a testi megnyilvánulások (ön)kontroll alá kerülnek. Ez – akárcsak a viselkedési szabályok – az emberi együttélést szolgálják (a nagyí csak halkán sír, tapintatból, „hogy ne zavarjon másokat”), másfelől azonban – és erről már a kisfiú elbeszélőnek is vannak tapasztalatai, amelyek egyikét a „bekakilós” történetben meséli el – a viselkedési szabályok és a velük járó nyelvi tiltások be nem tartása megszegyenülést és védtelenséget eredményezhet. („Egyszer az óvodában én is betojtam. Véletlenül. Dadus megmosdatott, átöltöztetett. Senki nem akart velem játszani, álldogáltam ott a sarokban: nagyon egyedül voltam, nem szólt, nem közelített hozzám senki. Akkor jöttem rá, hogy nekem szégyenkezni kell amiatt, ami megtörtént.”) A mások tekintete előtti lelepleződés kiszolgáltatottságát nem oldja, inkább csak fokozza, ha a nyelvi illem tiltása alá kerül. („A mindig okos Panka letorkolta a többieket: ilyen csúnya szavakat, mint amilyen a *béfosott*, nem illik mondani, sőt erről nem is illik beszélni se. Vajon melyek azok a szavak, amelyek szépek is, illendők is, és el is lehet mondani velük azt a szörnyűséget, ami mégis megtörtént? Mert akkor is megtörtént, ha nem beszélünk róla.”) A kötetnek ez a darabja mégsem mutatja visszafordíthatatlannak a magányba taszító kommunikációs zárlatot. Ellenkezőleg, éppen a címbe is kiemelt szónak – *Megtörténik* – a megszegyenülés rabságából kimenekíteni képes (varázs)erejéről tanúskodik, ami kis „szabadulástörténet” hangolja az elbeszélt eseményt. („Kicsi óvó néni mégis odajött hozzám, leguggolt, és megfogta a kezem. Azt mondta, hogy semmi baj, menjek csak játszani. A gyerekek csodálkoztak, hogy kicsi óvó néni velem akar játszani. (...) Kicsi óvó néni csak azt hajtogatta, hogy semmi baj, bárki-vel *megtörténik*. S akkor a gyerekek közel jöttek hozzám; nem is voltam már büdös, mert a dadus megmosdatott, és tiszta ruhát adott rám. Mindenki elmesélte, hogy vele hogyan történt meg ez a bekakilós *megtörténik*-történet.”) Hogy „kicsi óvó néni” a helyzetre adott válaszként ez a „megtörténik” szó ilyen szabadító erővel hat, az annak a nyelvileg már nem artikulálható dimenzióknak köszönhető, ami a megértés, az együttérzés, a szolidaritás irányába képes átfordítani a többiek ítélkező beállítódását. A kommunikáci-

ós gátak hirtelen leomlása („Mindenki elmesélte, hogy vele hogyan történt meg ez a bekakilós *megettörténik*-történet.”) nemcsak a kirekesztett számára jelent szabadulást, hanem az ítélkezőket magukat is megszabadítja az elzárkózásban, elhallgatásban megnyilvánuló félelmüktől, és a „mindannyian rászorulunk az irgalomra” tapasztalatok által megtanulható „tudására” mutat rá. S hogy ez a „tudás” nem végleges, ideologikus szólamként kezelhető állítás, hanem az élet folyamán újra és újra próbára tett és megújítandó léttapasztalat, azt a *Megettörténik*-írás, mint ahogyan a kötet egésze is, a történetformálásnak azzal az eljárásával mutatja be, hogy a szóban forgó események elbeszélését a beszélő kisfiú az asszociáció logikájára fűzött, újabb és újabb beszédhelyzetek megvilágításába helyezi, és ezáltal a „mi a helyes?” mérlegelést igénylő kérdésének veti alá az elbeszélteket. Így kerül mérlegre az elbeszélés második felében – már otthoni környezetben – az apa kisgyerekkorában átélt hasonló „megettörténik”-története is, amely egyfelől beteljesíti az óvodában elkezdődött „szabadulástörténetet” azáltal, hogy új nyomatékot ad az óvónő „bárkivel megettörténik” kijelentésének (lám, még apával is megettörténhetett); másfelől lehetőséget nyújt az elbeszélőnek, hogy a kívülálló nézőpontjából is megfontolhassa: azt, aki szegyenbe került, nem helyes a helyzete alapos ismerete nélkül, fölényes pozícióból megítélni. („Néhéz döntések ezek, és félelmetes, hogy mindezt sem a hascsikarás, sem a felnőtték nem veszik komolyan. Nehezen értik, hogy ez nemcsak a véletlen műve: nagyon sokat kell töprenkedni, latolgatni, hogy helyes döntést hozzass.”) Így teljesen hitelesen hangzik a kistestvér számára már az elbeszélés kezdetén megelőlegetett s a végén kiegészítve megismételt „intelem”: „De te nehogy szégyelld magad! Lásd, ez a *megettörténik* bárkivel bármikor megettörténhet. Még apuval is.”

A kötet jó néhány darabja szórakoztató szituációk bemutatásával világít rá egymásra utaltságunk egyetemességére, például arra, hogy a felnőttek is éppúgy rászorulnak a gyermekek nagylelkű megértésére, mint fordítva. Ennek felismerése annak a belátását is magában hordozza, hogy a másik ember (így a felnőtt, a szülő) hozzánk való viszonya sem csupán a nyelven keresztül manifesztálódik – ezért szükség van a csupán érzetszerűen megnyilvánuló iránti figyelemre –; sőt, annak megértése is, ami a nyelvi megnyilvánulás útján jut kifejezésre, igényli, hogy annak nyelvileg nem artikulálható, kimondatlan értelmét is helyesen fogjuk fel. Ez a másakra irányuló figyelem a titkok világába hatolásra nyitott, és a nyelv útján közelebb visz bennünket ahhoz, ami nem kimondható. A kötet *A homokozóban* című darabja így kezdődik: „Elmesélek még neked néhány titkot. Mert tudod, anyu

és apu most olyanok, amilyenek: olyan felnőttek. De képzelj el, ők is voltak gyermekek, s amikor nagymama erről mesél, azt mondja, hogy ők sem voltak jobbak ám a Deákné vásznánál.” Elképzelni anyut pocsolókirálynőként, aput homokozókirályként – mulatságos, ugyanakkor rendkívül bonyolult folyamat eredménye, az esztétikai látásé, amely a láthatóban érzékelni tudja a láthatatlant mint valóságot. Az esztétikai látásban felismerés történik, hirtelen ráismerés valamire, ami addig fedésben volt, tehát pillanatnyi felszabadító megértésre jutunk annak, amit addig nem értettünk (jól). Erre vonatkozó „intelem” olvasható például a *Pocsoló* zárlatában: „De ha anyu rossz kedvében van, és nemcsak szól, hanem pöröl, szid, haragszik, kiabál és rikácsol is, te ne ijedj meg. Csak képzelj magad elé anyut pocsolókirálynőként, sárkoronával a fején. Rögtön el fogod nevetni magad.” A nagymama emlékidéző elbeszélései nyomán működésbe hozott esztétikai látás nevetésben feltörő megértése – mely a szülőknél engedi felismerni az „embertársakat” – újra megszólaltatja (nem hagyja elnémulni) a szívbeli bizalmat irántuk, ami akár a kevésbé szimpatikus megnyilvánulásaik (rosszkedv, harag, aggodalom) mélyén változatlanul ott rejtőző, védelmező jóakaratra válaszol. („Mama szerint anyu és apu éppen azért olyan amilyen, mert nagyon is emlékeznek ám arra, milyenek voltak gyermekként; épp emiatt féltenek és aggódnak, mert meg akarnak óvni mindentől.”)

A homokozóban azonban ez a felnőttek iránti bizalom kitétetik a vele való visszaélés próbájának is. („Ha például én ennek a szőke, kék szemű és kislappal püfölős kislánynak megtépem a copfját, seperc alatt ott terem a nagymamája, aki még hisztisebb, mint az unokája, meglökdös, és azt mondja, szégyelljem magam: a fiúknak nem illik bántani a kislányokat. De hát én nem bántottam, én csak azt szeretném, hogy hagyjon engem békén, s ne püfölje a fejemet.”) Ez a próbatétel többek között azzal a tanulsággal jár, hogy a szentenciák szófordulataiban rögzített „igazságok” igazságtalanságba fordíthatók, ezért mindig az adott helyzetben kell (mérlegelve) eldönteni, hogy kiben bízhatunk, illetve kire-mire hallgatunk. Erről (a döntésről) szól a zárlatban megfogalmazott „intelem”: „Pedig mi veszély fenyegethetne a parki homokozóban? Legfeljebb a hisztis kislány jön oda, hogy a homokozóval püfölgesse a fejemet. De nem fogom engedni, hogy téged bántson. Hisz apunak szívre tett kézzel megfogadtam, hogy vigyázok reád.”

A nyelvhasználat szabályokba foglalhatatlan helyzetfüggőségére vonatkozó „tanulságok” már a kötet elején, a *Románul nehezebb* című írásban is megszólal(tatód)nak. Mint kiderül, a kétnyelvű környezetben élő kislánynak elsősorban nem azért „nehezebb” románul beszélnie, mert a román az anya-

nyelvétől eltérő, „idegen” nyelv, hanem azért, mert a nyelvtani szabályoknak és nyelvhelyességi tiltásoknak alávetett iskolai nyelvoktatás nem a nyelvhasználatban való otthonosságot szolgálja, hanem – ellenkezőleg – értetlenséget és idegenségérzetet vált ki. Mindez a (nyelvi) humor megvilágításában jut kifejezésre; a humor azonban – nemcsak itt, hanem a kötet egészében – nem relativizálja, hanem erősebb fénybe állítja azt, ami az „intelemben” komolyan veendő: „Ne akard ezt megérteni, tesó! Csak fülelj!”

Arra, hogy a nyelvben/nyelv által létezésünknek mennyire fontos feltétele a „fülelés”, a hallgatásban, „odahallgatásban” megnyilvánuló koncentrált figyelem, az *Adok neked tejfogat, hozzáál nekem vasfogat* című írás elején így reflektál a gyermek-elbeszélő: „Dédmamának már csak egy foga van. Sokat mesél, és nagyokat hallgat. Nem úgy hallgat, mintha ott se lenne. Anyu például tud úgy hallgatni, amikor valami fontosat mesélek, hogy rám néz, figyel, de látom a szemén, hogy mindeközben valami teljesen másra gondol. Engem hallgat, figyel is rám, de igazándiból nincs jelen, ki tudja, min jár az esze. Dédmama viszont úgy hallgat, mintha csupa fül lenne, s mintha épp arra lenne nagyon-nagyon kíváncsi, amit éppen mondok. Úgy hallgat, hogy érzem a hallgatásából, hogy csakis rám figyel, sehol máshol nem jár az esze.”

A nyelv tehát nem annyira birtokba vehető kommunikációs eszköz, sokkal inkább a másokkal folytatott beszélgetések mindig egyedi helyzeteiben formálódó s egyszersmind a benne résztvevőket formáló, gazdagító tapasztalat. Akik – egymásra „fülelve” – „belemerülnek” egy beszélgetésbe, lehetővé teszik, hogy a nyelv részesítse őket a világ tapasztalatában. Erről tanúskodnak például a kötet írásainak azok a helyei, ahol a gyermek-elbeszélő kis „szómagyarázatok” formájában adja tovább a kistestvérének azt a „világismeretet”, amelyet ő az adott kifejezéseknek a megértése során szerzett. A „szómagyarázatok” nem definíciószerűek, hanem a nyelvhasználattal való törődés (élet)helyzeteinek történetekbe foglalt péld(ázata)i. („...amikor nagymama erről mesél, azt mondja, hogy ők sem voltak jobbak ám a Deákné vásznánál. Nagyi mond ilyen furcsaságokat, nem értem ugyan pontosan, hogy ez mit jelent, de annyit értek, hogy ők sem voltak különbek, ők is pont olyan gyermekek voltak valamikor, mint amilyenek mi vagyunk, csak időnként elfelejtik.”) A dédmamával együttlét helyzeteiben a nyelv nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a nemzedékek eltérő életvilágainak tapasztalatai megoszthatóvá váljanak („A pucokágy mögött a falon volt egy nagy, színes falvédő. Dédmama szerint ez azért kell, hogy melegítsen, s ne süssön a hátunkra a hideg. Ezen nagyot nevettem, mert csak dédmama mondott ilyeneket,

hogy a hideg süt. (...) Nálunk központi fűtés van, az unokatestvéreméknél padlófűtés. Anyuék sokszor megtárgyalták, hogy takarékos, nagyon kényelmes mindkettő, csak száraz a levegő.”), hanem azt is, hogy a dédmama régi időkről szóló elbeszélései nyomán személyes tapasztalattá változzon a felmenőkkel való összetartozás (az eredet) kibeszélhetetlen titka: „De dédmama kislánykori emlékeit idézve sokszor emlegette az anyukáját, aki nekünk ükanyánk. Katának hívták. Tehát Kata a mi ükanyánk, Berta dédmamánk anyukája, Irénke nagymamánk nagymamája, Rita anyánk dédmamája. Nagyon egyszerű.”

A kötet második fejezetében (*A titkokat csak neked mondom el*) megjelenített beszédhelyzetek olyan élethelyzetek, ahol az egyszerű szavak és kijelentések a titkok tudásához vezető, rejtélyes beszéddé változnak. A fejezet darabjaiban többször is felbukkan – a dédmamával közösen őrzött titkok foglalataként – a pucokágy („Minden este lélegzetvisszafojtva hallgattam ezt a titkot, mert amikor rám kiáltott, hogy *Hamm! Békaplak!*, rögtön meg is ölelt szorosán, és mindketten behuppantunk a pucokágyba. S amikor lehuppantunk, pont olyan volt, mintha egy nagy felhőbe süppedtünk volna. Hát ilyen volt a pucokágy.”). A pucokágy olyan, mintha csak előképe volna annak a „nagy-nagy ágyak”, amelynek „titkáról” a fejezet első darabjában (*Rácsok*) beszél kistestvérenek a gyermek-elbeszélő: „Anyu azt mondta apunak, nézzen utána, nem lehetne valahol egy kétszemélyesnél nagyobb ágyat vásárolni, hogy mindannyian elférjünk. Alig várom, hogy megvegyék már azt a nagy-nagy ágyat, amelyikben mindannyian elférünk.”; ugyanakkor a megértésnek egy nyelviileg már nem közvetíthető, csak a testi közelségben, ölelésben megnyilvánuló elementáris természetességét és szabadító erejét mutatja fel, például a félelem megpróbáltatásai közepette: „Apu mellém feküdt, s azt mondta, tegyem a fejem a mellére. Elmondta, hogy a szív nem a torokban lakik, hanem sokkal lentebb. Csendben maradtunk, nagy levegőt vettünk. Hallgatóztunk. Apu mellkasában, mint egy harang, dübörgött a szíve.” (*Sötétben*); „Aztán ölébe kapott, olyan ez, mintha repülnél, s az ágy alatt ott maradt az égvilágon semmi. Az, amelyiknek olyan nagy fekete toroka van.” (*Mi van az ágy alatt?*); „De ha te is meglátod az ablakban azt a valamit, és felsikoltasz a félelemtől, még közelebb húzódom a falhoz, hogy köztem és apu között te is elférhess. És ha mégis visszajönne az a valami, kit érdekel?” (*Mi van az ablakban?*)

A *Miért jó, ha nagy a szíved?* című írás az emberi egzisztencia legnagyobb rejtélyével való szembesülés tapasztalatát hozza szóba, a dédmama halála kapcsán. Ebben a darabban összegződik mindannak a tanulsága, amit ezt

megelőzően olvastunk a gyermek (az embertárs) iránti megértő odafordulás dialogicitásban megnyilvánuló erejéről. Dédmama még életében alkalmat talált rá, hogy beavassa unokáját a halálra készülődés részleteibe: „Amikor dédmama már nagyon öreg lett, és azt mondta, hogy *elmúlt fölötté az idő*, megmutatta nekem azt a ruhát, amit a temetésére varrt. Fekete bársony, a harisnya is fekete, de a csipke, amit a ruha nyakszegélyére horgolt, hófehér. (...) Volt ott egy pár cipő is. (...) – Hosszú az út, kicsim, cipő is kell.” Az emlékezés dédmama készülődésére nem szünteti meg ugyan az élet múlttá válása fölötti döbbenetet, de elviselhetővé teszi azt, annak bölcs belát(tat)ásával, hogy a halál nem ellentéte, hanem része az életnek. Az anya magyarázata a temetés után a dédmama szavainak hitelét látszik erősíteni: „Dédmama messzire ment, de boldog, mert együtt van dédtatával. Ha felnézel este az égre, ő integet nekünk a csillagokkal.” Az anyával folytatott beszélgetés a végérvényesnek tűnő veszteséget relatívnak mutatja, ám ennek valódi értelmét csak egy másik beszélgetésben nyert (közös) tapasztalat világíthatja meg a kisfiú számára. A barátjával, Csabával folytatott eszmecserében, akinek az anyukája halt meg, arra a felismerésre jutnak, hogy azok, akiket elveszítettünk, soha nem térnek vissza, „valahol máshol vannak, de ha nagyon akarjuk, és nagyon lehunyjuk és behunyjuk a szemünket, akkor itt vannak: valahol nagyon közel.

– A szívünkben – mondtam én, mert ott éreztem azt a nagy-nagy érzést: feszített és alig fért el.”

A *Miért jó, ha nagy a szíved?* a kötet utolsó előtti írása, és a kompozíció tudatosságára vall, hogy a kötetzáró darabban (*Ciróka, maróka*) az anyától tanult altatódal elmondásával újrateremődik a kistestvér közvetlen megszólításának beszédshituációja, miáltal megmutatkozik vég és kezdet egymáshoz tartozásának, a folyamatos időmúlás nem vég-, hanem kezdetszerűségének bölcséleti tapasztalata is.

A kötet végéről visszatekintve nyilvánvalóvá válik, hogy az írások nem tetszőleges sorrendben követik egymást, ám egymásutániségükből mégsem egy lineárisan végigkövethető (élet)történet, hanem az emberi egzisztencia megfogalmazása, s benne a „mindnyájan egyek vagyunk” misztériuma bontható ki. Ennek hitelességét mélyíti az elbeszélői hang rejtett megkettőzése; pontosabban arról van szó, hogy olvasáskor érzékeljük a gyermek-beszélő *hangját* hitelesen közvetítő *írás* megjelenítő erejében működő hűséget. Az „intelmek” (felnőtt) lejegyzőjének hűsége ez, mint amilyen a középkori „királytükör” írástudó megfogalmazójáé lehetett, aki az írást maradéktalanul „uralkodójának” szolgálatába állította.

Fried István

„OLYAN VALÓSÁGOS VAGY, MINT EGY IDEGEN”

PAPP ATTILA ZSOLT: AZ ATLANTISZI VILLAMOS. ORPHEUSZ KIADÓ
– ERDÉLYI HÍRADÓ KIADÓ, BUDAPEST – KOLOZSVÁR, 2018.

Rejtélyes címet választott a középnemzedékbe érő kolozsvári poéta kötete számára; rejtélyeset, ámde olyat, amely előlegezi az egymásnak feszülő el-
lentmondásokra épített, személyes és egy pontosan aligha körülírható be-
szélőtől eltávolított szólás verssé formálását. Olyat, mely a természetes töb-
bértelműségek egzisztenciális, hagyományokhoz viszonyított vonatkozásait
sugallja versszerkesztési módnak. *Az atlantiszi villamos* egyszerre visz visz-
sza a mitologikus-legendás, Platón közvetítésével elképzelt régmúltba, mely
lehet boldog sziget és természeti katasztrófa következtében elsüllyedt föld-
rész, és rángat be a jelenbe, a tömegközlekedés prózájába. Az oxymoron-
ként funkcionáló jelzős szerkezet a kötetben nem köszönt verscímként, a
négy ciklus eltér egymástól jellegében. Talán a *Hosszú megérkezés* rejt vala-
mi hasonlót, a megérkezés egy cselekvéssor zárulása, ám a jelző késlelteti
a cselekvés végét. Több vers azonban visszautal a címre, *Az erdélyi tenger-*
ben a „Tengerkolozsvár és Vízierdély”, *A vízitigrisben* összekerül Atlan-
tisz, Macondo, a hány szögletű kerek erdő, Platón, García Marquez, Lázár
Ervin, *Az órákból* idézek: „úgy süllyedünk el, mint régi ország”. Meggon-
dolkodtató, hogy ez a nosztalgia-, de korántsem érzelemmentes szólam egy
feltehetőleg külső, távolabbi szemlélőtől, ki olykor részessé válik, származ-
tatható; ez a nézőpont szolgálhat pontos megfigyelésekkel, s éppen ez a
pontosság teszi lehetővé a nem pusztán felületi, hanem átható, a mélységet
átvilágítani képes szemlélést, mely nem elégszik meg a szabad szemmel lát-
hatóval, hanem megalkotja a láthatót és kevésbé láthatót. A megalkotás va-
lójában sejtetés, nem kijelentés, hanem elképzel(tet)és. Így nem bizonyosan

kimond (ha kimond, annak súlya van!), hanem – amennyire lehetséges – kísérletet tesz körvonalazására, a fölvázolásra.

A jól szerkesztett kötet négy ciklusát egy, talán útba igazításra szánt előszó-vers nyitja meg: *Valaki ismét megérkezett*: a kezdet tehát folytatás, noha erős kijelentés: „mert visszatérés nincsen” szakítja meg a gondolatmenetet, mely (talán képzeletben) útmutatást vállal, bejárva az egykori lét térben őrzött emlékezetét, hogy önmagaságához mégiscsak visszataláljon, éppen a hajdan valamiképpen történő megőrzésével.

A *Vitorlák a téren* ciklus a tenger szimbolikájával vezet a költői táj felé, s ez alkalmat kínál arra; bármely messze vidéket vesz célba, egy/a belső tájat igyekszik földeríteni, a tenger-világ összehangolható tartományait. *A walesi bárdokra* történő allúzióknak különösen megnő a szerepük. Nem a földrajzi referenciák uralkodnak e verstájon, hanem a kevésbé ellenőrizhető látomások. Ezért komponálódhat Albion és Provansz mellé Erdély egyetlen vízió részeként, mondhat ki a reáliák helyébe költői igazságokat az álmodó beszélő, akinek családfája korábbi költőket, mondásaikat juttathatja eszünkbe, dőlt betűvel emelvén ki a sententia helyét a versben, a kötetben, a (költői) tudatban: *amiben élsz, az a hazád*.

A második ciklus (*A Villa Diodati töredék*) az angol romantika második nemzedékét (Byront, Shelley-t, Mary Shelley-t, Keatset) idézi meg, amiként regényességükkel a mai álmodóban fölmerülnek; nem feledkezvén meg (itt sem) az egyébként Byront olvasó, Byront tolmácsoló Arany Jánosról, s egyiküktől sem teljesen idegen szólamként hangzóssá téve *A genfi zsol-tárt*, a létezés drámáját, a létezéssel illúziótlanul szembenezés imáttan imáját. S ha a kötetről általában elmondható, hogy megnő a szabad vers jelentősége, miáltal a monológyszerű beszéd látszik fölerősödni, itt két szonett jelzi, szó sincs a formateljesség feladásáról, az angol romantikusok álarcában, alakmásaiként a beszélő eltöprengtet a költőileg lakozás problematikussá válásáról, a hagyományos költőiség felidézése egyben az ahhoz képest költőietlen, tőlük eltérő költőiség próbájával lesz hagyomány és újítás együttesének nagyszabású kísérlete.

A megunt balladák vonatkozhat a balladás hangvétel elavulása nyomán támadt kétségekre, annak a cselekményességének ígéretére, melyről elég hamar kitetszik, hogy izgalmasabb próbákra készül. Mivel a cselekményességnek belső történéssé kell alakulnia, hogy a kötet versvilágában elnyerhesse a számára tervezett pozíciót. Ami történik, csak annyira esik meg a külső világban, hogy egy metaforának szolgáltasson megfelelő anyagot: a költői képek „igazságá”-ért megélt és asszociációk során verssé lett gondo-

latiságuk szavatol. A közel és távol párhuzamai villannak föl („Sosem ugyanarra a buszra várunk, / egyszerre lendül lépcsőre a lábunk”; „Ha nyári esők áztatják az arcunk, / mi úgylis ott leszünk, / ahol sosem fordultunk még elő”). Az egykor népszerű daltól címet kölcsönző *Strangers in the Night* felkelti az önmegszólító vers gyanúját, az öntestét szemlélő, újraszerkesztődését figyelő döbbsen rá az én idegenségére, a restaurálhatatlanság tényezőjére. Játékosságával, szomorúság derűjével válik ki a kötetből a *Viola*, mely hanghatásra törését, verselése bravúrosságát, zenébe feloldhatóságát nyilvánvalóan Kosztolányi Dezső *Ilonájának* köszönheti, ám ezúttal is hozzáad valamit költőnk az „eredeti” sugallatához, a más nyelvi dallam idetransponálásával tágítja a vers terét: „Délolasz / hangzatok, / mandolin / dallama, / daloló/francia / *oh là là*, / *Viola*”. A már említett *Az órák* shakespeare-i indíttatása ugyan messzire térít, minthogy híven a Mesterhez, mives szonettben szólal meg, az örök dilemma elé állítva az olvasót, egyfelől az óra mértékegysége lenne az időnek, másfelől e mértékegység mégsem egészen alkalmas arra, hogy értelemmel töltse meg az ittlétet. Így elmosódnak a határok, Lenni vagy nem lenni – idézhetnők, a verseskötetben emígy: „A tükrök foglyul ejtették az arcunk / – sosem halunk meg, mert már rég meghaltunk.” A ciklus úgy ér véget a záróverssel, hogy folytatást ígér: lezár valamit (a balladák idejét, noha a cikluscímtől eltérően a verscímekben egyes számra leülünk), hogy teret engedjen annak, ami jön: „ideje lapoznunk / már e történetben”. Hogy elkezdődhessen egy új történet, más tónusban, más hangvétellel, s valóban, a *Megunt ballada* versformája egyedinek számít ebben a kötetben.

Nem szükséges sokat lapoznunk, a következő ciklus teljesen eltérő tematikájú, verselésű, gondolatiságú verseket közöl. *A hosszú megérkezés* visszautal a bevezetőre, mellyel ekképpen keretet látszik alkotni, és itt sorakoznak az „istenes”-nek nevezhető versek, amelyek semmiképpen nem szokványosan vallásosak, nem hasonlíthatók a magyar irodalomtörténetben elkönyvelt istenes versekhez (Balassitól Adyig). Inkább mintha egy apokrif biblia szemelvényei volnának. Egy korábbi ciklusban a *Valaki jár a víz alatt* alcímű *KS-apokrif* íratik le, a víz felett járás fordítottja, egyben tiszteletadás a költőelőd előtt. Az utolsó ciklus ilyen tárgyú verseiben a szentség kerül szembe a köznapisággal, az ünnepi szólás a kiábrándultsággal, rosszérzéssel; sorsok furcsa párhuzamossága rémlik föl az indulás és az érkezés egymásra vetülésében. A *Lépj át csöndben* című vers után kerül pont a kötet végére. Érzékelhetővé válik, hogy a *visszafordulást* is már csak mímelni lehet, ősz múltán sem következhet be a kiegyenlítődé. A mives kidolgo-

zás sem fedheti el a múlás, múlandóság melankóliáját, melynek tárgyyszerűsége nem engedi az elérzékenyülést. Az utolsó sor tökéletlennek szánt, szinte agrammatikus beszéde mellett a rímelés tudatos gyarlósága szembetűnő, a kötetben másutt ilyen nem tapasztalható. Ám e disszonancia figyelmeztető: nyugtalanító csengés zárja a kötetet, mely eltérít a megnyugvástól is, a feloldástól is. „A tájkép baljós szimmetriája” – int arra, „hogy ne kerüljem el a kikötőket, / és a ha indulnék, a felemelt kéz / ne időzzön túl sokat / minden ajtókilincsen.” Ebben a köztes helyzetben bomlik ki elénk Papp Attila Zsolt lírája, kinek legújabb kötete igazolja, amiről az előzőkben is bizonyosságot adott. Személyében a magyar irodalom olyan jeles személyiségét láthatjuk, aki a maga csöndjével, megfontoltságával eddig föl nem tárt ösvényeken tör utat – nem csekély eredményességgel.

Amik Annamária – György Andrea

BÖLCSŐDAL BELZEBUBRÓL

EDNA O'BRIEN: *KIS PIROS SZÉKEK*. FORDÍTOTTA
LUKÁCS LAURA. PARK KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 2018.

GyA: Napjaink fiktív írországi kisvárosában játszódik a történet, ahol buja a vegetáció, a folyók gyors folyásúak, az emberek pedig lassú észjárásúak, és ahol nem történik semmi. A konfliktus, az epikus hagyományoknak megfelelően, egy titokzatos idegen megjelenésével bontakozik ki, akinek már a megjelenése is színpadias: hosszú, fekete kabátot, napszemüveget, fehér kesztyűt visel. A magát Dr. Vladimir Dragánnak nevező férfi névjegykártyája alapján természetgyógyász és szexuálterapeuta, aki hosszú, ősz hajával és szakállával szent embernek hat ugyan, ám a szöveg szinte az első mondattól kezdve sejteti, hogy valójában nem más, mint maga a Gonosz. Így, amikor az egyik szereplő profetikusan Raszputyinhoz hasonlítja, akkor az olvasó már érzi, hogy találó a kép, bár semmi olyan esemény nem történt még, ami ezt alátámasztaná, a doktor még nem forgatta fel a kisváros közösségét.

AA: Karizmatikus, különleges egyéniség, jó emberismerő, rátapint mások gyenge pontjára, dicsér, dorgál, lenyűgöz, kinél mi válik be. Minden találkozás a hódításával, a sikerével zárul.

GyA: Cseppet sem átlagos, ezért ütköztem meg, amikor egy könyvismertetőben Hannah Arendt-féle gonosz banalítását hozták összefüggésbe vele.

AA: Az elején értelmesnek tűnik, de a történet vége felé, ahogy a perspektíva szűk vonzaskörén kívülre, az igazságszolgáltatásába kerül, úgy alakul át banális bolonddá. A per alatt láthatóvá válik, hogy eszement. Akár csak a náci ideológus, Rosenberg, Yalom ábrázolásában.

GyA: Vlad doktor karaktere Radovan Karadžićra, a volt boszniai szerb elnökre utal, aki a háború alatt elrendelte az etnikai tisztogatásokat. Edna

O'Brien az ő bujkálásának és elfogásának a fiktív történetét írta meg. A Gonosz ábrázolásában Krasznahorkai és Sándor Iván utolérhetetlenek. Úgy érzem, hogy Edna O'Brien csupán csacsog róla.

AA: Noha a regényben a gonosz mechanizmusainak ábrázolása igazságon atóniásra sikeredett, azért volt egy-két hátborzongatóan hatásos fogása az íróknak. Például amikor a hotelban azt mondja Vlad Fidelmának: „Kezdjük hát a kenyérral és a borral”, egyértelmű az utalás az eucharisztia-ára. Azonban itt a gonosz testével való egyesülés valósul meg.

GyA: A szerző folyamatosan, többnyire fejezetenként váltogatja az elbeszélői nézőpontokat. Az egyes szám harmadik személyű korlátozottan mindentudó narrátor váltakozik a szintén harmadik személyű, de valamelyik szereplő tudásával rendelkező vagy éppen az egyes szám első személyű narrátorral. Nagyon poétikus és megrázó például a doktor álmában megjelenő barátjának a monológja Szarajevó ostromáról, majd a srebrenicai etnikai tisztogatásról, a négy napon és négy éjszakán át tartó „véres tivornyáról”.

AA: Az álom-jelenet fontosságát abban látom, hogy a doki kimondja önmaga felett az ítéletet: „minden rossz tett elnyeri kozmikus büntetését”. A váltott nézőpont technikája a regényben mesterkéltnél, nem gazdagítja a történetet. Csupán a tagolásában érzékeltem hatásosan kivitelezett írói szándékot: a leghosszabb a tragédiát kiváltó események és azok helyszínének a bemutatása. Ezt követi arányaiban az új, londoni életéről szóló rész.

GyA: Az elbeszélői szövegek váltogatásának a játéka izgalmas szöveget hozhatott volna létre, az eredményt azonban inkább zavaróan töredezettnek érzékeltem.

AA: Minden, amit bemutat, villanásszerű, a történet lineáris, de nem folytonos. Ezt terheli a témák túlonat ambiciózus gazdagsága: bevándorlás, menekültkérdés, beilleszkedés, az író természet, a házasságtörés, a közösség dinamikája, a történelem borzalmai. Novellafüzérként jobb, mint regényként.

GyA: Olvasási stratégia dönti el a műfaji besorolást, ahhoz azonban túl kompakt a regény, hogy novellafüzérként olvassuk. De novellaként is megállná a helyét például az a sziporkázó humorú fejezet, amely a helyi (és a mindenkori) olvasóklub paródiája, az ennek megfelelő bohózatba illő eseményekkel.

AA: Az intertextualitás gazdagon átszövi a regényt, de a számos idézet, verset nem találtam relevánsnak. Az olvasóklubos jelenet viszont fantasztikus volt! A humorán túl a Vergiliusból vett Dido-idézet igazi metafikciós húzás is, hiszen tökéletesen leírja Fidelma epekedését. Aki, amint

a neve is mutatja, nagyon hiszékeny. De akkor is indokolatlannak tűnik, hogy beül három gyanús, ismeretlen férfival az autóba.

GyA: Hacsak nem úgy fogjuk fel Fidelmának ezt az irracionális döntését, mint büntetése elfogadását. Bűnhődni akar, és a szerbekben jogos büntetésének a végrehajtóit látja, ezért ül be velük az autóba, bár ösztönei azt ordítják, hogy meneküljön. És újra a tragikumnál vagyunk, ugye erről mindig én beszélek.

AA: Az én olvasatomban ennél kevésbé magasztos a szereplő. Fidelma nem reflektál önmagára, pedig első személyű megszólalásai ezt lehetővé tették volna. Nem azt bánja, hogy gyerekgyárnak használta a férfit, egy kis titokzatos romantikával megspékelve, hanem azt, hogy a másik múltja miatt nehéz helyzetbe került. A doki előéletének nincs köze Fidelma házasságtöréséhez, mivel ő nem egy tömeggyilkos ágyába bújt – ahogy a regény alapfelvetése sugallja –, hanem egy hús-vér férfiába, akitől gyengédséget remélt. Bár döntése következményeit ő is megszenvedte, szinte groteszk, ahogy a hágai bíróságon ül olyan nők mellett, akik elveszítették a fiaikat, míg ő a háborús bűnöstől gyakorlatilag csak élvezeteket kapott.

GyA: Mégsem mellékes körülmény az, hogy Fidelmának egy pszichopata tömeggyilkos bűneinek a következményeit is hordoznia kell, például a menekült bosnyák nőnek a mérgező szavait, aki egyértelműen Vlad cinkosának tekinti. De így néznek rá a szerbek is, akik egy feszítővassal végzik el rajta a magzatelhajtást. Az erőszak annyira barbár, hogy azt gondoltam: Fidelma biztosan megőrül, ha túléli. De ez nagyon egyszerű lett volna. Ennél sokkal súlyosabb büntetést kap: életben marad. Kiszabadul a jómódú férje által felépített üvegbúrájából, és ő, aki egész életében szegénylő és cserbenhagyta szegény sorsú családját, ott találja magát a társadalom peremén élő menekültek között. „Olyan, mintha ki sem vették volna a feszítővasat”, mondja. A vezeklés egy egész életen át tart.

AA: Talán mégsem egy életen át. Fidelma szenvedése – ami emberi mércével talán túlzott volt az elkövetett bűnéhez képest – meghozza számára a Vladtól való érzelmi szabadulást.

GyA: Azon gondolkodom, hogy Fidelmában mégis van némi önreflexió. Például megfogalmazza azt, hogy a velünk megesett borzalmak ki-mondhatatlanok. Amint megosztja a támogató csoporttal a saját történetét, máris nagyon pontosan érzékeli, hogy az szükségszerűen torzult, valami-képpen hazuggá vált. Nem véletlenül néma az a bosnyák szereplő, aki egy megsemmisítő tábor túlélője.

AA: Történetének fontos eleme a kihűlőben lévő házassága mellett a gyermek iránti vágyakozása. Vlad megfogalmazza, talán önmaga mentegése végett, az áligazságot: a férfi lelke mélyén éppúgy ott a gyilkolás ösztöne, ahogy a nőében a gyermek utáni vágy. Fidelma tényleg annyira belebalyodik saját nyavalyájába, hogy nem veszi észre, mellette egy tömeggyilkos futkározik szabadon, akit az ágyába fogad?

GyA: Az ígéző hangú doktor hol a prédikátor, hol az érzéki szerető, hol pedig a gyógyító szerepét játssza. Edna O'Brien nagyon hitelesen adja vissza a diktatúra nyelvét, és jellemzi általa a diktátort. Vlad irritálóan patetikusán beszél, közhelyeket puffogat, az általad idézett mondathoz hasonlók, mégsem gondolják hiteltelennek, mindenki bedől neki.

AA: Társadalomkritikát is megfogalmaz az író. Őshonosból Fidelma maga is menekült(féle) lett, amikor Londonba került. Talán ezért is fektetett a szerző nagy hangsúlyt a természetábrázolásra, a környező világ részleteire: csak ezek állandók. A díszlet. De a szerepek bármikor megfordulhatnak.

GyA: Vakok és süketek, naivak, bambák, nem tudom eldönteni, talán itt is társadalomkritika szólal meg, az elpuhult, ellustult, jólétbe süllyedt Nyugat-Európát ábrázolja a szerző, ahol már elfelejtették a háború gyötrelmeit. Annyira szépnek, nyugalmasnak ábrázolt a helyszín, hogy a borzalmas brutalitású magzatelhajtás jelenete teljesen váratlanul éri az olvasót, szinte lázalomnak tűnik, amint a Depeche Mode üvöltő zenéjére megtörténik az agresszió.

AA: A *Piros kis székek* utolsó fejezete ismerős a *Boszorkánymagzath*ból. Atwood Shakespeare-átiratának a nyitójelenetében még az előadás alatt felmerült technikai hiba elemét is vizsontlátjuk.

GyA: A színházterápia beleillik a sztoriba.

AA: Az áthallások kölcsönösek, például átveszi az Atwood *A szolgálólányában* hamis latinsággal szereplő híres mondatot: „ne hagyd, hogy a gazemberek legyűrjenek”.

GyA: A katarzis elmarad, úgy tűnik.

AA: A regény felteszi ugyan a számomra legrelevánsabb kérdést (nem érezte Fidelma, hogy valami nincs rendben az idegennel, akinek szeretőjévé lett?), és Fidelma mintha érezne némi felelősséget („azáltal, hogy velem voltam, cinkosa lettem a gáztettekben”). Ugyanakkor azt állapítja meg, hogy „erőszaknak csak erőszak vethet véget”. Megfertőzte a gyűlölet, ezzel kizárja a gyógyulás lehetőségét, marad a túlélés.

Szapphó

(i. e. 630 – 6. sz. első negyede)

ÚGY TÜNIK NÉKEM

Úgy tűnik nékem, hogy az istenekkel
egy a férfiú, aki szemben ülhet
véled, és édes szavadat közlelől
hallja, hogyan szól,

s ezt a vágykeltő nevetést, amelytől
felszökik mellem közepén a szívem;
hisz ha látlak, s bár kis időre, hangot
nem tud a nyelvem

adni, megtörvén elakad, s a könnyű
tűz egész bőröm befutossa végig
nyomban, és nem lát a szemem se, zúgván
zúg a fülem már.

És veríték önt el, egész valómban
reszketek, fűnél színem íme zöldebb,
s mint ki végéhez közelít, olyannak
látszom, Agallisz.

Tűrni kell mindent, ha ez így van, úgyis...

DEVECSERI GÁBOR fordítása

Ady Endre

(1877 – 1919)

SAPPHO SZERELMES ÉNEKE

*Hatvany Lajosnak, igaz,
ösztönző, jó barátomnak*

Boldog legény, istenek párja,
Szemben ki ülhet szép szemeddel,
Édes kacajos közeleddel,
Kacajoddal, mely sziven-vágva
Fogja a mellem.

Hacsak már látlak, elalélok,
Torkomon a szavak elfulnak,
Bőrömrre zápor-szikrák hullnak,
Szememben sötét, vad árnyékok
S lárma fülemben.

Hideg verejték veri testem,
Remegően, félve, halóan,
Az őszi fűszálnál fakóbban
Állok és már érzem a veszttem,
Meghalok érted.

NÉVJEGY

(...) dehisit a kötés általánosan
megvan-e gondolat, a változás az,
hogy mielőtt és mielőtt és hogyan.
perre olyan is van, hogy nincs változás.
olyanban kint megfordul a
teridőkontinuum és az univerzum
töltött stájjal marad, hogy adata meg,
több helyre van az a.

Oswald Fuchs

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267091; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben vesszünk föl.

ISSN 1220-5982